

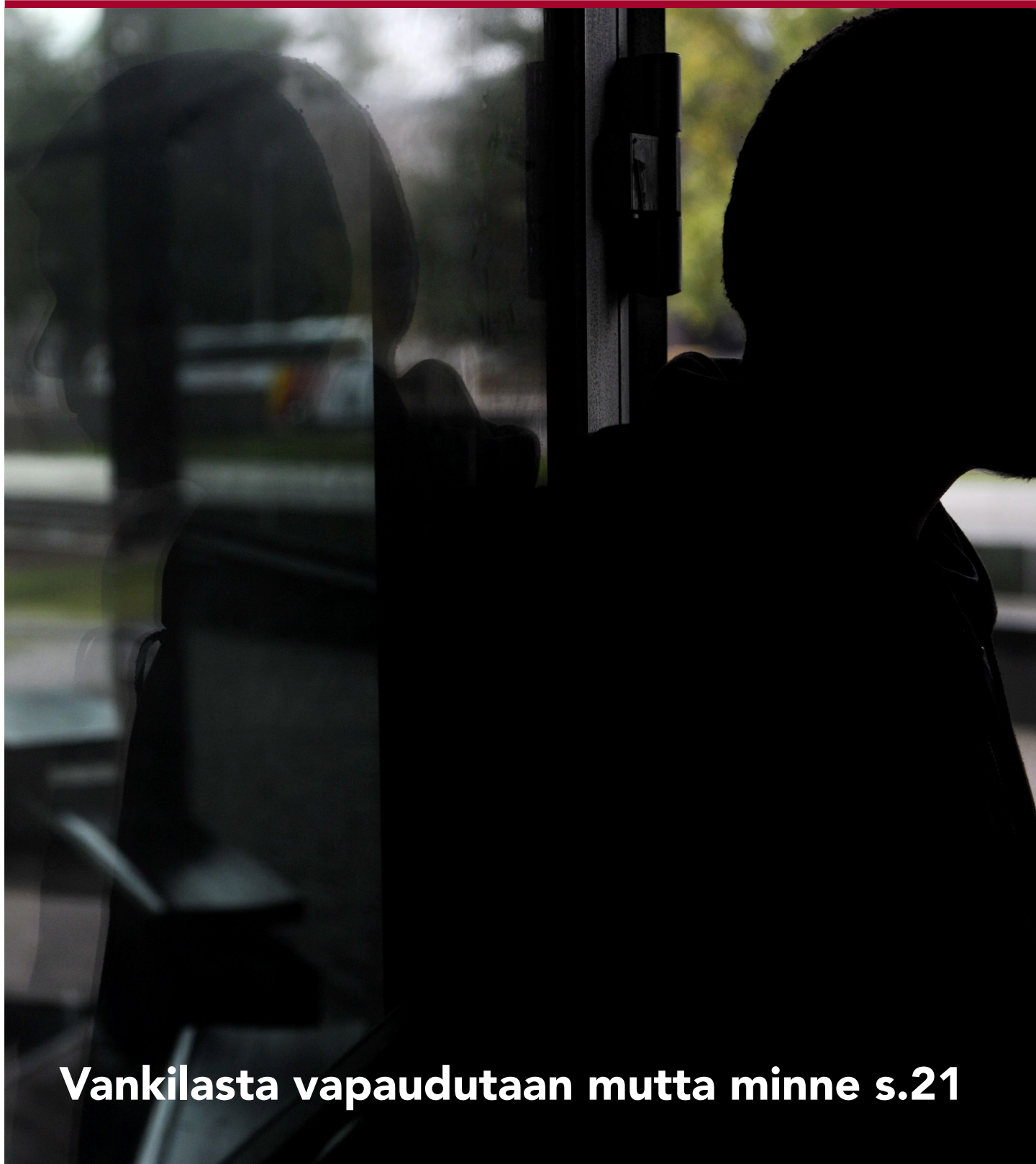
HAASTE

Haastattelussa lapsiasiavaltuutettu
Maria Kaisa Aula **s.4**

Väkivaltaa kokeneiden määrä
ennallaan 2000-luvulla **s.8**

Säröjä menestystarinassa **s.30**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Vankilasta vapaudutaan mutta minne s.21

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA Lapsen ääni kuuluviin Riikka Kostainen

Haasteltavana on lapsiasiavaltuutettu **Maria Kaisa Aula**. Hän painottaa, että taloustilanteesta huolimatta lasten ja nuorten ehkäiseviä palveluja ei pitäisi karsia vaan vahvistaa. Varhaista tukea olisi myös hyvä tarjota entistä enemmän matalan kynnyksen palveluiden kautta, esimerkiksi kanavoida perheiden tukea neuvolan ja myös koulun kautta.

8 Väkivaltaa kokeneiden määrä ennallaan 2000-luvulla Reino Sirén & Mikko Aaltonen

Noin 12 prosenttia suomalaisista on vuoden aikana kokenut väkivaltaa tai uhkailua. Kuusi prosenttia on joutunut fyysisen väkivallan uhriksi ja kaksi prosenttia on saanut väkivallasta fyysisen vammun. Nämä tiedot käyvät ilmi vuoden 2009 kansallisesta uhritutkimuksesta.

11 Viharikosten tilastointi tekee ilmiön näkyvämmäksi Laura Peutere

Poliisietietoon tuli vuonna 2008 selvästi aiempaa enemmän epäiltyjä viharikoksia. Poliisille ilmoitettiin 859 epäiltyä rasistista tai muuta viharikosepäilyä. Aikaisempien vuosien tapaan yleisin poliisin tietoon tullut epäilty rasistinen rikos oli pahoinpitely. Luku on selvästi suurempi kuin ennen. Osittain kasvu johtuu tilastointimenetelmän muutoksista.

14 Rasististen tekojen kriminalisointia selvennetään Ilari Hannula

Rasistisia rikoksia pohtinut työryhmä ehdottaa mm. säännösten laajentamista viharikossuuntaan. Täsmennyksen odotetaan helpottavan rikosten selvittämistä ja säännösten soveltamista.

16 Euroopan rikosentorjuntaverkosto tiivistää toimintaansa Jukka-Pekka Takala & Riikka Kostainen

Euroopan rikosentorjuntaverkosto (EUCPN) sai vuoden 2009 lopulla itselleen uuden perusasiakirjan, kun EU:n neuvosto kumosi sen vuodelta 2001 olleen vanhan perustamispäätöksen ja hyväksyi uuden. Uudistuksen tavoitteena on voimistaa verkoston kykyä edistää hyviä rikosentorjuntakäytäntöjä EU:ssa.

18 Nuorten rikosten ehkäisyssä varhainen tuki tärkeää Riikka Kostainen

EUCPN:n konferenssissa joulukuussa esiteltiin parhaita hankkeita, joilla ehkäistään sekä nuorten tekemiä rikoksia että nuorten joutumista rikoksen uhriksi. Erityisesti keskityttiin koulun ja internetin mahdollisuuksiin sekä rikollisryhmiin rekrytoinnin ehkäisemiseen. Konferenssissa julistettiin myös Euroopan rikosentorjuntakilpailun 2009 voittaja: suomalainen koulukiusaamisen vastainen KiVa Koulu -hanke.

21 Vapautuville vangeille lisää tuettuja asumispalveluita Hannakaisa Ryyänen

Vaikeasti asutettavina on perinteisesti pidetty sellaisia vapautuvia vankeja, jotka kärsivät akuuteista päihde- ja mielenterveysongelmista ja ovat syrjäytyneitä yhteiskunnan palvelurakenteista. Joidenkin vapautuvien vankien asumisen ongelmat johtuvat kuitenkin pitkäaikaisesta vankeusrangaistuksesta, oletetusta korkeasta uusimisriskistä, tunnettavuudesta tai rikoksen laadusta johtuvasta ulkopuolisesta paineesta.

24 Vangin kotikunta mukaan vapautumisen valmisteluun Vuokko Karsikas

Kriminaalipolitiikan linjauksissa korostetaan hallittua vapautumista. Jos vanki vapautuu suoraan suljetusta vankilasta

kadulle, hänen syyllistymisensä uusiin rikoksiin on hyvin todennäköistä. Vapautumiseen on jo tarjolla erilaisia portaita avoimissa sijoituksissa valvottuun koepauteen. Kaikesta huolimatta on vielä paljon tehtävää sen ymmärtämisessä, että koko vankeusajan tulisi tähdätä vapautumiseen.

26 Näkökulmia rikollisuuden kustannusten arviointiin Kääriäinen, Muttilainen & Vuorensyrjä

Rikollisuus aiheuttaa paitsi inhimillisiä kärsimyksiä myös taloudellisia kustannuksia. Myös inhimillisille kärsimyksille voidaan koettaa antaa jokin hinta. Jos kykenemme arvioimaan yksittäisen rikoksen yksikkökustannuksen, voimme yrittää arvioida rikollisuuden taloudellisia vaikutuksia. Maailmalla on tehty joitakin arvioita rikosten kokonaiskustannuksista.

28 Onko talousrikosten tutkinta kannattavaa? Vesa Muttilainen

Artikkelissa tarkastellaan talousrikosten torjunnasta ja tutkinnasta poliisille aiheutuvia välittömiä kustannuksia. Nouseeko niiden määrä suuremmaksi kuin tutkinnassa takaisin saadun omaisuuden arvo?

30 KRIMINOLOGIA

32 RIKOSSENTORJUNTA

34 AJASSA

HAASTE

ASIAANTUNTEVASTI
RIKOKSENTORJUNNASTA
JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Juha Kääriäinen (PoAMK)

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: (09) 1606 8289
Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Sakari Melander (pj.)
Helsingin yliopisto

Janne Kivivuori (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Markku Fredman
Helsinki

Risto Karhunen
Finanssialan Keskusliitto

Aarne Kinnunen
Oikeusministeriö

Riitta Koivisto
Vantaan turvallisuusohjelma

Robin Lardot
Poliisihallitus

Henrik Linderborg
Rikosseuraamuslaitos

Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjävirasto

Olli Salin
Helsingin kaupunki

Leena Suurpää
Nuorisotutkimusverkosto

Jukka-Pekka Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Lehtikuva / Antti Aimo-Koivisto

Tilauhinta

Vuosikerta 25 euroa
Irtonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteen- muutokset

Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

10. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkojulkaisu)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoit-
tajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ JUHA KÄÄRIÄINEN

Hyvinvointi ulos – rikollisuus sisään?

Väkivaltarikollisuuden ja perinteisen omaisuusrikollisuuden yhteys eriarvoisuuteen ja syrjäytymiseen on ilmeinen. Tämä tuntuu olevan lähtökohta myös suomalaisessa kriminaalipolitiikassa. Esimerkiksi sisäisen turvallisuuden ohjelmaa voidaan pitää vahvasti sosiaalipolitiikkaan sitoutuneena: ohjelman yksi perustava lähtökohta on, että sisäisen turvallisuuden kehitys on yhteydessä syrjäytymisessä tapahtuviin muutoksiin. Työttömyyden, köyhyyden, koulutuksen puutteen sekä mielenterveys- ja päihdeongelmien nähdään olevan rikollisuuden taustalla.

Rikollisuuden torjunnan kannalta talous- ja hyvinvointipolitiikka on siten ratkaisevassa roolissa. Talouspolitiikan tehtävä on luoda työllisyyttä ja hyvinvointipolitiikan tehtävänä on huolehtia siitä, että kansantaloudessa syntyvä tulo ja varallisuus jakautuvat oikeudenmukaisesti väestön keskuudessa niin, että kaikki voivat tuntea kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan. Kysymys kuuluukin, mitä suomaisten hyvinvoinnille tai eriarvoistumiselle ja syrjäytymiselle on oikeastaan tapahtunut viimeisen parin vuosikymmenen aikana ja mihin suuntaan kehitys käymässä. Onko "sosiaaliselle kriminaalipolitiikalle" onnistumisen mahdollisuuksia tulevaisuudessa? Kysymys on erityisen ajankohtainen nyt, kun elämme vaikean taloudellisen taantumun ja julkisen velkaantumisen aikaa.

Suomi nousi edellisestä lamasta parikymmentä vuotta sitten. Lama ei kuitenkaan merkinnyt hyvinvointivaltion murenemistä, kuten monet asiantuntijat pelkäsivät 1990-luvun alussa. Sosiaalimenojen kasvu toki tasaantui 1990-luvun jälkipuolella mutta on lähtenyt sen jälkeen uuteen nousuun. Menoilla mitattuna Suomi on edelleenkin keskiverto eurooppalainen hyvinvointivaltio. Kansantuotteestamme vajaa kolmannes käytetään tulonsiirtoihin tai hyvinvointipalveluihin. Hyvinvointipolitiikan tuloksilla mitaten kuulumme edelleenkin muiden Pohjoismaiden mukana eurooppalaiseen kärkeen. Esimerkiksi käyvät tasainen tulonjako, hyvä terveys, korkea koulutustaso tai turvallisuuden kokeminen. Hyvinvointivaltiomme toimivuutta tuntuu todistavan myös kotimaiset tutkimukset suomalaisten hyvinvoinnin suotuisasta kehityksestä viime vuosina. Säröjäkin toki on: tulonjako on viime vuosina eriytynyt varsin voimakkaasti ja lapsiperheiden, erityisesti yksinhuoltajaperheiden köyhyys on kasvanut. Talouden taantuma luonnollisesti kasvattaa työttömyyttä ja toimeentulo-ongelmia. Näissä saattaa piillä siemen sellaiseen eriarvoistumiskehitykseen, joka heijastuu tulevaisuudessa myös rikollisuuslukuun.

Viime vuoden lopulla julkaistiin sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA-komitean) ehdotukset sosiaaliturvan uudistamiseksi pitkällä aikavälillä. Ehdotuksia ei voi pitää yrityksenä murentaa hyvinvointivaltiota, pikemminkin päinvastoin. Komitean näkemyksen mukaan vakavimman uhan sosiaaliturvan kestäväydelle asettaa ikärakenteen muutos. Meidän on pidettävä huoli siitä, että sosiaaliturvan maksajia on riittävästi myös tulevaisuudessa. SATA-komitean ehdotuksia lukiessa säilyy optimismi: suomalaista hyvinvointipolitiikkaa halutaan ylläpitää ja edelleen kehittää. Tämä tietää hyvää myös kriminaalipolitiikan kannalta. Vanha hokema on edelleenkin ajankohtainen: sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa.

Lapsen ääni kuuluviin

Lapsiasiavaltuutettu **Maria Kaisa Aula** painottaa, että taloustilanteesta huolimatta lasten ja nuorten ehkäiseviä palveluja ei pitäisi karsia vaan vahvistaa. Varhaista tukea olisi myös hyvä tarjota entistä enemmän matalan kynnyksen palveluiden kautta, esimerkiksi kanavoida perheiden tukea neuvolan ja myös koulun kautta.

Neljän vuoden kokemuksella Maria Kaisa Aula pitää vaikuttamistyöhön suuntautuvaa lapsiasiavaltuutettua toimivana ratkaisuna. Yksittäistapauksia toimistossa ei käsitellä lainkaan, jolloin henkilöresurssit on voitu suunnata vaikuttamistyöhön sekä lasten mielipiteiden ja osallistumisen selvittämiseen YK:n lapsen oikeuksien kehikossa. Päätäjät ovat olleet vastaanottavaisia lapsen asialle, ja eri järjestöistä ja kunnista tulee paljon puhepyyntöjä valtuutetulle. Aula kuvaakin itseään lapsen oikeuksien matkasaarnaajaksi. Myönteinen yllätys on ollut, että lapsen äänen kuulumiseen suhtaudutaan periaatteessa varsin myönteisesti; ongelmana on lähinnä menettelytapojen kehittämättömyys.

Aula pitää valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelmaa tärkeänä perustana työlleen. Sen siipien suojissa on tehty strategiaa siitä, miten lasten ja nuorten asioita pitäisi hoitaa nyt ja tulevaisuudessa, miten päätösten lapsivaikutusten arviointia edistetään, miten lapsen oikeuksista tiedotetaan ja miten lapset saadaan osallistumaan. Yhä useammat kunnat ovat jo muuttaneet toimintatapojaan: on tullut nuorisovaltuustoja, oppilaskuntia ja lasten parlamentteja. Ja kun ministeriöt tekevät erilaisia ohjelmia, niissä muistetaan nyt myös lasten ja nuorten näkökulma.

– Suomessa on eletty todellista ohjelmien kulta-aikaa – eri ministeriöillä on monia lapsia ja nuoria koskevia ohjelmia, kuten sisäisen turvallisuuden ohjelma ja sosiaali- ja

terveyspalveluiden Kaste-ohjelma. Ohjelmissa ja juhlapuheissa on mennyt hyvin läpi linja, että ehkäiseviä palveluita ei pitäisi karsia vaan vahvistaa. Nykyisessä taloustilanteessa sitten testataan, miten linja käytännössä toteutuu. Talousahdinko alkaa jo näkyä kuntien lasten palveluissa, ei vielä niinkään valtion. Nyt ei saa tehdä samoja virheitä kuin kaksikymmentä vuotta sitten. Osittain sen laman seurauksena lastensuojeluasiakkaiden ja lasten mielenterveyspalveluiden asiakkaiden määrä on kasvanut koko ajan tasaisesti.

Taloustilanteesta huolestuneet kansalaiset ovat ottaneet yhteyttä lapsiasiavaltuutettuun eniten kouluverkkoasioista, ryhmäkokoasioista ja päivähoidon laadusta. Kuitenkin myös myönteisiä viestejä on tullut kentältä. Esimerkiksi

lisalmen kaupungissa on lähdetty vahvistamaan nykyään harvinaista lapsiperheiden kotipalvelua.

– Itse näen isoksi virheeksi, että tällainen matalan kynnyksen palvelu on lähes karsiutunut pois palvelutarjonnasta, koska monet perheet välttelevät viimeiseen asti lastensuojeluasiakkaaksi joutumista – kuten he asian kokevat. Uskon että neutraalimpi palvelu, jota voi saada tavallisen perheen äkillisiin tilanteisiin, ehkäisisi paremmin ongelmia. Lastensuojelulla on oma tärkeä roolinsa, mutta neuvolan perhetyöntekijät ja koulun perhetyö voisivat tarjota luontevammin varhaista apua. Perheongelmien ratkaiseminen ei toki ole opettajan tehtävä, mutta koulun moniammatillisessa verkostossa olisi hyvä olla perhetyön osaamista.

Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aulalle on ollut myönteinen yllätys, että lapsen äänen kuulumiseen suhtaudutaan yhteiskunnassa periaatteessa varsin myönteisesti.

Tietenkin ongelmana on, että kouluissa on edelleen vähän kuraattoreita ja psykologeja.

VARHAISET VUODET TÄRKEITÄ RIKOKSEN EHKÄISYSSÄ

Tällä hetkellä lapsiasiavaltuutetun toiminnassa paino on lasten kuulemisen ja osallistumisen edistämisen lisäksi erilaisten varhaisten ja ehkäisevien palvelujen kehittämisessä.

– Viime vuoden lopulla teimme oman linjauksen pienten lasten palvelujen kehittämisestä siitä näkökulmasta, että niiden pitäisi tukea vanhempien kasvatusvastuuta ja toisaalta vaalia lasten mahdollisimman pitkäjänteisiä kiintymyssuhteita. Pienten lasten palveluja ovat päivähoito,

esiopetus, aamu- ja iltapäivähoito ja koulun alkuopetus. Yksi tavoite on myös vanhempainvapaan pidentäminen, jotta voitaisiin tukea lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta vauvaiheessa. Rikosten torjunnankin kannalta lapsen varhaiset vuodet ovat äärettömän tärkeitä. Parina ensimmäisenä ikävuotena ratkaistaan pitkälti aikuisuuden hyvinvoinnin eväät, Maria Kaisa Aula muistuttaa.

– Toinen tärkeä asia, josta parhailaan valmistelemme aloitetta, on vanhempien erotilanteiden palveluiden uudistaminen niin, että ne paremmin tukisivat lapsen edun näkökulmaa. Sitä teemme yhdessä Lastensuojelun Keskusliiton kanssa. Näkemyksemme

mukaan eroperheiden palvelut ovat tällä hetkellä liian juridisesti orientoituneita ja liittyvät liiaksi konfliktitilanteisiin. Elatussopimuksia ja tapaamisoikeuksia kyllä hoidetaan, mutta ehkäisevään työhön satsataan hyvin vähän. Vanhempia pitäisi tukea siinä, että he osaisivat ottaa lasten näkökulmia huomioon oman tunnemyrskynsä keskellä. Palvelujärjestelmämme ei oikein toimi erotilanteissa; se on sekava ja palveluita on tarjolla vähän. Tässä haetaan kansainvälisiäkin malleja, esimerkiksi Australian ehkäisevä eropalvelu vaikuttaa kiinnostavalta.

Yksi ajankohtainen asia tänä vuonna on myös selvitys, jossa Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa perehdytään

vankiperheiden lasten asemaan. Työssä kartoitetaan, missä mennään ja miten lastensuojelu voisi paremmin tukea perheen tilannetta ja miten vankilat toimivat perheyhteyden ylläpitämisessä. Tähän on löydetty ideoita mm. Skotlannista ja Ruotsista.

VÄKIVALLAN VÄHENTÄMINEN AINA ASIALISTALLA

Lapsiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen on lapsiasiavaltuutetun työssä perusasioita. Lapset eivät aina itse pysty puolustamaan omia oikeuksiaan, joten aikuisten vastuu on suuri. Maria Kaisa Aulan mukaan on kuitenkin syytä muistaa hyvät saavutukset tässä. Suomi oli ensimmäisten maiden joukossa kieltämässä lasten kuritusväkivaltaa lailla. Parikymmenen vuoden aikana tukistaminen, läimäyttely, piiskaaminen ja muu perinteinen kuritusväkivalta on vähentynyt radikaalisti. Valitettavasti vakavammassa väkivallassa ei ole tapahtunut samanlaista hyvää kehitystä.

– Nämä asiat täytyy kuitenkin keskustella jokaisen kasvattajasukupolven kanssa uudelleen. Lisäksi on hyvä tiedostaa, ettei kuritusväkivalta ole lailla kielletty monessa Euroopankaan maassa saati eurooppalaisen kulttuuripiirin ulkopuolella. Näin ollen yksi haaste on lapsen oikeuksista tiedottaminen maahanmuuttajaväestölle ja vaikuttaminen heidän kasvatuseriaateisiinsa.

Viimeaikaista keskustelua kouluampumisista ja kouluväkivallan ehkäisystä Aula pitää hyvänä, koska se on tuonut esille lasten kannalta avainsioita koulun kehittämisessä. Jos mennään metallinpaljastimien ja teknisten näkökulmien ohi, äärimmäisintä kouluväkivaltaa ehkäistään sellaisilla →

Nuorten mukaanotto rikosentorjuntahankkeisiin on paras keino vähentää myös nuoria kohtaan tunnettua pelkoa tai nuorten kokemista uhkana.

→ keinoilla, joilla samalla parannetaan koulun yhteisöllisyyttä, lisätään lapsen äänen kuulumista, vahvistetaan lasten sosiaalisia taitoja ja kaverisuhteiden syntymistä ja sitä kautta vähennetään kiusaamista. Lasten näkemyksissä kouluviihtyvyydestä korostuvat paitsi sosiaaliset suhteet ja kiusaamisen ehkäisy myös koulun fyysisen ympäristön kauneus, toiminnallisuus, piha ja ruokailu.

– Koulua on lähestytty liikaa tiedonsiirron paikkana oppituntien näkökulmasta. Yritämmekin vaikuttaa uudistettavana oleviin opetussuunnitelmiin niin, että koulun rooli mielletäisiin laajemmin lapsen hyvinvoinnin tukemiseksi. Rooli on liaksi kaventunut tietojen ja taitojen opettamiseen, mikä on ehkä liittynyt yleiseen yhteiskuntakehitykseen ja kilpailun eetokseen. Tältä kannalta näen, että lasten elämässä pitäisi lisätä leikkiä ja vähentää suorittamista sekä koulussa että harrastuksissa.

RIKOSENTORJUNNASSA NUORET KOHTEESTA OSALLISTUJIKSI

Aula ottaisi koululaiset mukaan myös paikalliseen turvallisuussuunnitteluun. Työssä pitäisi selvittää, mitä lapset kokevat turvallisuusuhkiksi ja miten niitä voitaisiin parantaa. Lasten ja nuorten mukaanotosta on käynnissä Päijät-Hämeen alueelliseen turvallisuussuunnitelmaan liittyvä pilotti. Nuoria pitäisi rohkaista toimimaan omissa yhteisössään, esimer-

kiksi liikenneonnettomuuksien vähentämisessä takapenkin äänellä voi olla suuri merkitys. Vertaisryhmätoiminnasta on jo monia hyviä esimerkkejä kuten tukioppilastoiminta ja vertaissovittelu. Nuorten mukaanotto on paras keino vähentää myös nuoria kohtaan tunnettua pelkoa tai nuorten kokemista uhkana.

– On tärkeä ymmärtää, että nuorisoriikollisuus on Suomessa vähäistä kansainvälisesti verrattuna ja myös vankilassa alaikäisiä on todella vähän. Mihän tahansa laitokseen joutuminen alaikäisenä on suuri riski nuoren tulevaisuuden kannalta. Tällaista nuorten vakavaa syrjäytymistä on pystytty torjumaan hyvin ja löytämään muita keinoja rikosten ehkäisemiseen ja jo rikoksiin syöllistyneiden tukemiseen. On tärkeä jatkaa tällä tiellä, lapsiasiavaltuutettu alleviivaa.

– Erityisen hyvänä syrjäytymisen ehkäisyn kannalta pidän sitä, että nuorisolakiin on tulossa muutos, jolla vahvistetaan etsivää nuorisotyötä velvoittamalla jokainen kunta organisoimaan sellaista. Nuorten tukemisessa pitäisi päästä kunnan hallinnonrajojen yli ja tarvittaessa tehdä työtä poliisin ja puolustusvoimien kanssa. Kun nuori ei pääse kouluun tai keskeyttää opinnot tai armeijan, palveluiden tehtävä on aktiivisesti hakea nuori ja tarjota hänelle tukea. Tämä on myös hyvää rikosten ehkäisyä.

Aula on seurannut huolestuneenakin nykykehitystä, jossa nuoret koetaan uhkaksi. Hän

tietää joitakin tapauksia, joissa kauppaliikkeet ovat asentaneet ns. teinikarkottimia, jotka ovat tänne rantautuneet lähinnä Englannista. Niiden lähettämisen korkean ja epämukavan äänen kuulevat vain nuoret aikuisia paremmalla kuuloaistillaan, ja tarkoituksena on häätää nuoret tilasta.

– Toiminta on ollut vielä niin vähäistä, ettei siihen ole julkisessa keskustelussa puututtu, mutta ikäsyrjinnästä siinä on kysymys. Toivotaan, ettei tällainen yleistyisi, vaan jos on ongelmia, nuoret otettaisiin mukaan keskustelemaan ja yritettäisiin setviä asioita vaikka kunnan nuorisotyöntekijöiden avulla. Nythän esimerkiksi ABC-kahvilat, joissa monin paikoin on asetettu nuorille ikään ja kellonaikaan perustuvia rajoituksia, ovat lähteneet myönteisellä tavalla liikkeelle. Käynnissä on hanke, jossa tuodaan nuorisotyötä näihin maan laajuisesti varmaan tärkeimpiin nuorisotiloihin.

RIKOSILMOITUKSEN TEKÖ LAPSELLE HELPOMMAKSI

Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula on huomannut työssään myös oikeusprosessin kehittämistarpeita. Yksi haaste lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa rikoksissa, erityisesti väkivaltarikoksissa ja hyväksikäyttörikoksissa, on korkea ilmoittamisen kynnyks. Tämä käy hyvin ilmi Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksista. Lapset ja nuoret eivät aina tiedä, milloin rikos on tapahtunut ja mihin heillä on oikeus

– ja jos tietävätkin, tilanne hävettää niin paljon, että ilmoittamiskynnyks nousee korkeaksi. Rikoksen uhriksi joutuneille lapsille ja nuorille tarvitaan enemmän ja parempia väyliä rikosilmoituksen tekoon, esimerkiksi kehittämällä palveluita netin tai hälytysnumeron kautta. Järjestöjen neuvovat tukipuhelimet ovat tärkeitä, mutta ne eivät ole rikosilmoituksen tekemistä varten.

– Ainakin kuritusväkivallan esitutkinnassa ja oikeuskäsittelyssä on yhtenäistämisen tarvetta. Asioissa on menty toki eteenpäin: esimerkiksi Valtakunnansyyttäjän virasto on korostanut sitä, että näitä rikoksia ei pidä katsoa läpi sormien. Tehtävää on kuitenkin vielä paljon. Poliisien ammattitaitoa lapsen haastattelemisessa on tarpeen kehittää. Rohkaisisin poliisia hyödyntämään myös muiden kuin alle kouluikäisten haastatteluisissa ulkopuolisia oikeuspsykologian asiantuntijoita, jottei tutkintavaiheen puutteiden takia syytettä hylätä tai asiaa pystytä käsittelemään lapsen näkökulmasta parhaalla mahdollisella tavalla, Aula painottaa.

– Lapsen asema oikeusprosessissa on vahvasti esillä Euroopan neuvostossa, jossa luodaan parhaillaan jäsenmaille yhteisiä suuntaviivoja. Siihen liittyen Suomessa pitäisi kartoittaa sitä, kuinka oikeusprosessimme toimii lasten kannalta. Ongelmia tuntuu olevan esimerkiksi lapsen edunvalvonnassa ja prosessia pitäisi myös nopeuttaa. ■

Kuritusväkivaltaa pyritään edelleen vähentämään

Helmikuussa Säätytalolla järjestetyssä seminaarissa kuultiin lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämistä pohtineen työryhmän ajatuksia toimenpideohjelmaksi ja Ruotsin tilanteesta.

Työryhmän puheenjohtaja, lapsiasiavaltuutettu **Maria Kaisa Aula** summaa, että Suomessa kuritusväkivalta on kriminalisoitu jo yli 25 vuotta sitten, asenteet sitä kohtaan ovat muuttuneet selvästi kielteisemmiksi ja lasten uhrikemukset vähentyneet, mutta tehtävää on yhä. Tavoitteena on puolittaa kuritusväkivallan määrä 2015 mennessä, pienentää alueellisia ja väestöryhmäkohtaisia eroja ja muuttaa asenteita niin, että lapsen kohdistuvaan kuritusväkivaltaan suhtaudutaan vähintään yhtä kielteisesti kuin aikuisten parisuhdeväkivaltaan.

Kuritusväkivallan käytön taustalla on Aulan mukaan stressin tai väsymyksen aiheuttama pinnan palaminen vanhemmalla, mielenterveysongelma tai päihteiden väärinkäyttö tai väkivallan näkeminen oikeutettuna.

Työryhmä ehdottaa myönteisen kasvatuksen tueksi vanhemmille apua jaksamiseen ja tukea mielenterveysongelmiin ja päihteiden käytön vähentämiseen sekä tiedottamista maahanmuuttajille omalla kielellä ja asian käsittelyä myös uskonnollisissa yhteisöissä ja kirkossa. Lapset puolestaan tarvitsevat enemmän tietoa oikeuksistaan ja avusta. Tietoa voidaan tarjota päivähoidossa, koulussa, netissä ja yleisillä mediakampanjoilla. Työryhmä korostaa myös palveluiden ja muiden aikuisten vastuuta asiassa. Perheen ulkopuo-

lisella aikuisella on vastuu puuttua asiaan ja antaa tukea heti kun huomaa väkivaltaisia kasvatusmenetelmiä. Viranomaisyhteistyö on olennaista ja lasten kanssa työskentelevien koulutuksessa on kerrottava kuritusväkivallasta. Muita konkreettisia ehdotuksia ovat mm. yhteinen kampanjavuosi 2011, jo tuotetun materiaalin jakaminen, säännöllisen lapsiuhrituskimuksen toteuttaminen 4–5 vuoden välein sekä oikeusprosessin kehittäminen lapsen kannalta.

Ruotsissa kuritusväkivalta on ollut lailla kiellettyä jo kolmisenkymmentä vuotta. Örebron yliopiston professori **Staffan Janson** kertoi lapsiin kohdistuvan väkivallan tutkimuksista ja kuritusasenteista. Vain harvoilla ruotsalaisilla on nykyään myönteinen asenne ruumiillista kurittamista koh-

taan. Kuritusväkivalta väheni valtavasti vuosina 1980–2000, mutta on pysynyt samalla tasolla 2000–2006. Noin puoli prosenttia lapsista kokee toistuvasti vakavaa väkivaltaa. Pikkulasten puristaminen ja ravistelu on yleistynyt viime aikoina.

Hänen mukaansa parisuhdeväkivalta ja vanhempien alkoholikäyttö lisäävät merkittävästi lapsiin kohdistuvan väkivallan riskiä. Pitkäaikaisairailta ja vammaisilla lapsilla on suurempi riski joutua väkivallan kohteeksi kotona ja kiusatuksi koulussa.

– Alle 6-vuotiaat ovat suurin riskiryhmä. Jos lasta ei ole lyöty alle kouluikäisenä, on epätodennäköistä, että niin tapahtuisi myöhemminkään. Siksi on tärkeää vaikuttaa pikkulasten perheiden kasvatuserätyönsiiniin, Janson neuvoo. ■

Nuorten syrjäytyminen hallituksen huolena

Nuorten syrjäytymisuhkia ja kulttuuria käsiteltiin korkeatasoisessa seminaarissa tammikuussa Helsingissä. Valtioneuvoston kanslia järjesti tilaisuuden yhteistyössä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman, sisäisen turvallisuuden ohjelman sekä Nuorisotutkimusverkoston kanssa.

Tavoitteena oli syventää kuvaa nuorten hyvinvointiin ja pahoinvointiin liittyvistä sosiaalisista ja kulttuurisista tekijöistä poliittisen päätöksenteon tueksi. Seminaarissa pureuduttiin siihen, miksi yh-

teiskunnassamme on toisilleen vastakkaisia ilmiöitä: hyväntahtoinen, humaani yhteisöllisyys sekä loistavat oppimistulokset ja toisaalta koulukiusaaminen, väkivalta ja kovat arvot. Seminaariin osallistui poliittisia päättäjiä, virkamiehiä ja tutkijoita sekä kansalaisjärjestöjen, kirkkojen ja median edustajia.

Pääministeri **Matti Vanhanen** toi seminaaria avauksessaan esiin erilaisia näkökulmia, joista nuorisosta, koulusta ja kodista on viime vuosia puhuttu. Toisaalta koulumenesitys kansainvälisesti on ollut hyvää, nuorten terveys on ko-

hentunut ja nuorisorikollisuus pysynyt ennallaan, toisaalta kuitenkin monilla nuorilla on ongelmia: kiusaaminen ja pahoinpitelyjen määrä on lisääntynyt ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on 1990-luvun alusta kaksinkertaistunut. Hän keskittyikin esityksessään edellisen laman opetuksiin ja nuorisotyöttömyyden hoitoon.

Seminaari rakentui teemoittain käytännön työtyöntekijöiden alustuksiin ja tutkijoiden tai muiden asiantuntijoiden kommenttipuheenvuoroihin. Loppupaneelissa kuultiin

myös nuorten omaa ääntä. Nuorisoaktiivi **Ville Virtasen** mukaan syrjäytyminen on sitä, ettei kuulu joukkoon. Nuoret ovat osa yhteisöä ja heidät on otettava mukaan rakentamaan sitä. Yhteisöllisyyttä voidaan tukea pienilläkin toimilla kuten oppilaskuntatoiminnalla ja harrastuksilla. Sekä opettajia että nuoria itseään pitäisi kouluttaa tunnistamaan aikaisin oireilu, joka voi johtaa syrjäytymiseen. Lisäksi apua pitäisi tarjota sielä, missä nuoretkin ovat eli nettissä, koulussa ja kotona. ■

Aineisto on verkossa www.vnk.fi/hankkeet/nuorisoseminaari2010.

Kansallinen uhritutkimus:

Väkivaltaa kokeneiden määrä ennallaan 2000-luvulla

Noin 12 prosenttia suomalaisista on vuoden aikana kokenut väkivaltaa tai uhkailua. Kuusi prosenttia on joutunut fyysisen väkivallan uhriksi ja kaksi prosenttia on saanut väkivallasta fyysisen vamman. Nämä tiedot käyvät ilmi vuoden 2009 kansallisesta uhritutkimuksesta. Vastaava tutkimus on toistettu seitsemästi vuoden 1980 jälkeen ja muodostaa tärkeimmän kokonaisrikkollisuutta koskevan tietolähteen maassamme.

Suomalaisten kokema fyysiseen vammaan johtanut väkivalta lisääntyi vuosien 1997 ja 2003 välillä, mutta on sen jälkeen vakiintunut kahden prosentin tasolle (kuvio 1). Uhkailujen kokeminen lisääntyi vuodesta 2006, palaten vuoden 2003 tasolle. Kaiken kaikkiaan vuoden 2009 uhritutkimus viittaa siihen, että 2000-luvulla väkivallan määrässä ei ole tapahtunut kovin suuria muutoksia, ja varsinkin fyysistä väkivaltaa kokeneiden osuus on pysynyt lähes muuttumattomana noin kuudessa prosentissa. Näin ollen väkivaltaa kokeneiden määrän vaihtelu vuosina 2003–2009 selittyy pitkälti uhkailuja kokeneiden osuuden muutoksella.

1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa väkivallan lisääntyminen heijasti eniten juuri uhkailujen ja työpaikkaväkivallan nousua. Vuoden 2006 uhritutkimuksen pe-

rusteella vaikutti siltä, että tämä kehitys olisi kääntynyt laskuun, mutta vuoden 2009 haastatteluisia uhkailut ja työpaikkaväkivalta ovat taas lisääntyneet. Tästä johtuu myös se, että väkivallan kokonaisuudessa on palattu vuoden 2003 tasolle.

Koetun väkivallan kirjo – se kuinka monenlaista väkivaltaa koki vuoden aikana – laajeni vuoteen 2003 asti. Vuonna 2006 kielteinen kehitys kääntyi myönteiseen suuntaan, ja näin on jatkunut myös vuonna 2009.

VÄKIVALTA KOHDISTUU ENITEN NUORIIN

Väkivaltatapahtumat kasaantuvat voimakkaasti pienelle vähemmistölle, joka kokee toistuvasti väkivaltaa. Se yksi prosentti väestöstä, joka koki vähintään kymmenesti väkivaltaa vuoden aikana, on jossain määrin painottunut nuoriin ja naimattomiin

henkilöihin. Vuoden 2009 aineistossa tähän ryhmään kuului hieman enemmän naisia kuin miehiä. Toistuvat uhrikokemukset saattavat olla yhteydessä nuorille ikäryhmille ominaisiin vapaa-ajan rutiinitoimintoihin.

Väkivaltatapahtumien kasaantuneisuus on viimeisen neljännesvuosisadan aikana hieman vähentynyt. Tämä liittyy uhkailujen ja työpaikkaväkivallan kasvuun 1990-luvulta alkaen. Kun monia uhkaillaan ja myös työssä käyvä väestö on saanut osansa väkivallan uhkasta ja väkivallasta, väkivalta on jakaantunut jossain määrin aikaisempaa ”tasaisemmin” koko väestöön. Vuoden 1997 jälkeen kasaantumisessa ei kuitenkaan ole tapahtunut suuria muutoksia.

Väkivallan kohteeksi joutuminen on vahvasti ikään liittyvä ilmiö: eniten väkivaltaa kokevat nuorimmat vastaajat. Mitä vanhemmas ikäryhmästä on kysymys, sitä vähemmän väkivaltaa on koettu. Varsinkin nuorten miesten riski joutua väkivallan kohteeksi poikkeaa selvästi vanhemmista miehistä. Fyysisen väkivallan kohteeksi joutumisessa ei ole ikäryhmittäin vuosina 1980–2009 tapahtunut suuria muutoksia. Kuitenkin, nuorten miesten keskuudessa fyysinen väkivalta on pikemminkin laskusuunnassa. Edellisvuosien tapaan eniten fyysistä väkivaltaa raportoivat 15–24-vuotiaat nuoret, miehistä 14

ja naisista 13 prosenttia. Tässä ikäryhmässä sukupuolierot ovat tasoittuneet 1980-luvulta, jolloin fyysistä väkivaltaa kokeneiden miesten osuudet olivat vielä selvästi naisia suurempia. Väkivallan uhkaa kokeneissa ikäryhmien väliset erot eivät olleet yhtä suuria.

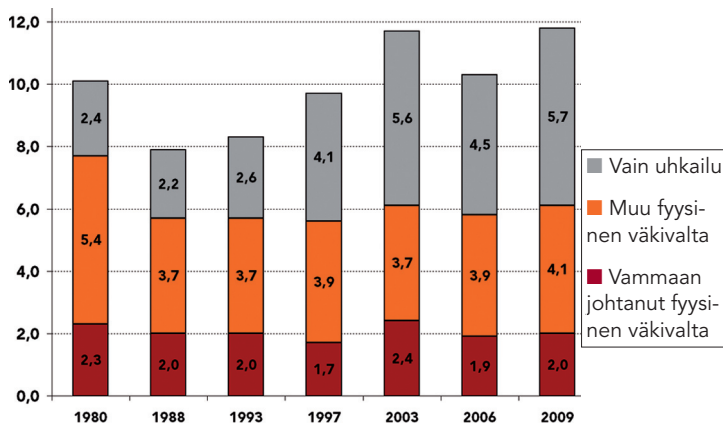
Päähuomio kansallisten uhritutkimuksien raportoinnissa on 15–74-vuotiaassa väestössä. Tällä kertaa yhdistämällä vuosien 2006 ja 2009 aineistot tarkasteltiin lisäksi yli 75-vuotiaan väestön väkivaltakokemuksia. Päähavaintona haastatteluista oli se, että vanhukset kokevat väkivaltaa suhteellisen harvoin: 1,4 prosenttia yli 75-vuotiaista oli kokenut fyysistä väkivaltaa tai väkivallan uhkaa kuluneen vuoden aikana.

NAISET JA MIEHET KOKEVAT ERILAISTA VÄKIVALTA

Kansallisissa uhritutkimuksissa on perinteisesti tarkasteltu erikseen viiden eri väkivaltatyyppin kehitystä. Ne ovat perheväkivalta, muu tuttujen välinen väkivalta, työpaikkaväkivalta, ravintola- ja huvipaikkaväkivalta sekä katuväkivalta. Niiden yleisyydessä on miesten ja naisten välillä huomattavia eroja (kuvio 2, s. 10).

Perheväkivalta, johon tässä sisältyy parisuhdeväkivallan lisäksi muunkin perheenjäsenen ja entisen kumppanin väkivalta, on tutkimusten mukaan pysynyt suhteellisen vakaalla tasolla vuosien 1997 →

Kuvio 1. Vuoden aikana vammaan johtanutta fyysistä väkivaltaa, muuta fyysistä väkivaltaa ja vain uhkailuja kokeneita, % 15–74-vuotiaista.

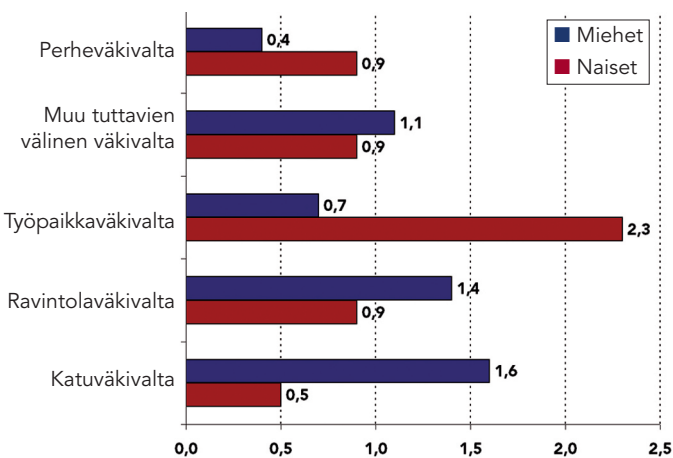

Vuonna 2009 naiset kokivat työpaikallaan väkivaltaa kolme kertaa enemmän kuin miehet.

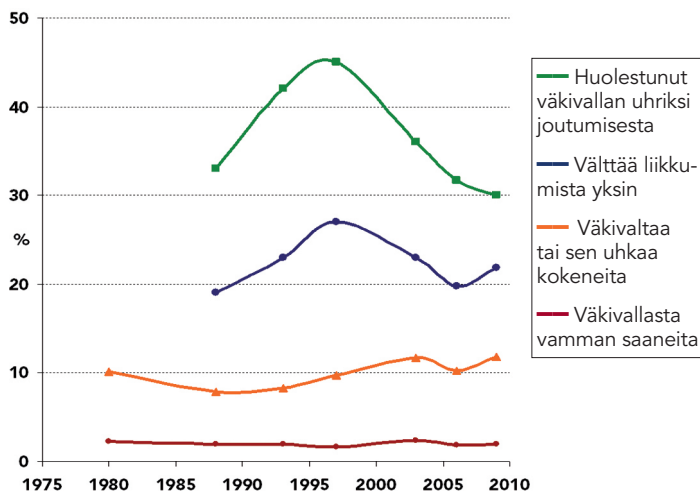
→ ja 2009 välillä. Vuonna 2009 tällaista fyysistä väkivaltaa ilmoitti kokeneensa 15–74-vuotiaista naisista noin joka sadas, miehistä puolet harvempi. Vuodesta 2003 lähtien haastateltaville on esitetty erityisesti lähisuhdeväkivallan

tunnistamiseen tähtäävä kysymys, joka on jonkin verran nostanut perheväkivallasta kertoneiden osuutta. Muiden tuttavien taholta kohdistunut väkivalta on miesten ja naisten keskuudessa lähes yhtä yleistä.

Kuvio 2. Fyysistä väkivaltaa kokeneita väkivaltatyyppin mukaan vuonna 2009, % 15–74-vuotiaista miehistä ja naisista.

Kuvio 3. Väkivallan pelon ja väkivaltauhrikokemusten esiintyvyys, % 15–74-vuotiaista. Käyrien pisteet vastaavat mitausvuosia.

Katuväkivallan väheneminen ei jatkunut enää vuonna 2009, ja miesten kokema fyysinen katuväkivalta näyttää 2000-luvulla vakiintuneen 1,5 prosentin tasolle, naisilla alle prosenttiin. Pitkällä aikavälillä katuväkivalta on kuitenkin vähentynyt voimakkaasti. Ravintolaväkivalta lisääntyi puolestaan 2000-luvulla tullessaan, mutta on sittemmin pysynyt suhteellisen vakaalla tasolla. Fyysinen ravintolaväkivalta näyttää jopa hieman vähentyneen 2000-luvulla.

Kansallisissa uhritutkimuksissa voimakkaimmin lisääntynyt väkivallan muoto on työpaikkaväkivalta. Etenkin naisiin kohdistuva työpaikkaväkivalta lisääntyi melko voimakkaasti vuoteen 2003 asti niin uhkailujen kuin fyysisenkin väkivallan muodossa. Vuonna 2006 kasvuvaihe näytti päättyneen, ja työpaikkaväkivalta kääntyneen hienoiseen laskuun. Naisten osalta vuonna 2009 on kuitenkin palattu vuoden 2003 tasolle, miesten kohdalla tilanne on lähellä vuoden 2006 vastavaa. Vuonna 2009 naiset kokivat työpaikallaan väkivaltaa kolme kertaa enemmän kuin miehet.

VÄKIVALLAN PELKO ENNALLAAN

Kansallisissa uhritutkimuksissa on mitattu väkivallasta huolestumista vuodesta 1988 lähtien. Huoli väkivallasta lisääntyi voimakkaasti vuoteen 1997, minkä jälkeen huoli on yhtä voimakkaasti vähentynyt

(kuvio 3). Väkivallan pelko ei siten yksinkertaisella tavalla peilaa väkivaltakokemusten yleisyyttä. Huolen kehitystä 1988–2006 kuvaavaa käyrää voikin luonnehtia ylösalaisin käänntyksi U- tai jopa V-kirjaimeksi. Väkivallasta huolestuneiden osuus pysyi vuoden 2009 tutkimuksessa lähes ennallaan. Vuoden 2008 loppupuolella alkanut taloudellinen lama ei siis ainakaan toistaiseksi näy rikospelkojen kasvuna, kuten edellisen laman aikaan.

Pelko joutua työpaikallaan väkivallan kohteeksi on jonkin verran lisääntynyt etenkin naisten keskuudessa. Tämä kertoo jotakin siitä, miten väkivaltapelkoja koskevat kysymykset toimivat kyselyissä. Jos kysymys koskee yleistä huolta väkivallasta, vastaukset heijastavat ensisijaisesti yleistä turvattomuuden tunnetta, ei niinkään objektiivisen väkivaltariskin tasoa tai kehitystä. Jos kysymys sen sijaan kohdistuu tietyn väkivaltatyyppin pelkäämiseen, vastauskin nojautuu todennäköisesti vastaajan omiin tai läheisten kokemuksiin ja ankkuroituu siten voimakkaammin itse ilmiöön. ■

Kirjoitus perustuu Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoon Reino Sirén & Mikko Aaltonen & Juha Kääriäinen: Suomalaisten väkivaltakokemukset 1980–2009.

■ LAURA PEUTERE

Viharikosten tilastointi tekee ilmiön näkyvämmäksi

Poliisin tietoon tuli vuonna 2008 selvästi aiempaa enemmän epäiltyjä viharikoksia. Poliisi-ammattikorkeakoulun selvityksen mukaan poliisille ilmoitettiin 859 epäiltyä rassistista tai muuta viharikosepäilyä. Aikaisempien vuosien tapaan yleisin poliisin tietoon tullut epäilty rassistinen rikos oli pahoinpitely. Luku on selvästi suurempi kuin aiempina vuosina. Osittain kasvu johtuu tilastointimenetelmän muutoksista.

Suomessa on yli kymmenen vuoden ajan seurattu poliisin tietoon tulleen rassistisen rikollisuuden määriä ja piirteitä. Selvitykset ovat perustuneet rikosilmoitustietoihin. Vuodesta 2003 lähtien selvitysten tekeminen on ollut Poliisiammattikorkeakoulun vastuulla. Viime vuonna seuranta laajennettiin koskemaan rassististen tekojen lisäksi

muita sellaisia rikoksia, joiden syynä on uhrin kuuluminen tiettyyn viiteryhmään, kuten uskonnolliseen yhteisöön tai seksuaaliseen vähemmistöön. Näitä rikoksia kutsutaan käsitteellä viharikos. Viharikosta määritellään useilla eri tahoilla, kuten lainsäädännössä ja eri tieteenaloilla, eikä käsitteestä ole yhtä yhteisesti sovittua määritelmää.

Viharikosten vastaisten lakien tarkoituksena on rangaista ankarammin rikoksista, joiden motiivina on se, että uhri edustaa tiettyä kansanryhmää. Lainsäädännön symbolista merkitystä pidetään tärkeänä; lakien tarkoituksena on osoittaa, mikä yhteiskunnassa ei ole hyväksyttävää, sekä viestittää uhriryhmille, että heitä vastaan tehdyt rikokset otetaan va- →

On mahdollista, että rasistisista teoista ilmoitetaan yhä useammin poliisille. Toisaalta poliisit saattavat kirjata tietoja tekojen rasistisista piirteistä entistä tarkemmin.

→ kavasti. Eri maiden välillä on eroja siinä, mihin uhriryhmiin kohdistuneet teot on määritelty lailla erityisesti suojeltaviksi. Yleisimmin lait kattavat uhrin etniseen tai kansalliseen taustaan sekä uskonnolliseen vakaumukseen perustuvat viharikokset.

Suomen rikoslaisissa ei ole määritelty rikosnimikkeitä rasistinen rikos tai viharikos. Vuonna 2003 säädetyn koventamisperusteen mukaan rikoksesta voidaan antaa ankarampi rangaistus, jos se on kohdistettu kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella (RL 6 luku 5 § 4-kohta). Tämä koventamisperuste ottaa siis huomioon rikoksen rasistisen tai muun vihamotiivin. Lakiin liittyvässä hallituksen esityksessä todetaan, että muita suojaa kaipaavia ryhmiä voivat olla tietyt uskonnolliset yhteisöt ja seksuaaliset vähemmistöt (HE 44/2002). Tunnuksmerkistöltään viharikoksia ovat syrjintä, työsyryntä ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan.

Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksessa vammaisuus määriteltiin yhdeksi viharikoksen motiiviksi siitä huolimatta, että sitä ei ole koventamisperusteessa tai hallituksen esityksessä huomioitu. Viharikos määriteltiin henkilöä, ryhmää, omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehdyksi rikokseksi, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta, seksuaalista tai sukupuolista suuntautumista tai vammaisuutta kohtaan. Tulevaisuudessa myös vammaisuus saattaa olla yksi viharikoksen motiivi, mikäli viharikoslainsäädäntöön ehdotetut muutokset hyväksytään. Oikeusministeriön työryhmän ehdotuksen mukaan rangaistuksen koventamisperusteena olisi ”rikoksen tekeminen pääasiassa rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai elämäntapomuksen, syntyperän,

sukupuolisen suuntautumisen, vammaisuuden tai muun sellaisen perusteen vuoksi”.

RUOTSISTA MALLIA TILASTOINNIN KEHITTÄMISEEN

Rasistisen rikollisuuden vuosiselvitykset ovat perustuneet osittain poliisin käyttämään rasismijuttu-luokitukseen ja osittain muihin keinoihin. Rikosilmoitusjärjestelmässä olevan ohjeen mukaan poliisin tulee luokitella juttu rasismikoodilla, ”kun henkilö on joutunut rikoksen uhriksi sen johdosta, että hän ihonväriältään, rodultaan tai etniseltä alkuperältään poikkeaa rikoksen tekijästä. Rasististen piirteiden selvittämiseksi on kiinnitettävä erityistä huomiota tekijän käyttäytymiseen ja sanomisiin ennen rikokseen ryhtymistä (solvaukset ja nimittely)”. Kokemus on kuitenkin osoittanut, ettei poliisi merkitse kaikkia rasistisia piirteitä sisältäviä ilmoituksia kyseisellä koodilla. Tästä syystä rasistisia piirteitä sisältäviä juttuja on esitetty rikosilmoitustietokannasta erilaisten hakusanojen avulla. Hakusanoina on käytetty esimerkiksi ihonväriin tai etniseen taustaan liittyviä solvaavia sanoja, joita tyypillisesti käytetään rasististen tekojen yhteydessä. Muille kuin rasistisille viharikoksille ei ole omaa luokitusta rikosilmoitusjärjestelmässä. Tämän vuoksi muita viharikoksia on täytynyt etsiä tietokannasta ainoastaan erilaisten hakusanojen avulla.

Apuna hakusanojen laatimisessa ovat olleet Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston (Brottsförebyggande rådet Brå) kokemukset laajemmasta viharikollisuuden tilastoinnista. Ruotsissa on jo vuosien ajan tilastoitu muukalaisvihamielisten (rasististen) rikosten lisäksi rikoksia, joiden syynä on uhrin oletettu tai todellinen seksuaalinen suuntautuminen tai uskonto. Ruotsissa näiden tapausten tilastointi on perustunut lähes kokonaan erilaisten hakusanojen käyttöön. Tuoreimmassa Brån selvityksessä oli käytössä yhteensä 354 hakusanaa.

Poliisiammattikorkeakoulun selvityksessä 2009 poimittiin ensimmäistä kertaa rasististen juttujen ohella sellaisia rikosilmoituksia, joissa teon motiivina on ollut uhrin uskonto, seksuaalinen tai sukupuolinen suuntautuminen tai vammaisuus. Esimerkiksi sanoilla ”muslimi” ja ”kristitty” on esitetty uskontoon perustuvia viharikoksia, ”vammainen” ja ”pyörätuoli” vammaisuuteen perustuvia tekoja, sekä ”homo”, ”lesbo” ja ”transu” seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvia viharikoksia. Poimintaa rajattiin myös kohdistamalla haku vain tiettyihin rikosnimikkeisiin. Näitä ovat esimerkiksi henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, työririkokset ja seksuaalirikokset. Omaisuusrikokset jätettiin pääosin poiminnan ulkopuolelle.

Erilaisia hakusanoja oli yhteensä 216 ja niillä löytyi noin 6000 rikosilmoitusta, jotka käytiin kaikki lukemalla läpi. Tapauksen luokittelu viharikoksiksi perustui rikosilmoitukseen kirjattuun, vapaamuotoiseen tekstiin. Rikosilmoitus luokiteltiin pääsääntöisesti viharikokseksi, jos selostuksesta kävi ilmi, että joku tapauksen asianosaisista tai poliisi pitää teon motiivina uhrin etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta, seksuaalista tai sukupuolista suuntautumista tai vammaisuutta. Tämän lisäksi tapauksen luokittelu saattoi perustua myös muihin rikosilmoituksen sisältämiin ”vihjeisiin”, kuten esimerkiksi rikosilanteissa sanottuihin herjauksiin (esim. rasistiset herjaukset). Seuraavassa on esimerkkejä hakusanoilla löytyneistä tapauksista, joista ensimmäinen luokiteltiin viharikokseksi seksuaalivähemmistön edustajaa kohtaan ja jälkimmäinen islaminuskon edustajaa kohtaan.

X joutui pahoinpitelyn uhriksi... X:n mukaan pahoinpitely tapahtui hänen seksuaalisen suuntautumisensa takia. Rikoksen tekijä oli mm. hokenut samalla: ”hakataan homous pois sinusta”.

Mies on repinyt naisen hunnun kasvoilta ja

Tilaston rinnalle tarvittaisiinkin sellaisia uhritutkimuksia, jossa selvitetäisiin vähemmistöjen omia kokemuksia rikosten uhriksi joutumisesta.

solvannut hänen uskontoaan huutamalla mm. että ”meillä Suomessa ei saa pitää tuollaista”.

RASISTISET VIHARIKOKSET YLEISIMPIÄ POLIISIN REKISTERISSÄ

Tarkasteluvuodelta 2008 löytyi yhteensä 859 rikosilmoitusta, jotka luokiteltiin epäilyiksi viharikoksiksi. Näistä tapauksista valtaosa, 88 prosenttia sisälsi rasistisia piirteitä. Muiden viharikosten osuudet olivat pieniä.

Uskontoon perustuvia viharikoksia löytyi yhteensä 53 kappaletta (6 %). Islamiuskoiset olivat rikosten kohteena 17 tapauksessa. Rikosilmoitus oli tehty esimerkiksi moskeijaan kohdistuneesta vahingonteosta. Tässä tapauksessa moskeijan ikkuna oli rikottu ja toiseen ikkunaan oli töhritty teksti ”muslim genocide”. Kaikkiaan 16 tapauksesta ei voinut päätellä, minkä uskonnon edustaja uhri oli ja muut 20 tapauksia kohdistuivat yksittäisten uskontokuntien edustajia kohtaan. Kahdessa tapauksessa kyse oli syrjinnästä uskonnon perusteella.

Seksuaalinen tai sukupuolinen suuntautuminen oli teon motiivina 23 tapauksessa (3 %), ja vammaisuus 28 tapauksessa (3 %). Syrjinnästä seksuaalisen suuntautumisen perusteella oli tehty poliisille vain kaksi rikosilmoitusta vuoden aikana. Syrjintä vammaisuuden perusteella oli yleisempää, tapauksia löytyi yhdeksän kappaletta. Rikosilmoitus oli tehty esimerkiksi siitä, ettei näkövammaista henkilöä oltu päästetty opaskoiran kanssa sisään ravintolaan.

Rasistisia piirteitä sisältävien tapausten määrä kasvoi vuonna 2008 huomattavasti edelliseen vuoteen verrattuna. Vuonna 2008 rikosilmoituksia löytyi tietokannasta 755, kun vuotta aiemmin määrä oli 454. Helsingissä rikosepäilyiden määrä yli kaksinkertaistui. Osittain kasvu johtui tilastointimenetelmän muutoksista, mutta kokonaan muutokset eivät ole kasvun syynä. Kasvun taustalla voi olla useita tekijöitä. On mahdollista, että rasistisista te-

oista ilmoitetaan yhä useammin poliisille. Toisaalta poliisit saattavat kirjata tietoja tekojen rasistisista piirteistä entistä tarkemmin. Rasistisen rikollisuuden määrän todellisen kasvun syynä voivat olla vuonna 2008 alkanut taloudellinen taantuma ja samaan aikaan lisääntynyt, maahanmuuttopolitiikkaan liittyvä ja usein kielteisiä sävyjä saanut julkinen keskustelu.

RIKOKSEN MOTIIVIN TULKITSEMINEN ON VAIKEAA

Viharikostilastoa tarkastellessa täytyy ottaa huomioon, että se kertoo vain poliisin tietoon tulleista ja kirjaamista tapauksista. Tilaston ulkopuolelle jäävät myös rikosilmoitukset, joissa teon syistä ei ole kirjattu rikosilmoitukseen tai siitä ei ole saatavilla ollenkaan tietoa. Tyypillisesti näin on esimerkiksi pimeiksi jääneissä vahingonteoissa.

Teon motiivin määrittely ylipäättään rikosilmoituksen sisältämän tekstin perusteella on useissa tapauksissa hyvin vaikeaa ja tulkinnanvaraista. Erityisen vaikeaa on tulkita rikosilmoituksen kuvauksesta, milloin henkilö on joutunut rikoksen kohteeksi oletetun tai todellisen seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. Nimittelyä, kuten ”homottelua” esiintyi useissa sadoissa poliisin tietoon tulleissa pahoinpitelyissä, kunnianloukkauksissa ja vahingonteoissa. Sanaa ”homo” käytetään kuitenkin niin yleisenä haukkumanasana, että on vaikea sanoa, milloin kyse on viharikoksesta ja milloin ei.

Rikosilmoitusjärjestelmästä löytyi hakusanoilla myös suuri joukko sellaisia tapauksia, joissa vammainen henkilö oli joutunut rikoksen kohteeksi mutta teon motiivista ei ollut tietoa. Osassa näitä tapauksia vaikutti kuitenkin siltä, että uhri oli joutunut rikoksen kohteeksi juuri vammaisuutensa vuoksi, vaikka tapausta ei voinut luokitella varsinaiseksi viharikokseksi. Esimerkiksi eräässä tapauksessa näkövammaiselta henkilöltä oli varastettu rahaa metroasemalla. Ilmoituksen mukaan rikoksesta epäillyt olivat huijanneet rahat

uhriltaan esiintymällä lipuntarkastajina.

On mahdollista, että erot poliisin tietoon tulleiden tapausten määrässä kertovat myös osittain siitä, kuinka eri vähemmistöryhmät ylipäättään ilmoittavat kohtaamistaan rikoksista poliisille. Eroja voi lisäksi olla sen suhteen, missä määrin rikoksen uhrit tuovat esille omaa epäilystään rikoksen syystä rikoksesta ilmoittamissaan sekä siinä, miten poliisi on näitä asioita selvittänyt ja tottunut kirjaamaan. Uhrin voi olla helpompi kertoa poliisille, että epäilee joutuneensa rasistisen rikoksen kohteeksi, kuin siitä, että teon motiivina on saattanut olla hänen seksuaalinen suuntautumisensa. Osa vammaisiin kohdistuneista rikoksista ei välttämättä tule koskaan poliisin tietoon sen vuoksi, ettei uhri pysty itse tekemään rikosilmoitusta.

Tilasto poliisin tietoon tulleista viharikoksista kertoo vain rajatun kuvan koko ilmiöstä. Tilaston rinnalle tarvittaisiinkin sellaisia uhritutkimuksia, jossa selvitetäisiin vähemmistöjen omia kokemuksia rikosten uhriksi joutumisesta.

Menetelmän heikkouksista huolimatta tilastoinnilla on myös hyviä puolia. Tilastoinnin avulla ilmiö tulee näkyvämmäksi Suomessa. Tähän asti tutkimustietoa esimerkiksi vammaisiin tai seksuaalivähemmistöihin kohdistuvasta väkivallasta tai syrjinnästä on ollut heikosti saatavilla. Viharikostilasto paikkaa osaltaan tätä puutetta, sillä tilastoinnista on tavoitteena saada pysyvä käytäntö. Tieto tilastoinnista ja ilmiöstä ylipäättään voi myös vaikuttaa siihen, miten poliisit kirjaavat teon motiivista rikosilmoitukseen. Sisäasianhallinnossa on myös pohdittu laajemman viharikos-luokituksen ottamisesta käyttöön poliisiasian tietojärjestelmässä. Tämä voisi helpottaa huomattavasti tilaston kokoamista. ■

Artikkeli perustuu julkaisuun: Laura Peutere (2009). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2008. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 85.

Rasististen tekojen kriminalisointia selvennetään

Rasistisia rikoksia pohtineen työryhmän ehdotuksista suurin merkitys lienee säännösten laajentumisella viharikossuuntaan ja oikeushenkilön (esimerkiksi yhteisön tai yhdistyksen) rangaistusvastuun ulottamisella syrjintärikoksiin. Säännösten täsmentämisen odotetaan lisäksi helpottavan rikosten selvittämistä ja säännösten soveltamista.

Oikeusministeriön asettama rasistisia rikoksia pohtiva työryhmä jätti mietintönsä tammikuussa. Tehtävänä oli ensisijaisesti saattaa kansallisesti voimaan Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja, joka koskee rasistisia ja muukalaisvihamielisiä tietoverkkorikoksia, sekä panna täytäntöön neuvoston puitepäättös rasismien ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa alkusyksystä 2010.

Lisäpöytäkirja ja puitepäättös sisältävät velvoitteita kriminalisoida tietyin edellytyksin rasistisista vaikuttamista tehtyjä rikoksia. Lisäpöytäkirjan kriminalisoinnit koskevat tietojärjestelmän välityksellä tehtäviä, puitepäättös sen sijaan missä tahansa julkisesti tehtäviä rasistisia rikoksia. Tällaisia tekoja ovat rasisti-

sen ja muukalaisvihamielisen aineiston levittäminen sekä joukkotuhonnan tai ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten kieltäminen, vakava vähätteleminen, hyväksyminen tai puolustelu. Lisäksi lisäpöytäkirjan rikoksiin kuuluvat rasismien ja muukalaisvihaan perustuva uhkaus ja loukkaaminen. Ainoastaan puitepäättös edellyttää säännöksiä rasistisista vaikuttamista rangaistusta ankaroittavana seikkana.

Kriminalisointivaatimukset koskevat rikoksia, joiden kohteena on jokin rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän mukaan määrytyvä kansanryhmä tai tällaiseen kansanryhmään kuuluva henkilö. Uskonto voi olla kansanryhmän perusteena. Oikeushenkilön rangaistusvastuu edellytetään liitettäväksi lisäpöytäkirjassa ja puitepäättöksessä tarkoitettuihin rasistisiin rikoksiin.

Lisäpöytäkirjan ja puitepäättöksen tavoitteena on

lisätä eurooppalaista ja kansainvälistä yhteistyötä rasististen ja muukalaisvihamielisten lausumien leviämisen torjumiseksi puuttumatta kuitenkaan kansallisiin periaatteisiin ilmaisun vapaudesta. Tarkoituksena on löytää tasapaino sananvapauden sekä rasististen tekojen rangaistavuuden välille. Myös työryhmä pyrki löytämään tässä tasapainon.

Puitepäättöstä valmistettiin pitkään ja lopputulos oli kompromissi, joka jätti mahdollisuuden laatia kansallisesti erilaisia säännöksiä. Jos niiden erilaisuudesta aiheutuu lähivuosina ongelmia jäsenvaltioiden oikeudelliselle yhteistyölle, voi olla, että lainsäädäntöä pyritään vielä uudestaan yhtenäistämään. Lisäpöytäkirjan kriminalisointivaatimukset ovat lähtökohteisesti puitepäättöksen vastaavia laajemmat ja kattavat myös vähäisinä pidettäviä tekoja. Toisaalta useimpiin lisäpöytäkirjan kriminalisoin-

tivelvoitteisiin sisältyy mahdollisuus eriaosteisten varuumien tekemiseen.

Kriminalisointivaatimuksia vastaavia keskeisiä rikoslain rangaistussäännöksiä ovat kiihottaminen kansanryhmää vastaan, julkinen kehoittaminen rikokseen, kunnianloukkaussäännökset ja laitton uhkaus. Lisäksi arvioitavaksi tulivat rasistista yms. motiivisia rangaistuksen koven-tamisperusteena koskevat säännökset.

KIIHOTTAMINEN KANSANRYHMÄÄ VASTAAN JA SANANVAPAAUS

Rikoslaisissa kiihottaminen kansanryhmää vastaan on rangaistavaa, jos levitettävä rasistinen aineisto on uhkaavaa tai loukkaavaa. Vähäisimmät teot jäävät näin ollen rangaistavuuden ulkopuolelle, mikä on sananvapauden kannalta välttämätöntä. Lisäpöytäkirjassa ei rangaistavuudelle aseteta vastaavia edellytyksiä. Työryhmän käsitys on,

Oikeushenkilön rangaistusvastuu on omiaan korostamaan yhteisöjen vastuuta valvoa ja estää rikoksia toimintansa piirissä.

että säännöstä on käytännössä voitu tulkita perustuslain sanavapaussäännökset huomioon ottavalla ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen soveltamiskäytäntöä vastaavalla tavalla. Lähtökohdaksi tuli, ettei kiihottamista kansanryhmää vastaan ole syytä laajentaa sananvapauden kustannuksella. Työryhmä päätyi ehdottamaan sananvapauden varmistamiseksi varauksia lisäpöytäkirjan kriminalisointivaatimukseen lukuun ottamatta vakavalla rikoksella uhkaamista. Sen sijaan puitepäätös antoi mahdollisuuden edellyttää rikoksilta uhkaavuutta tai loukkaavuutta. Näin ollen puitepäätöksen kriminalisointivaatimukset eivät edellyttäneet muutoksia kiihottamiseen kansanryhmää vastaan. Työryhmä katsoikin, että Suomen rikoslainsäädäntö pääosin kattaa ne kriminalisointivaatimukset, jotka sisältyvät rasisminvastaiseen lisäpöytäkirjaan ja puitepäätökseen.

Suhdetta sananvapauteen selvennetään ehdottamalla kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevaan rangaistuslainsäädäntöön uutta 2 momenttia. Siinä määriteltäisiin ne alueet, joissa sananvapauden merkitys säännöksen soveltamisessa on tavanomaista suurempi. Tällaisia olisivat tiede, taide ja niihin rinnastettavat julkiset toiminnot sekä ajankohtaisten ja historiallisten tapahtumien selostaminen. Määrittelyllä vahvistettaisiin perustuslain 12 §:n sananvapauden suo-

jan ja 16 §:n 3 momentin turvaaman tieteen ja taiteen vapauden suojan suhde kiihottamisrikokseen ja sen suojaamiin perus- ja ihmisoikeuksiin. Tarkoituksena ei ole muuttaa kiihottamisrikoksen soveltamisalaa, vaan ohjata sitä eri intressien punnintaa, jota tuomioistuimet viime kädessä joutuvat tekemään yksittäisissä soveltamistilanteissa. Myös EIT:n soveltamiskäytännössä mainituilla osa-alueilla on sananvapaudella korostunut merkitys.

SOVELTAMISALA LAAJENISI VIHARIKOSTEN SUUNTAAN

Työryhmä ehdottaa myös selvennäviä muutoksia kiihottamista kansanryhmää vastaan ja rasistista motiivia koventamisperusteena koskeviin säännöksiin ja niiden soveltamisalan laajentamista jonkin verran ns. viharikosten suuntaan. Tällaista ei tosin edellytetä lisäpöytäkirjassa tai puitepäätöksessä. Koventamisperustetta ja kiihottamista kansanryhmää vastaan on jo nykyisin voitu soveltaa jossain määrin myös silloin, kun tekijällä on jokin muu kuin rasistinen vaikutin. Lainkohdissa ehdotetaan nyt mainittavaksi vaikuttimena uskonnon rinnalla elämäntapojen ja lisäksi sukupuolinen suuntautuneisuus ja vammaisuus. Kyseiset perusteet vahvistavat näiden säännösten soveltumista paitsi rasistisista vaikuttimista tehtyihin rikoksiin myös laajemmin ns. viharikoksiin.

Ehdotuksen mukaan rikoksen rasistinen tai muu sellainen vaikutin olisi rangaistusta koventava riippumatta siitä, keneen tai mihin rikos kohdistuu. Jos teolla on useita vaikuttimia, rasistinen tms. vaikutin olisi ehdotuksen mukaan kuitenkin rangaistuksen koventamisperuste, jos kyseistä vaikutinta voidaan pitää rikoksen pääasiallisena vaikuttimena.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu ehdotetaan laajennettavaksi kiihottamisrikoksiin kansanryhmää vastaan, syrjintärikoksiin ja, jos rikoksella on vihamotiivi, julkiseen yllyttämiseen rikokseen, laittomaan uhkaukseen ja kunnianloukausrikoksiin. Oikeushenkilön rangaistusvastuun käyttöön otolla pannaan täytäntöön lisäpöytäkirjan ja puitepäätöksen velvoitteet. Johdonmukaisuussyistä seuraamus tulisi käyttöön myös muissa viharikoksissa ja kaikenlaatuissa syrjinnässä. Oikeushenkilön rangaistusvastuu on omiaan korostamaan yhteisöjen vastuuta valvoa ja estää rikoksia toimintansa piirissä.

TEKOTAPOIHIN TÄSMENNYKSIÄ JA UUSI TÖRKEÄ TEKOTYYPPI

Selventämistarkoituksessa kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevaan säännökseen ehdotetaan tekotapana lisättäväksi "levittämisen" rinnalle "asettaminen yleisön saataville". Muutoksella varmistettaisiin kiihottamispöytäkirjan soveltuminen linkkien perustamiseen rasistista ynnä

muuta kiihottamista sisältäville internetsivuille. Lisäksi levitettävänä tiedonantona mainittaisiin "lausuntojen" ohella nimenomaisesti "kuva". Tällä selvennyksellä painotettaisiin kiihottamisrikoksen laajaa soveltuvuutta mihin tahansa sisällöltään rasistiseen ilmaisuun riippumatta siitä, missä muodossa rasistinen kiihottaminen esitetään.

Rikoslakiin ehdotetaan lisättäväksi myös erityinen törkeää kiihottamista kansanryhmää vastaan koskeva tunnusmerkistö. Se voisi tulla sovellettavaksi tapauksiin, joissa kehoitetaan tai houkutteellaan joukkotuhontaan tai muihin vakaviin ihmisoikeusrikoksiin, murhaan tai terroristisessa tarkoituksessa tehtyyn tappoon ja tapauksiin, joissa tekijän tarkoituksena on muulla tavalla aiheuttaa väkivaltaisuutta taikka joissa selvästi vaarannetaan yleistä järjestystä tai turvallisuutta. Teon tulisi olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Uuden törkeän rikoksen enimmäisrangaistus olisi neljä vuotta vankeutta. Tarve ankarampiin säännöksiin perustui ensisijassa kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntöön. Törkeä teko-tyyppi kattaisi vain todella vakavat kiihottamisrikokset, jotka eivät ole kovin tyypillisiä Suomen oloissa. ■

Kirjoittaja on lainsäädäntöneuvos oikeusministeriössä. Hän toimi työryhmän puheenjohtajana.

Euroopan rikksentorjunta- verkosto tiivistää toimintaansa

Euroopan rikksentorjuntaverkosto (EUCPN) sai vuoden 2009 lopulla itselleen uuden perusasiakirjan, kun EU:n neuvosto kumosi sen vuodelta 2001 olleen vanhan perustamispäätöksen ja hyväksyi uuden. Uudistuksen tavoitteena on voimistaa verkoston kykyä edistää hyviä rikksentorjuntakäytäntöjä Unionin alueella.

Verkoston toiminnan ongelmakohtia ja ratkaisuehdotuksia esitettiin vuoden 2009 keväällä julkaistussa ulkopuolisen arvioijan tekemässä selvityksessä verkoston toiminnasta. Yksi keskeisiä uudessa perustamispäätöksessä toteutettuja muutoksia on se, että Euroopan komissio ei enää vastaa verkoston sihteeristöstä vaan verkoston hallitus ohjaa sihteeristöä, jonka jäsenvaltiot järjestävät keskenään sopimalla. Komissio on edelleen keskeisessä roolissa osallistuen verkoston johtoelinten kokouksiin. Myös valtaosa sihteeristön rahoituksesta on tarkoitus hakea komission hallinnoimista rahoitusohjelmissa. Sihteeristön pystyttäminen on käynnistynyt nykyisen puheenjohtajan, Espanjan johdolla, mutta toiminta käynnistyy hitaasti.

Syksyllä 2009 EU hyväksyi myös uuden viisivuotisen oikeus- ja sisäasioiden toimintaohjelman, ns. Tukholman ohjelman, jonka tarkoituksena on edistää avointa ja turvallista Eurooppaa, joka suojelee ja palvelee kansalaisiaan. Ohjelma painottaa rikksentorjuntaa ja kehottaa jäsenvaltioita edistämään ja tukemaan rikksentorjuntatoimia. Ohjelman mukaan komission pitäisi viimeistään vuonna 2013 esittää uusi arvio rikksentorjunnan kehittämisestä mm. EUCPN:n siihenastisten kokemusten perusteella.

KOLMELLE KAUELLE VALITTU YHTEINEN TEEMA

Viime vuoden lopulla voimaan astunut Lissabonin sopimus korostaa EU:n kolmen peräkkäisen puheenjohtajamaan muodostaman kolmi-
kon yhteistoimintaa. Puheen-

johtajuus on tällä hetkellä Espanjalla, heinäkuussa se siirtyy Belgialle ja ensi vuoden alussa Unkarille. Kysyimme näiden maiden EUCPN:n kansallisten edustajien eli ns. trion suunnitelmia seuraavan puolentoista vuoden ajalle ja näkemyksiä verkoston toiminnan kehittämisestä.

1. Olette valinneet kiinnostavan (ja laajan) teeman puheenjohtajuuskausillenne: ”Turvatut kodit turvallisessa yhteiskunnassa rikksentorjunnan, poliisitoiminnan ja restoratiivisen oikeuden keinoin”. Voisitteko avata sen ideoita? Entä kuinka päädyitte tähän teemaan?

Juan Carlos Garrido Iglesias, Espanja: Aiheesta sovittiin meidän kolmen kesken hyvin helposti. Lissabonin sopimus edellyttää koordinaatiota kolmen puheenjohtajuuskauden kesken. Otsikon alla voim-

me käsitellä kaikkia aiheita, joita kunkin maan puheenjohtajuuskauden EUCPN:n asiantuntijaseminaareihin oli suunniteltu. Esimerkiksi Espanjan prioriteetteja ovat lähipoliisitoiminta, ohjelmat naisten ja lasten suojelemiseksi ja nuorisoriikollisuuden ehkäisy. Belgialla ja Unkarilla on omat prioriteettinsa. Nyt yhteen otsikkoon sisältyvät kaikki tärkeinä pitämämme asiat, eikä 18 kuukauden aikana tule useita eri teemoja.

Philip Willekens, Belgia: Tämä teema valittiin, koska haluttiin painottaa paikallisia hankkeita ja aloitteita, joiden tarkoituksena on parantaa EU-kansalaisten turvallisuudentunnetta kotona, naapuristossa ja yhteiskunnassa. Laajan teeman avulla voimme ottaa huomioon myös EUCPN:n ulkopuolisen arviointiraportin suosituksen keskittyä pitkäjänteisesti yhteisiin asioihin.

Ehkäisy on merkittävässä roolissa kodin turvallisuuden varmistamisessa. Käsite ”koti” voidaan määritellä paikaksi, jossa tuntuu hyvältä asua, ja se on laajempi käsite kuin itse rakennus. Tämän vuoksi pelkästään tekniset toimenpiteet eivät riitä kodin turvaamiseen. Naapurit ja muut ympäristön toimijat ovat ratkaisevassa roolissa kodin turvaamisessa: naapurien täytyy olla valppaita ja kantaa vastuuta. Kaikkien talossa asuvien käyttäytymiseen täytyy kiinnittää huomiota. Keskinäinen ymmärrys on hyvin tärkeää. Paikalliset viranomaiset mukaan lukien poliisihallinto ovat avainasemassa turvallisen kodin ympäristön suhteen. Poliisi on kehittänyt kautta EU:n lähipoliisistrategioita ja hankkeita, jotka tukevat kumppanuuksien järjestelmällistä käyttöä ja erilaisia ongelmanratkaisumenetelmiä.

Ehkäisy on aina parempi kuin käsittely jälkeinpäin. Kuitenkin nykyaikaiseen tur-

vallisuuspolitiikkaan kuuluu integroidun turvallisuuden käsite tai turvallisuusketju, jossa oikeuspolitiikan toimijat osallistuvat aktiivisesti turvallisuuden kokonaisvaltaiseen suunnitteluun. Restoratiivisen oikeuden (esim. sovittelu) hankkeet edistävät vastuullisten kansalaisten turvallisen yhteiskunnan luomista pitkällä aikavälillä. Restoratiivinen eli korjaava oikeus on tapa vastata rikollisuuden haittoihin, joita ihmiset kohtaavat erityisesti tavallisessa elämänpiirissään.

Melinda Gyökös, Unkari: Kun tulin helmikuussa 2009 mukaan valmistelemaan trion ohjelmaa, huomasin, että Espanjalla, Belgiassa ja Unkarilla oli mielessään hyvin erilaisia rikoksantorjunnan prioriteetteja. Maittemme kansalliset edustajat ovat suunnittelukauden alusta asti olleet tiiviissä yhteydessä, jotta olemme voineet löytää ”maalaisjärjen” näiden erilaisten painotusten takaa. Ideamme oli tarjota pidemmän aikavälin lähestymistapa: sen sijaan että puheenjohtajuuskausien teemat vaihtuvat kuuden kuukauden välein, meidän yhteensä 18 kuukauden kautemme on niputettu yhden yhteisen nimilapun alle. Oli siis löydettävä tarpeeksi laaja teema, jonka alle kaikki prioriteettimme mahtuivat. Teemaan sisältyvät kaikki käytännöt ja menetelmät, jotka parantavat sekä

yksittäisten kansalaisten että yhteisönsä omatoimista suojautumista (esim. kodin turvaaminen teknisin keinoin tai turvallisempi rakentaminen yhdyskuntasuunnittelun keinoin ja restoratiiviset käytännöt).

2. Mitkä ovat puheenjohtajuuskausienne päätehtäviä EUCPN:n vahvistamisessa?

Garrido: Mielestäni meillä on kaksi päätehtävää. Ensimmäinen on sihteeristön perustaminen; tämä on avainasia. Toinen on verkoston menettelytapasääntöjen luonnosteleminen ja hyväksyminen. Kummankin suhteen meidän täytyy ryhtyä toimiin ja erityisesti sihteeristön suhteen mitä pikemmin. Kolmanneksi tehtäväksi voi ajatella sellaisen strategia-asiakirjan hahmottelemista, joka ulottuisi EUCPN:n seuraavaan arviointiin eli vuoden 2012 loppuun saakka.

Willekens: EUCPN:n näkyvyyttä rikoksantorjunnan ammattilaisille ja EU-kansalaisille täytyy lisätä ja saada jäsenvaltiot tietoisiksi vastuutaan verkoston toiminnan kuten kansallisten tai paikallisten parhaiden käytäntöjen kehittämisessä, eurooppalaisten hankkeiden toteuttamisessa ja toimintaohjelman kehittämisessä.

Gyökös: Tämä kausi on erittäin tärkeä verkostolle. EU:n neuvoston tekemän uuden perustamispäätöksen jälkeen jäsenmailla on suurenmoisen tilaisuus osoittaa, että ne ovat voimakkaasti sitoutuneita verkoston toiminnan jatkamiseen. Meidän puheenjohtajuuskautemme joutuvat selviytymään väliajasta, mikä on melkoinen haaste: meidän täytyy luoda tulevaisuuden verkosto uuden päätöksen pohjalta, suunnitella strategia

ja järjestää verkostolle tehokkaampi hallinnollinen tuki. Toisaalta se on valtava vastuu – kaikkien jäsenmaiden täytyy osallistua enemmän verkoston työhön – mutta toisaalta mahdollisuus osoittaa verkoston toimivan.

3. Mitkä ovat rikoksantorjunnan tärkeimpiä aiheita ja tapahtumia omilla kausillanne?

Garrido: Trion yhteisen teeman alla Espanja järjestää kaksipäiväisen seminaarin lähipoliisitoiminnasta ja nuorisorikollisuuden ehkäisystä 27.–28. huhtikuuta. Välittömästi sen perään järjestetään kansallisten edustajien kokous. Lisäksi maaliskuussa järjestettiin 17. kansainväliset turvallisuusmessut ja kansainvälinen restoratiivisen oikeuden ja sovittelun seminaari. Myös sukupuolittuneesta väkivallasta järjestetään seminaareja.

Willekens: Rikoksantorjunnan parhaiden käytäntöjen seminaari loppuvuonna Belgiassa liittyy sekä Euroopan rikoksantorjuntakilpailun (ECPA) että trion teemaan. Yksi päätavoitteemme ECPAn suhteen on levittää sen avulla rikoksantorjunnan välineitä, menetelmiä ja tarkistuslistoja. Ne auttavat paikallisia viranomaisia kansallisen turvallisuuspolitiikan toteuttamisessa.

Gyökös: Unkari aikoo keskittyä kahteen erityisteemaan: selvittää restoratiivisten käytäntöjen potentiaalia rikoksantorjunnassa ja vahvistaa rikosten uhrien tukea. Suunnittelemme kesäkuulle 2011 EUCPN:n teemaseminaaria, joka tarjoaa restoratiivisen oikeuden kentällä toimiville mahdollisuuden verkostoitumiseen ja kokemusten vaihtoon. ■

Lisätietoa EUCPN:stä osoitteessa www.eucpn.org.

Nuorten rikosten ehkäisyssä varhainen tuki tärkeää

Euroopan rikosentorjuntaverkoston (EUCPN) konferenssissa joulukuussa Tukholmassa esiteltiin parhaita hankkeita, joilla ehkäistään sekä nuorten tekemiä rikoksia että nuorten joutumista rikoksen uhriksi. Erityisesti keskityttiin koulun ja internetin mahdollisuuksiin sekä rikollisryhmiin rekrytoinnin ehkäisemiseen. Konferenssissa julistettiin myös Euroopan rikosentorjuntakilpailun (ECPA) 2009 voittaja: suomalainen koulukiusaamisen vastainen **KiVa Koulu -toimenpideohjelma**.

Palkintolautakunnan puheenjohtaja, Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston (BRÅ) paikallisen rikosentorjuntayksikön johtaja, **Lars Alexandersson** sanoi, että KiVa on menetelmiltään luova ja antaa suuren panoksen kiusaamisen vähentämiseen. Hän nosti esiin KiVan hyvät tulokset kiusaamisen vähentämisessä ja korosti, että nämä saavutukset on todennettu tieteellisesti korkeatasoisella menetelmällä. Arvioinnissa käytetään satunnaistettua verrokkiryhmäasetelmaa, ja tähän mennessä on käytettävissä tulokset noin kahdeksan tuhannen koululaisen kokemuksista. Ohjelma on jo käytössä yli puolessa Suomen peruskouluista. (KiVa Koulusta enemmän s. 32)

Euroopan rikosentorjuntakilpailu on EUCPN:n vuosittain järjestämä tapahtuma, jonka tarkoituksena on rohkaista rikosentorjuntamenetelmien kehittämistä ja tehdä toimivia käytäntöjä tunnetuksi. Kukin EU-maa voi esittää kilpailuun yhden ehdokkaan. Vuoden 2009 kilpailussa osanottajia oli 17. Suomi on ottanut osaa kilpailuun vuodesta 2002 alkaen mutta ei

ole aiemmin voittanut palkintoa. Kilpailussa annettiin lisäksi kunniamaininnat Liettuan ja Tsekin tasavallan hankkeille.

Konferenssin pääluennoissa **Friedrich Lösel** kävi läpi toimivia varhaisen puutumisen malleja ja **David Farrington** ja **Maria Ttofi** esittelivät menestyksestä koulukiusaamisen vähentämistä. Toisen päivän aiheita olivat EU:n toimet nuorten nettiturvallisuuden kehittämisessä ja nuorisorikollisuuden ehkäisyn tulevaisuuden haasteet. Työryhmissä esiteltiin 17 kilpailuehdokkaan lisäksi 15 muuta teemaan liittyvää hyvää käytäntöä, esimerkiksi suomalaista nettipoliisitoimintaa ja koulusovittelua. Seuraavassa esitellään lyhyesti kilpailuehdokkaat.

KOULU VÄLITTÖMÄN JA PITKÄ-AIKAISEN EHKÄISYN AREENANA

Useimmat kouluun liittyvät hankkeet edustivat rikosentorjunnan perinteistä ydintä: koulun, poliisin ja lähiyhteisön yhteistyötä paikallisin ratkaisuin. Uutta oli lähinnä uuden viestintäteknologian käyttöönotto. Hankkeissa korostui myös lasten ja nuor-

ten osallisuus. Suomen KiVa Koulu -hankkeen arviointi oli ylivertainen, useimmissa muissa se oli vielä alkutekijöissään.

Kypros esitteli terveyttä edistävän toiminnan vahvistamista kouluissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjelmassa rohkaitaan kouluja kehittämään omia käytäntöjä ja rahoitetaan niitä. Paino on kouluympäristön kehittämisessä viihtyisämmäksi ja väkivallan ehkäisyssä. Oppilaiden osallistuminen on olennaista ja yhteistyötä tehdään paikallisyhteisön ja vanhempien kanssa. Tavoitteena on edistää oppilaiden hyvinvointia, viihtyvyyttä ja oppimista; ei niinkään ehkäistä ikäviä asioita. Ohjelma on arvioitu pariin otteeseen.

Portugalilainen hanke keskittyi oppilaiden keskinäisen väkivallan ehkäisyyn. ”Kiusaamishälytys”-malli tarjoaa vanhemmille, opettajille ja oppilaille välineitä huomaamaan tilanteet, joissa kiusaamista esiintyy. Hanke on kehitetty Oporton poliisin ja Fernando Pessoaan yliopiston viestinnän opiskelijoiden yhteistyönä. Tietoisuuden herättämiseen on käytetty mm. julistekampanjaa ja teatteriesityksiä. Kouluissa

Konferenssin avasi Ruotsin oikeusministeri Beatrice Ask. Hän otti esiin, että aikuiset tuntevat huonosti maailmoita, joissa lapset viettävät aikaansa: nettiä, koulua ja ystäväpiiriä. Näillä areenoilla nuoret myös tekevät rikoksia tai joutuvat niiden kohteeksi.

Euroopan parhaan rikosentorjuntahankkeen 2009 palkinnon vastaanottivat KiVa Koulu -hankkeen johtajat, professori Christina Salmivalli ja erikoistutkija Elisa Poskiparta.

on käytössä ”uhrikalenteri”, millä pyritään viestimään, ettei uhri ole yksin. Kiusaamista-paukset ovat vähentyneet jonkin verran projektin aloittamisen jälkeen.

Myös Belgian hankkeen tarkoituksena oli kiusaaminen ja väkivallan ehkäisy kouluissa ja lisäksi liikennevälineissä. Leuvenin kaupungin hanke on toteutettu poliisin ja kaupungin eri toimijoiden yhteistyönä ja sisältää useita alahankkeita: väkivallan vastaisen nettisivuston (slatote.be), opettajien koulutusta ja lasten koulutusta mm. teatteriesitysten avulla.

Latviassa Riikan poliisi ja sosiaalitoimi ovat kehittäneet nuorisorikollisuuden vähentämiseksi pilotin, joka perustuu poliisin tiiviiseen läsnäoloon koulussa. Poliisimies työskentelee kussakin koulussa täyspäiväisesti yhden viikon kuukaudesta ja järjestää koulutusta eri vuosiluokille. Opetuksessa käytetään paljon myös nettiin tuotettua materiaalia. Lisäksi vanhempien ja opettajien ja tarpeen mukaan muidenkin toimijoiden kanssa järjestetään säännöllisesti tapaamisia, joissa keskustellaan koulun ongelmista. Pilotti on koettu toimivaksi paikallisen rikosentorjunnan malliksi.

Tanskan Alberslundin kaupungin hanke tarttui sosiaaliseen liioitteluun – siihen että nuoret käyttäytyvät kuten olettavat muidenkin käyttäytyvän. Poliisi toteuttaa viidennen luokan oppilaille koulutuksellista rikosentorjuntaohjelmaa. Ensin oppilailta kysytään heidän tupakoinnistaan ja juomisestaan. Sitten tuloksia puretaan ryhmässä.

Nuorten juominen muiden seurassa on vähentynyt projektin myötä huomattavasti. Idea on jokseenkin sama kuin ECPA-palkinnon 2006 voittaneessa Ringsted-hankkeessa (ks. Haaste 1/2007).

Ranskan hanke pyrki puolestaan ehkäisemään nuorten koulunkäynnin lopettamista koulunvaihtotilanteissa ja tätä kautta syrjäytymistä ja ajautumista rikostentekoon. Moniammatillinen ryhmä (edustus koulusta, poliisista, sosiaalitoimesta ja oikeuslaitoksesta) tukee nuorta uuteen kouluun sopeutumisessa alusta lähtien. Koulupudokkuus ja rikostenteko vähenivät tukea saaneessa ryhmässä selvästi tuoreeltaan. Pidemmän ajan seurannassa tosin on saatu ristiriitaisia tuloksia.

RIKOSURAA EHKÄISTÄÄN TARJOMALLA TUKEA JA TEKEMISTÄ

Rikollisiin ryhmiin rekrytoimisen ehkäisyä koskevissa hankkeissa etsittiin keinoja ohjata nuoria pois rikollisesta elämäntavasta. Kiitetty Lietuan Colours of Life -hanke käynnistettiin vuonna 2004 Kėdainiain poliisipiirin alueella. Hanketta varten kartoitettiin 94 riskiperheen ja yhteensä 208 10–18-vuotiaan nuoren tilanne. Nuoret olivat syyllystyneet rikoksiin, koulupinnukseen tai koulun sääntöjen rikkomiseen eikä heillä ollut vapaa-ajan harrastuksia. Riskiryhmästä valittiin hankkeeseen 38 nuorta, jotka osallistuivat nuorisokeskuksen toimintaan.

Nuorisokeskuksessa nuoret voivat saada sosiaalista, psykologista ja taloudellista

tukea sekä ruokaa! Nuorille järjestetään myös harrastustoimintaa mm. urheilua, valokuvausta ja tietokoneita. Tukea tarjotaan myös heidän vanhemmilleen. Aloittekeskuksen perustamiseen tuli alueen poliiseilta, jotka alkoivat työskennellä siellä vapaaehtoisina työntekijöinä. Myös psykologit, sosiaalityöntekijät ja opettajat tekevät työtä keskuksessa enimmäkseen vapaaehtoisuudelta ja alueen yritykset tarjoavat tarvikkeita ilmaiseksi. Lisäksi keskuksessa toimii vanhempia opiskelijoita, jotka ohjaavat harrastustoimintaa ja tarjoavat vertaistukea. Vapaaehtoistyötä pidetään suosittelavana mallina erityisesti näin laman aikana.

Seuranta osoitti, että suurin osa hankkeen nuorista (34/38) ei syyllystyneet rikoksiin hankkeen aikana. Tätä lukua verrattiin samalta alueelta ja samanlaisissa riskiolosuhteissa asuvista nuorista muodostettuun kontrolliryhmään. Heistä yli puolet (39/76) syyllystyneet samaan aikaan rikoksiin. Hanke on osoittanut varhaisen puuttumisen tärkeyden rikosten ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Se jatkuu edelleen.

Englannin ehdokas oli Charltonin syrjäytymistä ehkäisevä urheiluojelma. Sitä toteutetaan köyhällä Kentin alueella. Myös tämän hankkeen kohteena ovat nuoret, joilla oli riski ajautua rikoksiin. Nuorille järjestetään säännöllisiä jalkapallotreenejä ja muita aktiviteetteja. Ohjelmaan liittyy myös työpajoja, joissa käsiteltiin mm. päihteitä, terveitä elämäntapoja, rasismia ja sosiaalista vastuuta. Euroopan suurin →

Tsekin kehittämä tietokonepeli näyttää, miten jotkut elämänvalinnat voivat johtaa sosiaaliseen syrjäytymiseen ja rikollisuuteen.

→ kunnallinen jalkapallo-ohjelma kattoi vuoden 2008 aikana 96 000 nuorta. Ohjelma on vähentänyt nuorten epäsosiaalista käyttäytymistä keskimäärin neljänneksen ja onnistunut lisäämään yhteisöllisen vastuun tunnetta.

Ruotsin MUMIN-hankkeen tavoitteena puolestaan oli päihdeongelmien aikainen havaitseminen ja niihin välittömästi puuttuminen. Tukholmassa huume-epäilyn vuoksi pidätetty nuori viedään suoraan Marian nuorisokeskukseen, jossa huumeetesti otetaan. Muutaman tunnin sisällä pidätyksestä nuori tapaa poliisin, terveydenhoitohenkilökuntaa ja sosiaalityöntekijän. Hankkeen käytäntöjen mukaan 2004–2006 pidätettiin 595 nuorta. Yli puolta näistä nuorista ei ollut aiemmin hoidettu. Heillä oli kuitenkin vakaviakin huumeongelmia, tehtynä monia rikoksia ja kielteinen asenne etsiä vapaaehtoisesti apua. Noin puolet hankkeen piiriin ohjatuista nuorista suhtautui myönteisesti hoitosuhteen aloittamiseen. Hanke on sittemmin kehittynyt tavanomaisen toiminnan malliksi.

RIKOKSENTORJUNNAN INNOVATIIVISIA KEINOJA

Innovatiivisiksi rikoksantorjunnan keinoiksi oli luokiteltu kolmen maan erityyppiset kilpailuehdokkaat. Tseki sai kilpailussa kunniamaininnan GhattOut-tietokonepelistään (www.ghettout.cz). Se näyttää, miten jotkut elämänvalinnat voivat johtaa sosiaaliseen syrjäytymiseen ja rikollisuuteen. Peli on alunperin luotu aikuisille mutta vuodesta 2008 lähtien sitä on käytetty syrjäytymisriskissä olevien nuorten koulutusvälineenä. Syrjäytymisen asiantuntijat ovat olleet kehittämässä peliä ja sitä on rahoittanut Vodafone-säätiö.

Pelin alussa pelaajaa uhkaa erottaminen ja hänen on saatava rahaa elämiseen. Tarjolla on erityyppistä työtä ja vähemmän laillisia tai muuten ongelmallisia keinoja kuten uhkapelaamista, pikavippejä ja pikku rikoksia. Myös esimerkiksi

päihteiden käytöllä ja ihmissuhteilla on vaikutusta pelin lopputulokseen. Päätöksentekotilanteet ja yhteiskunnan säännöt ovat pelissä samanlaiset kuin todellisessakin elämässä. Lyhytnäköistä hyötyä verrataan pitemmän aikavälin seurauksiin: esimerkiksi jos et maksaa vuokraa, voit saada hädän tai jos et käy säännöllisesti töissä, voit saada potkut. Peliä pelataan työpajoissa, jotka kestävät kolmisen tuntia. Pelaamisen lisäksi niissä keskustellaan valinnoista. Työpajoihin on osallistunut noin 500 oppilasta 30 koulussa. Seuranta osoittaa, että 70 prosenttia näistä nuorista pitää nyt elämänsä suunnittelussa laillisia strategioita parempina kuin laittomia.

Saksan Düsseldorfin Kabawil-hankkeessa on kehitetty syrjäytymisvaarassa oleville nuorille monenlaista toimintaa: tanssia, teatteria ja taidetta. Tarkoituksena on, että tekeminen on sopusoinnussa nuoren oman kulttuuritaustan kanssa. Esimerkiksi yhden tanssiprojektin seuranta osoitti, että kahdeksan kuukautta on liian lyhyt aika suuriin käyttäytymismallien muutoksiin, mutta nuorten itsetunto on parantunut.

Unkarin With You – For you -hanke puolestaan tarttuu Györin kaupungin ostoskeskuksessa aikaansa viettävien nuorten aiheuttamiin ongelmiin. Kauppakeskuksen viereen perustettiin nuorisokerho, jossa voi mm. pelata erilaisia pelejä. Poliisi, terveydenhoitosektori, yritykset ja vapaaehtoisjärjestöt ovat mukana kerhon toiminnassa. Hankkeen ansiosta nuorisorikollisuus on vähentynyt kaupungissa ja rikoksantorjuntayhteistyö syventynyt.

NETTITURVALLISUUTEEN KOULUTUSTA

Lasten ja nuorten netin käytön turvallisuus ja nettikiusaamisen ehkäisy oli huolena monessa maassa. Slovakian hankkeen tavoitteena oli opettaa nuoria käyttämään nettiä ja matkapuhelimia turvallisemmin. Tietoisuuden lisäämiseksi järjestettiin laaja kampanja: kouluissa jaettiin 600 000 infopakettia sekä aiheesta luotiin verk-

kosivusto (www.ovce.sk). Lisäksi koulutettiin tietokoneasiantuntijoita, poliiseja, opettajia ja vanhempia. Sama tavoite oli Viron hankkeessa. Sen verkkosivustolla (www.microsoft.ee/veebivend) jaetaan aiheesta koulutusmateriaalia nuorille ja heidän vanhemmilleen ja opettajilleen. Oppilaille järjestettiin myös kilpailu turvallisuudesta netin käytöstä ja parhaat ehdotukset lisättiin hankkeen nettisivuille. Hankkeessa oli erikoista, että se lähti Microsoftin aloitteesta.

Sähköisissä välineissä tapahtuvan kiusaamisen ehkäisemiseen keinoja olivat etsineet Italia ja Puola. Italia on kehittänyt vertaisryhmätoimintaa nettikiusaamisen ehkäisemiseksi. Vanhemmista, opettajista ja oppilaista koottu ja koulutettu tukiryhmä tarjoaa apua omalle vertaisryhmälleen. Hankkeeseen sisältyy arviointi, jossa käytetään myös kontrolliryhmiä. Hanke on vielä kesken, mutta alustavat tulokset ovat lupaavia. Puolassa kiusaamisongelma on kasvussa: joka toinen nuori ilmoitti tulleensa kiusatuksi tai olevansa tietoinen netissä tai matkapuhelimilla tapahtuvasta kiusaamisesta. Hankkeesta tiedotettiin televisiossa, radiossa, lehdissä ja sen omilla nettisivuilla (www.helpline.org.pl). Koulutusvideolla teini-ikäinen tyttö on pukuhuoneessa riisuutumassa, kun samanikäinen poika kuvaa häntä ovenraosta kamerakännykällä. Tämän jälkeen poika levittää kuvia sähköisesti. Tyttö masentuu ja jää pois koulusta. Tekijäkin kaduttaa, sillä hän luuli tekevänsä pientä pilaa. Koulutustilaisuudessa oppilaat jaetaan ryhmiin, joissa keskustellaan videosta. Hankkeessa halutaan valistaa nuoria siitä, mikä on kiusaamista ja mitä seurauksia sillä on kiusatulle. ■

ECPA-ehdokkaiden ja muidenkin hankkeiden esittelyä löytyy osoitteesta www.eucpn.org.

Lähteenä on käytetty myös Saija Samboun ja Markus Alangon osuuksia RTN:n sihteeristön matkaraportista.

■ H A N N A K A I S A R Y Y N Ä N E N

Vapautuville vangeille tarvitaan lisää tuettuja asumispalveluita

Vaikeasti asutettavina on perinteisesti pidetty sellaisia vapautuvia vankeja, jotka kärsivät akuuteista päihde- ja mielenterveysongelmista ja ovat syrjäytyneitä yhteiskunnan palvelurakenteista. Joidenkin vapautuvien vankien asumisen ongelmat johtuvat kuitenkin pitkäaikaisesta vankeusrangaistuksesta, oletetusta korkeasta uusimisriskistä, tunnettavuudesta tai rikoksen laadusta johtuvasta ulkopuolisesta paineesta.

Kriminaalihuollon tukisäätiössä (Krits) selvitettiin tarjolla olevia tuetun asumisen käytäntöjä sellaisille vankilasta vapautuville vangeille, joiden asumisen järjestäminen tiedetään

vaikeaksi. Tarkoitus oli hahmottaa, mitkä tekijät muodostuvat ongelmiksi heidän asuttamisessaan ja sen onnistumisessa. Selvityksessä keskityttiin erityisesti niihin vankeihin, joiden asuttami-

sen vaikeudet johtuvat rikollisesta taustasta tai ympäristötekijöistä. Lisäksi asuttamisen ongelmia tarkasteltiin vankiloiden näkökulmasta.

Selvityksen osana toteutettiin vierailuja pääasiassa Pitkä-

aikaisasunnottomuuden vähentämishjelman 2008–2011 (Paavo) kuntiin. Vertailukohtia suomalaisille tuetun asumisen käytännöille haettiin ulkomailta, pääasiassa Pohjoismaista ja Isosta-Britanniasta.

JOUSTOVARAA TARJOLLA VAIN PAIKOIN

Vankilasta vapautuvat, moninaisine tarpeineen ja taustoineen, onnistuvat saamaan asunnon kuntien sosiaalista asuntokannasta vain harvoilla paikkakunnilla. Useimmiten korkea kynnys johtuu aiemmista vuokratäristä sekä häiriöihin perustuvista häädöistä. Kynnystä voi madaltaa esittämällä näyttöä elämänmuutoksesta, mutta tarvittavat näytöt vaativat usein asunnonhakijalta paljon – vuokratäristien selvittämistä, pidempiaikaista päihdekuntoutusta tai onnistunutta tuetun asumisen jaksoa.

Useimmat tuetun asumisen palvelut on tarkoitettu etupäässä päihdekuntoutuksessa pitkälle edenneille. Tuetun asumisen palveluita järjestävät sekä kunnat osana omaa palvelutuotantoaan että kolmas sektori. Monin paikoin asumispalveluiden tuottamisessa käytetään lisäksi välivuokrausta. Tuetut asumispolut etenevät pääasiassa porrasmallin mukaisesti ja useimmissa yksiköissä asutaan ainakin aluksi muiden vastaavassa elämäntilanteessa olevien kanssa.

Usein yhteisö- tai soluasuminen ei tule kysymykseen vaikeasti asutettavien rikostaustasta johtuvan tunnetavuuden vuoksi. Asumismuodot itsessään nousevatkin monin paikoin liian korkeaksi esteeksi vapautuvan vangin asumisen ja siihen liittyvän tuen järjestymiselle. Vaikeasti asutettavat, etenkin tuettu ja asumispalveluja tarvitsevat seksuaalirikoksista tuomitut, jäävät asiakasrajausten myötä kokonaan asumispalveluiden ulkopuolelle. Lisäksi hoitotukumoiden puutteet tai hoidon aloittamisen mahdottomuus siviilissä ovat ongelmia. Hoi-

topaikkoja ei yksinkertaisesti ole tai jos sellainen on järjestynyt, asiakkaan motivoiminen hoitoon vapautumisen jälkeen tuottaa ongelmia.

Vierailukunnissa kerrottiin yksittäistapauksista, joissa asumisjärjestelyjä on jouduttu miettimään tarkemmin vapautuvan rikostaustan, muiden asiakkaiden pelon tai muun syyn vuoksi. Näissä tilanteissa asumisen järjestäminen riippuu yleensä työntekijöiden sitkeydestä viedä asiaa eteenpäin. Joissakin tapauksissa asumisen järjestäminen tyrehtyy asumista järjestävän tahon, kuten kotikunnan, asenteellisiin ongelmiin.

Yksi ongelma on myös se, että asumisen järjestäminen vaihtelee vapautuvan vangin kotikunnan mukaan. Sosiaali- ja terveystieteiden järjestäminen on lakisääteisesti kuntien vastuulla, mutta palveluiden laajuutta, järjestämistapaa tai muotoa laki ei sääntele. Vapautuvat vangit palvelutarpeinensa eivät yleensä nouse korkealle kuntien prioriteeteissa ja tällä hetkellä palveluita on tarjolla lähinnä suurimmissa kunnissa, joihin vapautuu määrällisesti eniten vankeja. Tiukentuneen taloudellisen tilanteen myötä eriarvoistumisen odotetaan lisääntyvän.

Korkeiden kynnyksen ja eriarvoisuuden lisäksi ilmassa on myös toiveikkuutta. Etenkin Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelman kunnissa on aktivoitunut pohtimaan erilaisia ratkaisuja asunnottomina vapautuville vangeille.

Sinänsä vaikeasti asutettaville tarkoitettujen asumispalveluiden puute on ymmärrettävää, sillä selvityksen vangit ovat suhteellisen harvoin kohdattavia yksittäistapauksia, jotka herättävät monenlaisia tunteita myös ammattilaisissa. Vaikeasti asutettavat

vapautuvat jäävätkin helposti vapautuvia vankeja koskevien yleisten suunnitelmien ulkopuolelle. Toisaalta vapautuvan vangin asumisen järjestäminen ja tukeminen vaatii aina yksilöllistä suunnittelua.

KONTROLLIA JA HYVIÄ KÄYTÄNTÖJÄ

Ulkomaisissa tutustumiskokemuksissa vaikeasti asutettavien tuetun asumisen palveluita ja muuta jälkihuoltoa on ratkottu osin innovatiivisemmin kuin Suomessa. Esimerkiksi Skotlannista asumisen tukipalveluita on saatavilla omasta kodista asuntoloihin sekä erilaisin järjestelyin: viikoittaisesta tuesta jopa ympärivuorokautiseen tukeen ja valvontaan. Osa tukisuhteista toteutetaan tiiviissä yhteistyössä valvontatyöntekijöiden ja toisinaan vankilan kanssa.

Kokonaisuudessaan tukipalveluiden henkilökohdattaiseen räätälöintiin samoin kuin läpi- ja jälkihuoltoon on kiinnitetty enemmän huomiota. Räätälöinti ja tiiviiden tukipalveluiden parempi saatavuus perustuvat tosin pitkälti lainsäädäntöön (esim. *Multi Agency Public Protection Arrangement*) ja kontrollipolitiikkaan, joka kohdistuu etenkin vaarallisina pidettyihin rikostaustaisiin. Lakivelvoitteisiin perustuvien kontrollipainotteisten mallien rinnalle on Isossa-Britanniassa luotu vaihtoehtoisia, integroivia tukistrategioita (esim. *Circles of Support and Accountability COSA* ja *the Good Lives Model*), joita käytetään osana kuntoutusprosessia ja tuetun asumisen rinnalla.

PUOLIMATKANTALOJA POHJOISMAISSA

Vierailukäynneillä tutustuttiin myös pohjoismaisiin tuetun asumisen malleihin kuten

puolimatkantaloihin. Tätä toimintaa järjestävät joko rikosseuraamuslaitokset itse tai muut palvelutuottajat.

Ruotsissa puolimatkantaloissa asutaan vankeusajan loppupuolella yhdestä kuuteen kuukauteen. Asumisen ehdot vastaavat sähköisen valvonnan määräyksiä ja asukkaat käyvät päivisin joko töissä tai opiskelevat. Göteborgin puolimatkantalo löytyy oma osasto seksuaalirikoksista tuomituille. Keskustelussa on pohdittu mm. sitä, tarjoavatko puolimatkantolat palveluita niille vangeille, jotka eniten tarvitsevat tuettua asumista ja vapautteen valmentavaa työskentelyä vai niille, jotka siviilissä muutoinkin pärjäisivät.

Palvelutarjonnan suppeuden lisäksi jatkoasumisen järjestämisessä on havaittu ongelmia, sillä puolimatkantolat ovat osa rangaistusjärjestelmää, jolloin asuminen loppuu vapautumispäivään. Usein jatkoasumisen järjestäminen on Ruotsissakin kiinni vapautuvan kotikunnasta.

TARVETTA PALVELUILLE SEKÄ SAUMATTOMILLE PROSESSEILLE

Vierailukäynneillä huomattiin tarve lisätä joustavia tuettuja asumispalveluita kunnissa. Osittain kyse on rakenteellisesta ongelmasta, osittain vaikeasti asutettavien vankien asumispalveluiden tarpeen tunnustamisesta ja asiakkaiden yksilöllisen tilanteen huomioimisesta.

Tuettujen asumispalvelujen lisäksi kunnissa näyttää olevan selvä tarve vankilasta vapautuvien asumisen koordinoimiseksi. Vapautuva vanki, etenkin vaikeasti asutettava, työllistää hyvin paljon kuntien resursseja jo sillä, että häntä kierrätetään luukulta

Saumattoman tukiprosessien rakentaminen edellyttää tiivistä yhteistyötä rikosseuraamusjärjestelmän, vapautuvan kotikunnan ja palveluiden tuottajien välillä.

luukulle – erityisesti jos hän luukkukierroksen jälkeen jää ilman niitä palveluita, joita hän akuutisti tarvitsee. Palveluiden luomiseen kunnissa tarvittaneen kuitenkin taloudellisia kannustimia. Myös kuntien välinen yhteistyö on tärkeää palvelujen järjestämisessä.

Myös kuntoutus- ja hoitopaikkojen luomiselle on tarvetta. Hoitoon motivoimisessa voitaisiin hyödyntää rikosseuraamusjärjestelmässä jo olevia rakenteita, kuten valvottua koepapautta, mutta

tämä ei onnistu tukipalveluiden ja hoito-ohjelmien puuttuessa.

Moniin vaikeasti asutettavien tuen tarpeisiin voidaan vastata heille mitoitetuilla tukipalveluilla. Tiivis yksilötyö ja kokonaisvaltainen psykososiaalinen työote ovat olennaisia asumisen onnistumisessa. Kokonaisuudessaan vankeusaika ja sitä seuraava siviiliin sopeutuminen tulisi toteuttaa saumattomasti.

Saumattoman tukiprosessin rakentaminen edellyttää tiivistä yhteistyötä rikosseu-

raamusjärjestelmän, vapautuvan kotikunnan ja palveluiden tuottajien välillä. Onnistuneissa asuttamisprosesseissa yhteistyötä oli tehty kotikunnan sosiaalitoimen lisäksi mm. poliisin ja terveystoimen kanssa. Saumattomat tukiprosessit vaativat palveluiden, rahoituksen järjestymisen ja yhteistyön lisäksi myös koulutusta, tiedonvaihtoa, ymmärrystä ja rohkeutta. Suomessa voitaisiin lisäksi hyötyä vaihtoehtoisten tukipalveluiden rakentamisesta osaksi siviiliin paluun prosessia. ■

Kirjoitus perustuu Kriminaalihuollon tukisäätiössä toteutettuun ”Seinien takana paljon työtä – Selvitys vankilasta vapautuvien vaikeasti asutettavien tukimahdollisuuksista” raporttiin. Lähtökohtana olivat säätiön asumispalveluissa esiin nousseet tilanteet, joissa vapautuvan asumista oli jouduttu miettimään tarjolla olevien asumispolkujen ulkopuolelta. Selvitystyön tarkoituksena oli siten myös pohtia Kritsin roolia vaikeasti asutettavien vankien asuttamisessa.

Vapautuvan tuen ympyrät

Circles of support eli vapaasti suomennettuna ”tuen ympyrät” on Kanadasta lähtöisin oleva työskentelytapa, jonka avulla pyritään helpottamaan vankilasta vapautuvien siviiliin paluuta. Malli on saavuttanut virallisen aseman Kanadan lisäksi esimerkiksi Englannissa, jossa sitä on käytetty mm. seksuaalirikoksista tuomittujen kanssa työskennellessä jälkihuollon, valvonnan sekä riskien hallinnan työkaluna. Kanadassa tuen piirissä on erityisesti ollut henkilöitä, joiden siviiliin paluun enustetaan epäonnistuvan olemattoman yhteisön tuen vuoksi ja joiden vapautumisen arvioidaan aiheuttavan laajaa mediahuomiota.

Tuen ympyrä on tehtä-

vään erityisesti koulutetuista vapaaehtoisista koottu verkosto. Vapaaehtoiset työskentelevät yhdessä viranomaistahojen kanssa. Ammatillisilla on keskeinen rooli vapaaehtoisten valinnassa, tapaamisten suunnittelussa ja ryhmän kouluttamisessa. Viranomaisverkosto voi koostua esimerkiksi tuettavan sosiaalityöntekijästä, psykologista sekä rikosseuraamusjärjestelmän edustajista. Usein tuen ympyrän käynnistäjänä on tuettavan ehdonalaisvalvoja.

Tuen tarpeessa olevat pyritään valitsemaan vankeus- tai muun laitostajan loppupuolella, jotta työskentely saadaan vauhtiin ennen vapautumista. Kokonaisuudessaan tukiprosessi on pitkä,

jopa useita vuosia kestävä, mutta tukea vähennetään ajan myötä. Vapaaehtoiset tapaavat tuettavaa vuorolleen ja tapaamisia on jopa päivittäin. Koko verkosto kokoontuu kerran viikossa, jonka lisäksi vapaaehtoiset tapaavat toisiaan sekä tuen ympyrän koollekutsujaa ilman tuettavaa. Tuen ympyrän ohella tuettava osallistuu tarvittaessa hoitoon ja tapaa viranomaisia paikallisten käytäntöjen mukaan.

Vapaaehtoisten rooli on ohjaava ja kuunteleva. Keskeistä tuen ympyröissä on tiedon vaihdon avoimuus tuettavan, tukihenkilöiden ja viranomaistahojen välillä. Tukihenkilöt, joita ympyrässä on useimmiten kolmesta viiteen, avustavat tuettavaa li-

säksi arkipäiväisten asioiden, kuten työnhaun tai raha-asioiden hoidossa.

Tuen ympyröiden perimmäisenä ideana on auttaa tuettavaa kehittämään elämänhallintaitoja sekä vähentää sosiaalista eristäytymistä ja syrjäytymistä ja sitä kautta vähentää tuettavan henkilön uusimisriskiä. Ideologialtaan tuen ympyrät ovat lähellä restoratiivista oikeutta. Ne tarjoavat tuettavalle mahdollisuuden kantaa vastuuta ja yhteisölle mahdollisuuden rakentaa turvallisempaa yhteiskuntaa. Tärkeää tuen ympyröiden roolin ymmärtämisessä on, etteivät ne korvaa rangaistusta vaan niitä käytetään rangaistusajan jälkeen vähentämään uusintarikollisuuden riskiä. ■ /HR

Vangin kotikunta mukaan vapautumisen valmisteluun

Kriminaalipolitiikan linjauksissa korostetaan hallittua vapautumista. Jos vanki vapautuu suoraan suljetusta vankilasta kadulle, hänen syyllistymisensä uusiin rikoksiin on hyvin todennäköistä. Vapautumiseen on jo tarjolla erilaisia portaita avolaitossijoituksista valvottuun koevapauteen. Vankilassa siihen valmistaudutaan arkielämän taitojen opettelulla ja kuntoutuksella sekä vapauttamisen suunnittelun ja sidosryhmäyhteistyön avulla. Kaikesta huolimatta on vielä paljon tehtävää sen ymmärtämisessä, että koko vankeusajan tulisi tähdätä vapautumiseen.

Laitosmainen ympäristö tukee huonosti niitä valmiuksia, joita itsenäisessä elämässä tarvitaan. Vankia ei tulekaan vankeuslain mukaan sijoittaa suljetumpaan vankilaan kuin vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. Tästä huolimatta viime vuonna kolme neljästä vangista vapautui suljetusta vankilasta. On vaikea uskoa, että se on aina ollut välttämätöntä turvallisuussyistä, kun tiedetään, että lähes puolet vankeusvangeista vapautuu oltuaan vankilassa korkeintaan kolme kuukautta. Avolaitokseen sijoitusta tulisikin huomattavasti lisätä sekä suoraan siviilistä että pitkän rangaistusajan loppuvaiheessa. Tämä edellyttää avolaitospaikkojen lisäämistä, lainsäädännöllisiä muutoksia, sijoitusmenettelyn kehittämistä sekä avolaitostoimintojen ja valvonnan kehittämistä.

VAPAUTTAMISYKSIKÖT TULEVAISUUDEN TÄYTÄNTÖÖNPANOMUOTO?

Avoimemman täytäntöönpanon lisäämistä tavoitellaan mm. vapauttamisyksiköiden perustamisella. Tulevaisuudessa niistä vapautuisi entistä useampia vankeja, jotka nykyään ovat vankila-ajan loppuun asti suljetussa laitoksessa. Vapauttamisyksiköt eivät kilpaile valvotun koevapauden kanssa vaan mahdollistavat normaalimman täytäntöönpanon ja itsenäisen elämän harjoittelun myös niille, joita ei esimerkiksi asunnon tai toimintavelvoitepaikan puutteen vuoksi voida sijoittaa koevapauteen. Vapauttamisyksiköistä käsin siviiliasioiden hoito ja vapautumisen sekä koevapauden valmistelu on helpompaa kuin useista avolaitoksista, koska niitä perustetaan suurimpiin kaupunkeihin. Koska

rangaistuksen suorittaminen vapauttamisyksikössä perustuu pitkälle omatoimisuuteen, arkielämän taitoja kuten ruuan laittoa tulee voida opetella jo suljetussa laitoksessa. Niissä olevista arviolta kolmannes selviytyy heikosti arjessa. Vapauttamisyksiköiden valvonnassa on tarkoitus käyttää sähköistä valvontapantaa, joten esimerkiksi luvattomista poistumisesta saadaan automaattisesti hälytys.

Vapauttamisyksikkötoimintaa koskeva ohje on parhaillaan valmisteltavana. Tänä vuonna perustetaan yksi vapauttamisyksikkö Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueelle sekä suunnitellaan vapauttamisyksikkötoimintaa kahdelle muulle alueelle. Vapauttamisyksiköiden suunnittelussa on tarpeen tehdä yhteistyötä kaupunkien ja kolmannen sektorin toimijoiden

kanssa, koska niissä käytetään ulkopuolisia palveluita.

Muissa maissa vastaavia yksiköitä kutsutaan usein puolimatrankodeiksi. Tanskassa, Norjassa ja Englannissa toiminta on valtiollista, kun taas Kanadassa toimintaa hoitavat yksityiset organisaatiot. Ruotsissa yksi puolimatrankoti toimii vankeinhoitohallinnon (Kriminalvård) alaisuudessa ja kaksi yhdistykseltä ostettujen palveluiden varassa.

Ruotsissa puolimatrankoti on tarkoitettu niille, jotka tarvitsevat erityistä tukea tai kontrollia vapautumisen alla. Tämä koskee esimerkiksi niitä, joilla ei ole asuntoa tai jotka ovat tukiasumisen tarpeessa. Ilmeisiä hoito- tai kuntoutustarpeita ei kuitenkaan saa olla. Henkilöstö tukee vankeja arkitoimissa ja valvoo, että asumisen ehtoja noudatetaan. Vankien tekemät rikkeet ovat

Suljetusta vankilasta vapautuvista asunto-ongelmia on noin kolmanneksella, avolaitoksesta vapautuvista viidenneksellä ja koevapausvangeista 12 prosentilla.

olleet harvinaisia puolimat-kankodeissa: vain yksi vanki on antanut positiivisen virtsanäytteen. Puolimatkantien tarkoituksesta on oltu montaa mieltä. Toisten mielestä niissä tulisi olla sängyt ja mahdollisuus laittaa ruokaa ja toisten mielestä niissä tulisi tarjota laajamittaista kuntoutusta. Käytäntö on ollut jotain ääripäiden väliltä. Myös Suomessa tätä keskustelua käydään.

VALVOTTU KOEVAPAUUS VAKINAISTUU

Valvottu koevapaus on ollut käytössä runsaat kolme vuotta. Sen käyttö on lisääntynyt voimakkaasti joka vuosi: päivittäin koevapaudessa oli 22 vankia vuonna 2007, 50 vankia vuonna 2008 ja jo 85 vankia vuonna 2009. Viime vuoden tavoitteena oli nostaa koevapaudessa olevien määrä sataan, mutta tavoitteeseen ei aivan päästy. Pääsääntöisesti valvottu koevapaus on täyttänyt paikkansa portaittaisen vapauttamisprosessin lisäämisessä hyvin, vaikka käytännön toiminnassa on tullut esille monenlaisia ratkaistavia kysymyksiä. Koevapauden kehittäminen onkin vielä kesken.

Päivittäin koevapaudessa olevien määrää tulisi lisätä tänä vuonna 130:en ja vuonna 2012 jo 200:an. Luvut ovat niin haasteelliset, että niihin ei päästä ilman, että toiminnan organisointitapaa tehostetaan ja valvontaa automatisoidaan. Koevapautteen sijoitettavat tarvitsevat myös toimintapaikkoja, minkä vuoksi toimeenpanossa tarvitaan yhteiskunnan

muiden tahojen panosta. Valvonnan tehostamiseksi tarkoituksena on ottaa käyttöön sähköiset valvontapannat yhtäaikaaisesti suunnitellun valvontarangaistuksen kanssa vuonna 2011. Synergiaetuja pyritään saamaan hoitamalla koevapaus ja valvontarangaistus mahdollisimman yhtenäisesti.

SIDOSRYHMÄYHTEIS- TYÖTÄ TARVITAAN MM. ASUMISJÄRJESTELYISSÄ

Lähtökohtaisesti vangit palautuvat yhteiskuntaan ennemmin tai myöhemmin. Onnistunut vapauttamisvaihe on erittäin tärkeää, koska suurin osa epäonnistumisista tapahtuu melko pian vapautumisen jälkeen. Tavoitteena on, että sen valmistelu voidaan tehdä lainsäädännön edellyttämällä tavalla yhteistyössä vapautuvan kotipaikkakunnan sidosryhmien kanssa. Vaikka vapauttamissuunnitelmien laatiminen on lisääntynyt, viime vuonna suunnitelma tehtiin vain vajalle puolelle suljetusta laitoksesta vapautuvista – avolaitoksesta vapautuvista suunnitelma oli valtaosalla. Tehokkainta yhteistyö on yleensä koevapautta valmisteltaessa, jolloin toimintavelvoitteesta ja vapautuvan tarvitsemasta tuesta neuvotellaan eri tahojen kanssa.

Suljetusta vankilasta vapautuvista asunto-ongelmia on noin kolmanneksella, avolaitoksesta vapautuvista viidenneksellä ja koevapausvangeista 12 prosentilla. Yhdyskuntasuraamusasiakkaista ongelmia on eniten ehdonalaisesti vapautuneilla valvottavilla.

Tähän liittyvät monet muut päihteiden käytön, arjen selviytymisen ja toimeentulon ongelmat sekä sairaudet. Valtioneuvoston vuonna 2008 käynnistämä Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma on luonut perustan asunnottomuuden hoidolle sekä siihen liittyville tukipalveluille. Ohjelman myötä useimmissa siihen kuuluvissa kaupungeissa on käynnistynyt myös hyvä yhteistyö rikosseuraamusalan ja sidosryhmien kesken. Rikosseuraamuslaitoksen Oma Koti -hankkeen alueryhmissä on kehitetty ja otettu käyttöön hyviä käytäntöjä asunto- ja muiden palveluiden tarjoamisessa vankilasta vapautuville ja yhdyskuntasuraamusasiakkaille.

Esimerkiksi Vantaalle on palkattu kaksi työntekijää asunnottomina vapautuvien vankien sosiaalityöhön. Kuopiossa ja Jyväskylässä on asuntotyöryhmä, joka huolehtii sidosryhmäyhteistyönä asiakkaan asuntotarpeesta. Lahdessa vastaavaa toimintaa tehdään yhdyshenkilöringissä. Lahden eri toimijat ovat järjestäneet Konnunsuon vankilassa Vapaustorin, jonne he ovat menneet kertomaan palveluistaan. Tätä tehdään myös videon välityksellä. Oulussa on valmisteltu opas kaupungin palveluista vangeille. Vapautuvilla ohjausta tarvitsevilla vangeilla on mahdollisuus saada ohjauspalvelua mm. koevapauden aikana. Tampereen kaupunki ostaa tukiasuntopalveluita Siltaalmennukselta vankilasta vapautuneille tarkoitettuun

asuinryhmiin (Oma Ovi -hanke) sekä muita asumiseen liittyviä palveluja. Jokainen vapautuva saa mahdollisuuden päihdekuntoutukseen maksusitoumuksella. Suhteita siviiliin solmitaan jo Kylmäkosken vankilassa pidettävän Vapari-kurssin aikana, jossa käsitellään asumista, päihteitä, velkaneuvontaa, toimeentuloa, ihmissuhteita, rikollisuutta ja valvontaa. Kriminaalihuollon Tukisäätiö (Krits) on tehnyt sopimukset Espoon ja Vantaan kaupunkien kanssa palveluiden tuottamisesta. Espoo tarjoaa asunnon ja Krits antaa tuen. Vantaalla Krits tarjoaa asunnon ja Vantaa tuen. Jotta hyviä käytäntöjä voidaan levittää muuallekin, tarkoitus on laatia niistä kuvaus, joka julkaistaan verkkokäsikirjana.

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma kestää hallituskauden loppuun, mutta seuraavan hallituksen toivotaan jatkavan sitä. Jo nyt ohjelma on antanut ainutlaatuisen mahdollisuuden kehittää rikosseuraamusalan ja kymmenen ohjelmassa mukana olevan kaupungin välistä yhteistyötä. Sitoutumista ja innostumista kehittämiseen on nähty, mutta myös resursien puute on tullut vastaan. Juuri tämän tyyppistä toimintaa tarvitaan jatkossakin. Vasta toiminnan vakiinnuttua voidaan nähdä siitä saadut hyödyt rikoskierteen katkaisulle pidemmällä aikavälillä. ■

Kirjoittaja on erityisasiantuntija Rikosseuraamusviraston keskushallintoyksikössä.

Näkökulmia rikollisuuden kustannusten arviointiin

Rikollisuus aiheuttaa paitsi inhimillisiä kärsimyksiä myös taloudellisia kustannuksia. Toisaalta myös inhimillisille kärsimyksille voidaan koettaa antaa jokin hinta. Jos kykenemme arvioimaan yksittäisen rikoksen yksikkökustannuksen, voimme yrittää arvioida rikollisuuden taloudellisia vaikutuksia. Maailmalla on tehty joitakin laskelmia ja arvioita yksittäisten rikosten kokonaiskustannuksista. Nämä perustuvat yleensä tietoihin kokonaisrikollisuudesta ja eri rikosten ilmituloprosentista.

Rikollisuuden aiheuttamat kustannukset voidaan jakaa karkeasti seuraaviin osiin: – rikoksesta uhrille aiheutuneet välittömät kustannukset (vammat, kipu, henkiset kärsimykset, omaisuuden menetykset ym.) – rikollisuuden pelko ja sen seuraukset käyttäytymiseen, varautuminen rikollisuuteen, vakuutukset, yksityisten kansalaisten, yritysten ja laitosten turvajärjestelyt, ym. – rikollisuuden kustannukset yhteiskunnalle (rikollisuuden kontrolli: poliisi, oikeuslaitos, rangaistusten toimeenpano; sosiaali- ja terveyspalvelut uhreille ja tekijöille jne.)

Tässä kirjoituksessa tarkastelemme lyhyesti rikollisuuden kustannuksia yksilöihin kohdistuvien väkivalta- ja omaisuusrikosten, talousrikosten ja liikennerikosten osalta. Väkivalta- ja omaisuusrikokset kuvaavat päivittäisrikosten kustannuksia. Talousrikollisuus toimii esimerkkinä laaja-alaisista ja vaikeasti täsmennettävissä olevista rikollisuuden kustannuksista. Liikennevahinkojen alueella on pitkät perinteet kustannusten arvioinnista ja vahingot johtuvat usein lain rikkomisesta.

VÄKIVALLASTA TULEE KALLIS LASKU YHTEISKUNNALLE

Suomessa ei ole systemaattisesti arvioitu rikollisuuden kokonaiskustannuksia, jossa otettaisiin huomioon sekä uhreille aiheutuneet välittömät ja välilliset kustannukset että yhteiskunnalle aiheutuneet kustannukset. Kansainvälisesti yksi tunnetuimmista lienee Ison-Britannian sisäministeriön selvitys (2005), jossa arvioidaan sellaisten rikosten kokonaiskustannuksia, jotka kohdistuvat yksilöihin ja kotitalouksiin. Kyseisen selvityksen mukaan suurimmat kustannukset yksilöille, kotitalouksille ja yhteiskunnalle aiheutuvat väkivalta- ja seksuaalirikoksista. Esimerkiksi pahoinpitelyjen kustannukset olivat Englannissa ja Walesissa vuosina 2003–2004 noin 11,3 miljardia puntaa. Näistä noin puolet (51 %) on uhrin kokemaa vammoja ja kärsimyksiä, reilu seitsemäsosa (13%) menetettyä työpanosta, kuudesosa (15 %) terveyspalvelujen kustannuksia ja viidesosa (20 %) rikosoikeusjärjestelmän kuluja. Väkivaltarikosten yksikkökustannuksiksi selvityksessä arvioitiin vuoden 2003 hinnoilla 8 852 puntaa, mikä vastaa nykyarvossa suurin piirtein 11 000 euroa.

Brittitutkimuksen tuloksia ei voitane suoraan soveltaa Suomeen. Esimerkiksi terveydenhuollon ja rikosoikeusjärjestelmän kustannukset poikennevat toisistaan. Kuitenkin arviot yksilöiden kokemista kustannuksista lienevät vertailukelpoisia, sillä arviointi perustuu yleisesti käytettyyn fyysisten ja psyykkisten vammojen kustannusvertailuun.

Vuoden 2006 kansallisen rikosuhritutkimuksen mukaan maassamme tapahtuu vuosittain noin 220 000 fyysisen väkivallan tekoa (lyönti ilman fyysistä vammaa, vammaan johtava lyönti ja aseellinen väkivalta). Tämän laskelman perusteella voimme arvioida, että viiden prosentin vähennys väkivaltarikollisuuden nykytastosta tarkoittaisi noin 11 000 väkivaltata-pauksen vähenemää. Näiden kustannusvaikutus olisi brittitutkimuksen tulosten valossa noin 120 miljoonaa euroa.

Varkausrikoksen yksikkökustannus oli edellä mainitun brittitutkimuksen mukaan nykyrahaksi muutettuna noin 1000 euroa. Maassamme tapahtuu vuosittain noin 200 000 henkilöihin ja kotitalouksiin kohdistuvaa varkausrikosta (vuoden 2006 uhritutkimus) eli viiden prosen-

Brittiläisen selvityksen mukaan suurimmat kustannukset yksilöille, kotitalouksille ja yhteiskunnalle aiheutuvat väkivalta- ja seksuaalirikoksista.

tin vuosittainen vähenemä tarkoittaisi 10 000 varkausrikosta, joiden tuomaksi kustannussäästöksi voitaisiin arvioida 10 miljoonaa euroa.

TALOUSRIKOKSISTA SYNTYVÄT LAAJAT SIVUVAIKUTUKSET

Talousrikollisuudella viitataan yleensä väärinkäytöksiin, joiden tekijät tavoittelevat huomattavaa taloudellista hyötyä joko yritystoiminnassa tai muissa yhteisöissä. Talousrikollisuudesta aiheutuu suuria vahinkoja ja kustannuksia yhteiskunnan eri sektoreilla, joten näiden rikosten vähenemisestä syntyisi runsaasti säästöjä. Talousrikollisuuden kustannuksia ovat esimerkiksi:

- taloudelliset vahingot valtiolle johtuen maksamattomista veroista ja maksuista
- välilliset vahingot kuten kilpailun vääristyminen, hintojen nousu, työttömyys
- fyysiset vahingot
- epäluottamus yritystoimintaan ja viranomaisiin
- rikosten selvittelyn kustannukset (mm. verottaja, poliisi, syyttäjälaitos ja tuomioistuimet).

Poliisin rekistereissä on tietoa vahinkojen määrästä talousrikosasioissa. Vuonna 2008 päätetyissä noin 1550 talousrikosjutussa syntyi vahinkoa yhteensä 107 miljoonaa euroa. Juttua kohden laskettu vahinkojen määrä oli lähes 70 000 euroa. Vahinkojen lopullista määrää vähentää se, että osa rikosyhdyistä saadaan perittyä takaisin tekijöiltä.

Talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämistä koskevan neljännen torjuntaohjelman valmistelussa vahinkojen määräksi arvioitiin yli viisi miljardia euroa vuodessa. Valtiontalouden tarkastusviraston mukaan näitä kustannuksia on pyritty arvioimaan kansainvälisesti esimerkiksi käytössä olevan setelistön määrällä, energiankulutuksella, verotarkastuksissa löydettyillä laiminlyönneillä ja haastattelututkimuksilla.

Talousrikoksista syntyvien vahinkojen todellista rahamääräistä arvoa on vaikeaa laskea. Näiden rikosten hintaa yhteiskunnalle lisäävät monien talousrikostapausten erityispiirteet, kuten juttujen laajuus ja monimutkaisuus, kansainvälisen kytkennät, internetrikollisuus sekä liittymäkohdat järjestäytyneen rikollisuuteen.

Talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämistä koskevan neljännen torjuntaohjelman valmistelussa vahinkojen määräksi arvioitiin yli viisi miljardia euroa vuodessa.

LEHTIKUVA / MIKKO STIG

LAIN RIKKOMINEN USEIN SYYNÄ LIIKENNEVAHINGOIHIN

Vakuutusyhtiöiden liikenneturvallisuustoimikunnan VALT-vuosiraportti 2007 (Liikennevakuutuskeskus) koostuu liikenneonnettomuuksien tutkijalautakuntien tutkimista kuolemaan johtaneista tieliikenneonnettomuuksista. Tutkijalautakunnat tutkivat vuoden 2007 onnettomuuksista 348 onnettomuutta, joissa kuoli yhteensä 379 henkilöä.

Liikenneonnettomuuksien tutkijalautakuntien lista osoittaa, että lain säädöksiä rikkova liikennekäyttäytyminen – tai vaihtoehtoisesti lainkuuliaisuus – vaikuttaa selvästi vammautumisen ja kuoleman riskiin. Selvää on myös, että pitkäjänteiset turvallisuusvalistus-, liikennevalvonta- ja tekninen turvallisuustyö voivat vaikuttaa liikennekäyttäytymiseen ja liikenneonnettomuuksiin. Vuonna 2008 tieliikenteessä kuoli Tilastokeskuksen (2009) Henkilövahinko-onnettomuustilaston ennakkotietojen mukaan 345 ihmistä. Tilastokeskuksen pitkän aikavälin tilastojen mukaan (Tieliikenteessä kuolleet 1931–2007) vastaava määrä oli vielä 1970-luvun alussa yli kolminkertainen.

Liikenneonnettomuuksien kustannuksia Suomessa tutkinut Tiehallinnon liikenneturvallisuuspäällikkö Auli Forsberg (2009) on todennut, että VN:n periaatepäätöksessä vuonna 2006 tieliikenteen turvallisuuden parantamisesta määriteltiin kunnianhimoinen tavoite, jonka mukaan tieliikenteessä kuolee vuonna 2010 vähemmän kuin 250 henkilöä vuodessa. Tavoitteeseen pääseminen olisi erittäin merkittävää sekä taloudelliselta että erityisesti inhimilliseltä kannalta. Liikenneonnettomuuksien aiheuttamien henkilövahinkojen kustannukset ovat vuosittain merkittävät. Liikenneonnettomuuksien kustannuksissa on Forsbergin mukaan otettava huomioon ainakin seuraavat keskeiset erät:

- hallinnolliset kulut (pelastus-, poliisi- ja oikeustoimi)
- ajoneuvovahingot

- – sairaanhoitokulut (vakuutusjärjestelmän ulkopuoliset)
- tuotannolliset menetykset (yksilön osuus bruttokansantuotteen muodostuksessa; ilman oman kulutuksen osuutta)
 - inhimillisen hyvinvoinnin menetys (elämän menetys tai sen laadun pysyvä tai tilapäinen menetys)
 - lisäksi muita marginaalisia osatekijöitä.

Suomen tieliikenteessä on kymmenen vuoden aikana (1998–2007) kuollut 3824 ihmistä ja loukkaantunut 87 112 ihmistä. Menetykset ovat seurausta 67 272 henkilövahinkoon johtaneesta liikenneonnettomuudesta. Forsberg (2009) on laskenut, että jos menetysten arvo lasketaan henkilöiden ns. yksikkökustannuksia käyttäen, summa mainitulta kymmenen vuoden ajanjaksolta on noin 26 miljardia euroa (v. 2005 kustannustaso). Jos vastaavasti menetysten arvo lasketaan henkilövahinko-onnettomuuden keskimääräisen hinnan mukaan, summa on 31,7 miljardia euroa.

RIKOSTEN ILMITULO TUO MUKANAAN KUSTANNUKSIA

Voimme lisätä ilmitulleen rikollisuuden osuutta kokonaisrikollisuudesta esimerkiksi valvontaa parantamalla ja rikostutkintaa tehostamalla. Tämä lisää rikollisuuden kustannuksia yhteiskunnalle (poliisi, syyttäjä, oikeuslaitos, rangaistusten täytäntöönpano, kriminaalihuolto) mutta samalla säästää kustannuksia, jotka muutoin jäävät rikosten uhrien kannettavaksi.

Laajimmillaan rikollisuuden kustannusten arviointi on haastava tehtävä. Kustannukset olisi pyrittävä laskemaan mahdollisimman kattavasti, jotta asia syntyy oikeasuuntainen kuva. Asian toinen puoli on se, että kustannuksia voidaan arvioida luetettavimmin tarkoin rajatuista kohteista. Näin ollen esimerkiksi rikosoikeusjärjestelmän jonkin osan kustannusten arviointi on luotettavampaa kuin rikollisuuden taloudellisten kokonaisvaikutusten arviointi. ■

Kääriäinen ja Muttillainen työskentelevät erikoistutkijoina ja Vuorensyrjä erikoissuunnittelijana Poliisiammattikorkeakoululla.

Ks. Home Officen selvitys *The Economic and Social Costs of Crime against Individuals and Households 2003/04* osoitteessa [www.hm-treasury.gov.uk/d/1\(1\).pdf](http://www.hm-treasury.gov.uk/d/1(1).pdf)

■ V E S A M U T T I L A I N E N

Onko talousrikosten tutkinta kannattavaa?

Rikollisuuden kustannukset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: rikoksilta suojautumisen, rikollisuuden seurausten ja rikosoikeusjärjestelmän kustannukset. Samanlaisia kustannuseriä syntyy myös talousrikollisuuden alueella. Tässä artikkelissa tarkastellaan talousrikosten torjunnasta ja tutkinnasta poliisille aiheutuvia välittömiä kustannuksia. Nousee niiden määrä suuremmaksi kuin tutkinnassa takaisin saadun omaisuuden arvo?

Laskelmat talousrikosten torjunnan ja -tutkinnan kustannuksista perustuvat pääosin poliisin tulostietojärjestelmän tietoihin, valtion budjetin tietoihin rikosten torjunnan menoista ja henkilöstöstä sekä eräisiin muihin tilastolähteisiin. Tarkemmat tiedot laskelmista ja niiden lähteistä sisältyvät Poliisiammattikorkeakoulun tuoreeseen raporttiin rakennusalan talousrikollisuudesta.

KUSTANNUSTEN MÄÄRÄ RIIPPUU LASKENTA-PERUSTEISTA

Ensimmäisen laskelman pohjana ovat poliisin talousrikostutkijoiden henkilötyövuosien määrä ja palkkatiedot. Vuonna

2008 talousrikostutkinnan laajuus oli 390 henkilötyövuotta. Poliisin henkilöstöbarometrin tietojen perusteella vaativan rikostutkinnan tehtävissä bruttomääräisen peruspalkan keskiarvo oli samaa vuonna noin 2260 euroa kuukaudessa.

Kokemus- ja suorituslisät, vaativan talousrikostutkinnan erikoislisät ja lomarahat nostavat palkkasumman yli 3 000 euroon kuukaudessa ja työvoiman sivukulut edelleen lähes 3 800 euroon. Muut laskennalliset kustannukset (mm. vuokrat, koneet ja laitteet, hallintomenot) mukaan lukien henkilötyövuoden kokonaishinta kohoaa arviolta 4 740 euroon kuukaudessa ja

56 900 euroon vuodessa. Kun kerrotaan talousrikostutkin-
nan henkilötyövuosien määrä
henkilötyövuoden hinnalla,
saadaan vuosikustannusten
yhteismääräksi yli 22 miljoonaa euroa.

Toisessa laskelmassa ovat lähtökohtana tiedot talousrikostutkijoiden henkilötyövuosista ja valtion budjetin tiedot rikostorjunnan resursseista. Valtion talousarvioesityksessä vuodelle 2009 rikostorjunnan toimintameno-
määräraha arvioitiin runsaat 244 miljoonaa euroa, jota vastaava henkilötyövuosien määrä oli 3 979. Talousrikostutkinnan henkilötyövuodet (390 kpl) kattavat vajaat 10 prosenttia rikostorjunnan kaikista henkilötyövuosista. Kun talousrikosasioiden tutkinnan kustannukset lasketaan rikostorjunnan toimintameno-
määrästä henkilötyövuosien suhteessa, kohoaa loppusumma lähes 24 miljoonaan euroon.

Toimintameno-
määräraha ei sisällä esimerkiksi hallintokustannuksia, konsernipalvelujen kustannuksia tai eräitä laskennallisia eriä (korot, poistot yms.). Ne ovat mukana valtion budjetissa rikostorjuntaan osoitetuissa 295 miljoonan euron kokonaiskustannuksissa. Tähän summaan suhteutettuna saadaan talousrikostutkinnan osuudeksi jo vajaat 29 miljoonaa euroa.

Kolmas laskelma pohjautuu poliisin työaikatietojen ja rikostorjunnan budjettitietojen perusteella tehtyyn arvioon. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen Rikollisuustilanne-
katsauksessa on arvioitu näiden tietojen perusteella rikoskontrollijärjestelmän kustannuksia. Poliisi käytti vuonna 2007 rikostorjuntaan työaikaa yhteensä yli 3,9 miljoonaa tuntia ja talousrikostorjuntaan

561 000 tuntia. Työaikaa vastaava henkilötyövuosien määrä oli rikostorjunnassa 2 388 ja talousrikostorjunnassa 342. Nämä poikkeavat edellisistä laskelmista, koska poliisin työajan seurantajärjestelmään kirjatut tiedot kattavat vain osan henkilötyövuosista.

Talousrikostorjunnan osuus koko rikostorjunnan työmäärästä on tässä laskelmassa runsaat 14 prosenttia. Valtion budjetin rikostorjunnan toimintamenoihin suhteutettuna talousrikostorjunnan kustannukset olivat vuonna 2008 lähes 35 miljoonaa euroa. Rikostorjunnan kokonaiskustannuksiin suhteutettuna ne kohoavat yli 42 miljoonaan euroon.

HALTUUN SAATU OMAISUUS KATTAÄ POLIISITUTKINNAN KUSTANNUKSET

Talousrikosten torjunnan ja tutkinnan kustannukset eivät ole taloudellisessa mielessä pelkkä menoerä, jos tarkastellaan nettovaikutuksia. Toiminnan tuloksellisuudesta on helppo esittää näyttöä. Tämä johtuu siitä, että poliisiasian tietojärjestelmään tilastoidaan tiedot tutkinnan yhteydessä takaisin saadusta omaisuudesta, jonka määrää on mahdollista verrata juttujen tutkinnan kustannuksiin.

Rikosten tutkinnassa takaisin saatu omaisuus sisältää takavarikoidun tai muutoin haltuun saadun omaisuuden nettomääräisenä. Määrä perustuu ulosottomiehen arvioon tai muuhun luotettavaan selvitykseen. Siihen sisältyy myös jutun tutkinnan yhteydessä löydetty ja ulosottomiehelle osoitettu omaisuus nettomääräisenä.

Haltuun saadun omaisuuden yhteismäärä on vaihdellut huomattavasti eri vuosina. Siksi on perusteltua ottaa las-

kelman lähtökohdaksi takaisin saadun omaisuuden keskiarvo useammalta vuodelta. Vuosina 2004–2008 haltuun saadun omaisuuden keskiarvo oli lähes 44 miljoonaa euroa vuoden 2008 hinnoin laskettuna.

Poliisin talousrikostutkinnan kustannukset jäävät kaikkien edellä esitettyjen laskelmien mukaan pienemmiksi kuin edellä mainittu tutkinnan yhteydessä takaisin saadun omaisuuden arvo. Suppeimpien ja ehkä myös luotettavimpien laskelmien mukaan tutkinnan kustannukset vaihtelevat vähän yli puolesta kahteen kolmasosaan takaisin saadun omaisuuden arvosta. Laajimmissa laskelmissa osuus on suurempi ja lähestyy jo takaisin saadun omaisuuden arvoa. Näin arvioiden poliisin talousrikostutkinta näyttää kannattavalta.

LAAJEMMIN ARVIoidEN KANNATTAVUUS ON EPÄSELVÄÄ

Edellä esitetty arvio talousrikostutkinnan kannattavuudesta perustuu poliisiorganisaation kustannuksiin. Poliisin tutkiman talousrikosjutun hinnaksi saadaan 14 300 euroa, kun edellä esitetyn suppeimman laskelman summa (n. 22 milj. euroa) jaetaan vuoden 2008 talousrikosjuttujen määrällä (1555 kpl). Muissa laskelmissa jutun tutkinta tulee luonnollisesti kalliimmaksi.

Käsitys talousrikostutkinnan kannattavuudesta muuttuu, kun otetaan huomioon muille viranomaisille kuin poliisille syntyviä kustannuksia. Verottajalla on talousrikostutkinnassa tärkeä asema. Verotarkastus on yksi verottajan keino tuoda esiin verotukseen liittyviä epäselvyyksiä ja selvittää verorikosepäilyjä. Viranomaistyön yhteistyö-

projektissa on arvioitu verotarkastuksen hinnaksi keskimäärin 13 000 euroa. Verohallinnon tilastojen mukaan verottaja teki vuonna 2008 yhteensä 548 rikosilmoitusta. Jos näihin kaikkiin lasketaan mukaan verotarkastus, syntyy kustannuksia yhteensä yli 7,1 miljoonaa euroa vuodessa.

Talousrikosjuttujen käsittely oikeudessa lisää edelleen tutkinnan hintaa. Laajoissa, pitkäkestoisissa ja ylempiin oikeusasteisiin etenevissä tapauksissa jutun hinta voi moninkertaistua verrattuna esitutkinnan kustannuksiin. Suoraviivaisesti taloudellisiin perusteisiin arvioituna voisi olla monesti kannattavaa jättää asia kokonaan tutkimatta. Mikäli takaisin saadun omaisuuden arvon pitäisi peittää laajemminkin talousrikosten välittömiä ja välillisiä vahinkoja yhteiskunnassa, tutkinnan kannattamattomuus olisi selvää. Tällöin ei kuitenkaan oteta huomioon sitä, miten rikosten tutkinnan vähentäminen ja entistä pienempi kiinnijäämisriski vaikuttaisivat rikosten tekemiseen.

Tässä artikkelissa on esitetty kohtalaisen karkeita laskelmia talousrikostorjunnan ja -tutkinnan kustannuksista. Laskelmat perustuvat monilta osin niin sanottuihin aggregaattitietoihin, joiden avulla on ollut mahdollista arvioida yleisesti kustannusten suuruusluokkaa. Tarkemmat laskelmat edellyttäisivät muun muassa yksilötason tietoja palloista kaikkine lisineen sekä talousrikosjuttujen käsittelyn tarkkaa seuranta. ■

Terhi Kankaanranta & Vesa Muttilainen: *Kuittikauppa rakennusalan talousrikollisuutena. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 86/2010.*

Säröjä menestystarinassa

Suomalaista kriminaalipolitiikkaa on sanottu menestystarinaksi. Tällöin on ensisijaisesti viitattu keskimääräisen päivittäisen vankiluvun alentamiseen pohjoismaiselle tasolle vuosikymmenten kuluessa. Tähän voidaan tietenkin huomauttaa, että kuinka kunniakasta on sinänsä toteuttaa asia, jonka muut tekivät jo paljon aiemmin. Toisaalta Suomessa ei ole tapahtunut selkeää vankilukujen uudelleenkasvua lukuun ottamatta 2000-luvun alun hyppäystä, jossa keskivankiluku kasvoi nopeasti 1100:lla. Myös nuorten ja alaikäisten vankien määrät ovat pysyneet hyvin alhaisina.

Mutta riittääkö vain yleisten vankilukujen tarkastelu vai tarvitaanko onnistuneen kriminaalipolitiikan tarkasteluun myös muita mittareita? Uusklassisen rikosoikeuden ja funktionalismin näkökulmasta huomio saatetaan kiinnittää ensisijaisesti vain rankaisemiseen, koska itse rikollisuus "vain on ja pysyy". Toki viime vuosina on valtion tavoite- ja suunnitteluasiakirjoissa ryhdytty selkeämmin asettamaan jopa määrällisiä tavoitteita rikollisuuden vähentämisen suhteen. Erityisesti esillä on ollut maamme korkea henkirikosaste länsieurooppalaisiin maihin verrattuna. Esimerkiksi oikeusministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosille 2011–2014 on asetettu tavoitteeksi vähentää poliisin tietoon tulleiden henkirikosten (tappo, murha, surma) vuosittainen määrä alle 100 vuoteen 2014 mennessä, kun lähtötasona on 132

(2008). Tehtävä on haastava, erityisesti sen vuoksi, että useat keskeiset asiaan vaikuttavat tekijät eivät ole oikeusministeriön päätettävissä (esim. alkoholipolitiikka). Mutta vielä 1990-luvun alkupuolella Suomen henkirikollisuuden määristä ei käyty minkäänlaista keskustelua.

Keskeinen huomio tulisi kiinnittää ainakin yhteen kriminologiseen faktaan. **Janne Kivivuori** ja **Martti Lehti** ovat useassa yhteydessä (esim. Lehti 2010) tuoneet esiin, miten henkirikollisuutemme taso selittyy suurelta osin keskiikäisten, työttömien miesalkoholistien poikkeuksellisen korkealla rikollisuustasolla. Heillä on myös usein aikaisempaa vankilataustaa. Tästä voisi päätellä, että tuo ryhmä olisi nyt kriminaalipoliittisten täsmätoimien kohteena – vai onko käynytkin päinvastoin. Kun maassamme otettiin 1990-luvulta alkaen käyttöön uusia yhdyskuntaseuraamuksia, resurssit tä-

hän työhön siirrettiin Kriminaalihooltoyhdistyksen sisällä vapautuneiden vankien jälkihuollosta, joka sekin oli suhteellisen pienimuotoista kansainvälisesti vertailtuna. Kaikki asuntoyksiköt, kaksi toimintakeskusta ja yhdistyksen ns. vankilatyö asteittain lopetettiin.¹

Oikeusministeriön tuolloisten virkamiesten tiukan ilmoituksen mukaan "tehtävä kuuluu kunnille". Tätä tehtävää kunnat eivät vielä ole kuitenkaan löytäneet. **Jouko Karjalainen** ja **Olli Viljanen** toteavat raportissaan (2009):

Raportin tulokset viittaavat siihen, että ns. normaalit sosiaali- ja työvoimapolitiset eivät riitä lainrikkokojen sosiaalisen aseman korjaamiseen. Asumisen ja työn suhteen johtopäätös on varsin yksiselitteinen; normaalipalvelut ovat jättäneet lainrikkokojat katvealueelle, odottamaan parempia aikoja, jopa torjuneet heidät.

Juuri vapaudessa tehtävän kriminaalihuoltotyön ja jälkihuollon rooli henkirikollisuuden ja muun väkivallan ehkäisyssä voisi ja tulisi olla keskeinen.

Juuri vapaudessa tehtävän kriminaalihuoltotyön ja jälkihuollon rooli henkirikollisuuden ja muun väkivallan ehkäisyssä voisi ja tulisi olla keskeinen. Ja näin ei ole vain meillä. ”Käyttäkää kriminaalihuoltoa ehkäisemään murhia”, otsikoi **Lawrence Sherman** artikkelinsa (2007). Artikkelissa esitetyn arvion mukaan esimerkiksi Philadelphian henkirikostapauksista 70 prosentissa tekijä tai uhri on ollut ehdonalais- tai muussa valvonnassa. Shermanin mukaan tulisikin erityinen huomio kiinnittää henkirikosriskin arvioimiseen kriminaalihuoltotyössä ja jopa perustaa tähän liittyen erityisiä henkirikosten ehkäisy-yksiköitä tai -tiimejä.²

Vuonna 2006 käyttöön otetun valvotun koevapauden käytännön kokemukset ovat tuoneet esiin yhden merkittävän seikan. Keskeisenä myönteisenä asiana tuossa järjestelmässä on mainittu se, miten koevapauden kautta ja sen avulla vapautuneelle on pystytty järjestämään asunto, mielekästä toimintaa ja muuta tukea. Mutta eikö tällainen tuki kuuluisi kaikille vapautuneille eikä vain hyvin suppealle ja erityisellä tavalla valikoituneelle joukolle, joita koevapauteen pääsevät ovat? Perinteiseen ehdonlaiseen vapaudutaan edelleenkin usein ”muovikassi kädessä rautatieasemalle”.

Sama problematiikka nousee esiin uudessa tulossa olevassa sähköisessä valvontaseuraamuksessa. Siinä on jo perusedellytyksenä on, että tietyt arkielämän perusasiat ovat kunnossa tai ne hoidetaan kuntoon. Historiallisista syistä on syytä pelätä, että valikoituminen näihin ”erityistukijärjestelmiin” ei tapahdu aina suurimman tuen tarpeen tai vaikkapa henkirikosriskin perusteella. Tuki saattaa suuntautua ns. motivoituneisiin asiakkaisiin, jotka saattaisivat pärjätä ilman tukeakin, ja riskialttiit, hankalat tapaukset jäävät odottamaan ”parempia

aikoja”. Vankeinhoitoon rakennetulla uudella progressiivijärjestelmällä on omat sudenkuoppansa. Sekin voi syrjäyttää.³

Vaikka vankien kokonaismäärä on pysynyt kohtuullisella tasolla ja nuorten vankien määrä alhaisena, silti on olemassa erityisiä vankiryhmiä, joiden määrä tai tilanne herättää kysymyksiä. Tässä lehdessä (4/2008) viitattiin jo aiemmin elinkautisvankien määrän kuusinkertaistumiseen vajaan 20 vuoden aikana. Edellä esitetyt henkirikollisuuden vähentämiseen liittyvät toimet vaikuttaisivat jossain määrin myös tähän ryhmään. On syytä kysyä, riittääkö aiheen pohtimiseen vain lääkärin lakoninen toteamus: ”elinkautisvankien määrän kasvu johtuu parantuneesta diagnostiikasta”. Itse seuraamusmuodon periaatteellinen tarkastelu on jäänyt vähiin.

Sama on tilanne naisvankien määrän suhteen. Naisvankien absoluuttinen vuosittainen keskimäärä on lisääntynyt 120:stä 245:ään vuosina 1993–2009 eli kaksinkertaistunut. Samoin naisvankien suhteellinen osuus on kasvanut n. 3,5 prosentista 7 prosenttiin. Tässäkin on paljolti kysymys vakavasta väkivalta. Naisvankeja, joiden päärikos oli väkivalta, oli päivittäisessä vankiluvussa 24 henkeä vuonna 1990. Vuonna 2009 vastaava luku oli 94. Tulisiko kriminaalipolitiikassa pohtia erityisiä keinoja ja tavoitteita naisvankien määrän kasvun pysäyttämiseksi?

Kriminaalipolitiikan piirissä työskentelevät asiantuntijat ovat jo usean vuoden ajan kiinnittäneet huomiota vankien ja muiden seuraamusmuotojen kohteena olevien laajalti ilmeneviin mielenterveysongelmiin. Vankien terveystutkimuksen perusteella tehdyn arvion mukaan 90 prosenttia vangeista tarvitsee lääketieteellisen arvion tilastaan. Mieliala-, ahdistus- ja persoonallisuushäiriöt ovat

hyvin yleisiä ja liittyvät usein myös päihderiippuvuuksiin. Voidaan kuitenkin perustellusti väittää, että itse vankilan toiminnassa nämä taustafaktat eivät vielä kovin paljon näy. Voidaan myös kysyä, olisiko tarpeen laajempi periaatteellinen keskustelu siitä, minkä järjestelmän piiriin näiden ihmisten tulisi viime kädessä kuulua.

Yllämainittujen vankiryhmien kehitys kertoo osaltaan sen, miten vaikeaa rikollisuuteen vaikuttaminen on perinteisin rikosoikeudellisin keinoin. Olisiko jopa niin, että olemme Suomessa luottaneet liikaa vanhaan ajatukseen, jonka mukaan ”maa on lailla rakennettava”. Lainsäädännön kehittäminen, uusien rangaistusmuotojen käyttöönotto ja hallintorakenteen uudistaminen voivat olla tärkeitä asioita. Mutta ne tuskin yksinään riittävät saamaan aikaan merkittäviä tuloksia kriminaalipolitiikan tavoitteiden kannalta.■

Kirjoituksen lähteenä mm. Sherman, Lawrence W.: Use Probation to Prevent Murder. Criminology and Public Policy 6 (2007):4, 843–850 ja Karjalainen, Jouko & Viljanen, Olli: Arki kuntoon – lainrikkojen tuen tarve. THL – Avauksia 14/2009.

¹ Kriminaalihuollon tukisäätiö (KRITS) tekee tärkeää työtä paikkaillessaan aukkoja.

² Väitän, että esimerkiksi Kriminaalihuoltoyhdistyksen kahden työleirin/toimintakeskuksen olemassaolo vuosina 1980–1993 pelasti useita ihmishenkiä ainakin olemassaolonsa aikana. Usean asiakkaan kohdalla oli helppo nähdä todelliset vaihtoehdot: ”vankila, mielisairaala tai hauta”.

³ ”Kun ransu ei ole toteutunut”. (Ransu = rangaistusajan suunnitelma).

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Opettavainen ja oppiva hanke

Miksi KiVa Koulu on tärkeä rikosentorjunnalle?

Viime joulukuussa koulukiusaamisen vastainen KiVa Koulu -hanke voitti Euroopan rikosentorjuntakilpailun ensimmäisenä suomalaisdokkaana kilpailun historiassa. Samaan aikaan mediassa keskusteltiin vilkkaasti koulukiusaamisesta ja koululaisten väkivallasta – pontimena Helsingin Viikissä sattunut Latokartanon koulun tyttöoppilaan raju pahoinpitely. Tuohon keskusteluun KiVa-hankkeen voitto ei aluksi paljon vaikuttanut. Palkinto kyllä mainittiin, mutta monet pitivät sitä teeman kannalta irrelevanttina tai kaukaisena. Nyt keskusteltiin oikeasta väkivallasta, ei mistään kiusoitteista. Tarvittiin järeämpiä keinoja kuin jokin ohjelma, jonka parissa koulussa puuhastellaan. Sittemmin keskustelussa tuotiin esiin myös KiVa Koulun vahvuuksia. ”Kiusaamisen vastaisen hankkeen vanhempien opas ei lässytä”, kirjoitti hankkeeseen tutustunut toimittaja. Sekä kiusaajien että kiusattujen vanhemmat toivat esiin omakohtaisia kokemuksia siitä, miten yhteistoiminta vanhempien ja koulun välillä oli saanut vakavan kiusaamiskierteen katkaistua. Kyse ei ehkä ollut KiVa-kouluista, mutta menetelmät olivat vähintään saman sukuisia.

Keskustelussa koulukiusaamisesta ja

KiVa-hankkeesta tuli siis esiin tasapuolisesti eri näkökulmia. Sitä paitsi KiVa sai paljon myönteistä julkisuutta jo ennen loppuvuoden 2009 koulukiusaamiskeskustelua (tässäkin lehdessä). Silti tuntuu perustellulta palata KiVaan. Se on tärkeä paitsi koululaisille, vanhemmille ja koulujen henkilökunnalle myös laajemmin sosiaalisten ongelmien ratkaisuille ja rikosentorjunnalle. Pelkän resurssien niukkuuden takia monien hankkeiden on mahdoton seurata KiVan Koulun mallia. Silti KiVan rakennusmenetelmistä voi mahdollisuuksien puitteissa ottaa oppia. KiVa on rikosentorjunnalle tärkeä ainakin kuudesta syystä.

1. KiVa Koulu perustuu tutkimukseen ja empiirisesti koeteltuun teoriaan ja aikoo oppia edelleen. KiVan taustalla on Turun yliopistossa jo 1980-luvulla alkanut teoreettinen ja empiirinen työ, jossa on tutkittu nuorten vertaissuhteita, ryhmadynamiikkaa ja koulukiusaamista. Mutta KiVa on myös oppiva hanke. KiVa on jo iso, ja menestyksekkäidenkin isojen hankkeiden pulmaksi muodostuu joskus se, että niitä on hankala korjata. KiVaan kuuluu onneksi uuden oppiminen matkan varrella. Esimerkiksi se, miten esiin tullessiin akuutteihin kiu-

saamistapauksiin on parasta puuttua, ei ole kaikissa suhteissa selvää. Siksi hankkeessa kokeillaan ja seurataan kahta erilaista menetelmää, joista toinen on autoritatiivisempi ja toinen nojautuu enemmän jaettuun yhteiseen huoleen. Tutkimus pystyy aikanaan antamaan tietoa näiden menetelmien vaikutuksesta toisiinsa verrattuna.

2. KiVa Koulu nojaa laajaan yhteistyöhön ja sillä on yksityiskohtainen, dokumentoitu toimintamalli. KiVa-hankkeen toimintamalli on korostetun yhteistyösuuntautunut. Ajatuksena on että kiusaamisen ehkäisy on koko koulun asia. Takana on tutkimuksissa vahvistunut käsitys, että kiusaaminen on tyypillisesti ryhmäilmiö: ilman sivustakatsojien hiljaista tai äänekkästä tukea kiusaaminen on kiusaajan kannalta vähemmän palkitsevaa ja harvinaisempaa.

Yhteistyön muodot on hankkeessa myös mietitty ja jäsennetty selkeästi. Hanke ei ole tyytynyt siihen, että se julistaa muutaman keskeisen periaatteen ja luottaa siihen, että tästä syntyy kouluissa ja luokahuoneissa niitä edistävää toimintaa. Ohjelma on kirjattu oppaisiin, joita on oppilaille, vanhemmille, opettajille ja oppilashuoltohenkilökunnalle.

Pelkän resurssien niukkuuden takia monien hankkeiden on mahdoton seurata KiVan Koulun mallia. Silti KiVan rakennusmenetelmistä voi mahdollisuuksien puitteissa ottaa oppia.

KiVa Koulu on tärkeä, koska sen menetelmät on tarkkaan dokumentoitu. Tiedetään mitä tehdään. Se voidaan toistaa muuallakin.

3. KiVa Koulu vähentää kiusaamista.

Tietenkin tämäkin on tärkeää. Ohjelma ei lopeta kaikkea kiusaamista, mutta se on vähentänyt sitä tuntuvasti, ilmeisesti noin puolella verrattuna tilanteeseen, jossa KiVa-ohjelmaa ei ole käytetty. Toistuvaa fyysistä kiusaamista kokeneiden oppilaiden osuus laski KiVa-kouluissa 4,3 prosentista 2,6 prosenttiin, verrokikouluissa heidän osuutensa kasvoi 4,5 prosentista 5,1 prosenttiin. Nettikiusattujen osuus oli KiVa-kouluissa 2,2 prosenttia ennen ohjelmaa ja 1,4 prosenttia ohjelman jälkeen, kokeilukouluissa vastaava osuus kasvoi 2,2 prosentista 2,5 prosenttiin. Kiusaamisen uhrien kanssa käydyissä keskusteluissa, joita koulujen KiVa-tiimit järjestävät, yli neljä viidesosaa uhreista kertoo, että kiusaaminen on tyystin loppunut, ja melkein kaikkien muidenkin kohdalla se on vähentynyt. Kiusaamisen vähentäminen parantaa koulun ilmapiiriä ja kohentaa etenkin kiusattujen elämää.

4. KiVa estää rikoksia nyt ja tulevaisuudessa.

KiVa on tärkeä, koska se vähentää rikoksia lyhyellä tähtämellä ja vähentää tulevien rikosten riskitekijöitä. Moni kiusaamiseen liittyvä teko on sinänsä rikos kuten pahoinpitely tai kunnianloukkaus. Näin kiusaamisen vähentäminen vähentää suoraan rikoksia, vaikka niistä vain murto-osa tulisi poliisin tietoon. Kiusaamisen tiedetään olevan yhteydessä myös myöhempään rikollisuuteen. Kiusaajat, joiden kiusaamista ei katkaista, tekevät muita useammin rikoksia myöhemmällä iällä. Kiusatuista joku ajautuu äärimmäisiin tekoihin. Sekä Suomessa että muualla maailmassa suuri osa joukkosurmien tekijöitä on entisiä koulu- tai työpaikkakiusattuja.

5. KiVan vaikutus on osoitettu kontrolloidun kokeen avulla.

Kilpailuvoitto eurooppalaisessa rikosentorjuntakilpailussa ei tietenkään sinänsä takaa, että menetelmä todella toimii. Aina ei kilpailussa ole löydetty hanketta, jonka tehosta on pätevää näyttöä, ja palkinto on mennyt sympaattiselle hankkeelle, joka luultavasti tai todennäköisesti myös ehkäisee rikoksia.

KiVan vaikutusten arviointi on kuitenkin vahvimpia, mitä eurooppalaisista rikosentorjuntahankkeista on tehty. Se perustuu satunnaistettuun kontrolloituun koeasetelmaan. Aikaisemmin on vain vuonna 2006 palkinnon voittanut hanke, joka käytti samaa perusasetelmaa: niin ikään koulumaailmassa toteutettu tanskalainen Ringsted-koe.

Tutkijat vertasivat KiVa-ohjelmaa käytettäviä ja sitä käyttämättömiä kouluja ennen ohjelman toteuttamista ja sen jälkeen. Ohjelmaan oli enemmän halukkaita osallistujia kuin alkuvaiheessa pystyttiin ottamaan. Kiinnostuneet koulut arvottiin niihin, jotka pääsivät mukaan (koekoulut), ja niihin, jotka eivät (vielä tässä vaiheessa) päässeet (vertailu- eli kontrollikoulut). Tämä on menetelmän vaikutuksen mittaamisen kannalta ihan teellinen asetelma. Mikään muu arviointiasetelma ei tue yhtä hyvin sitä päätelmää, että kokeilu- ja vertailukouluissa mahdollisesti havaitut erot ovat testattavan menetelmän aikaansaamia.

Usein tai useimmiten tällaista asetelmaa ei voi käyttää. Toiseksi paras keino on etsiä jollain muulla tavoin jotenkin vertailukelpoinen joukko, johon kokeilun kohteena olevia verrataan ennen ja jälkeen toimenpiteiden toteuttamisen. Tällöin kuitenkin koe- ja vertailuryhmään valikoitumiseen voivat vaikuttaa myös sellaiset tekijät, jotka vaikuttavat myös niihin asioihin, joihin toimenpiteillä halutaan vaikuttaa. Väkivallan tai juomisen vapaaehtoiseen katkaisuo-ohjelmaan hakeutuvat henkilöt, joilla on

ainakin jonkinlainen motivaatio päästä irti ongelmastaan. Jos heidän ohjelman jälkeistä menestystään vertaa toisiin samoista ongelmista kärsineisiin ihmisiin, jotka eivät ole tällaiseen ohjelmaan hakeutuneet, vertailu kertoo sekä katkaisuo-ohjelman että motivaation ja muiden taustatekijöiden vaikutuksesta. Ohjelman vaikutuksen osuutta on vaikea määritellä. Tämä valikoitumisefekti voidaan eri tavoin yrittää ottaa huomioon tutkimuksessa – jos esimerkiksi tunnetaan koe- ja vertailuhenkilöiden taustoja ja tiedetään miten tällaiset seikat ovat yleensä yhteydessä rikollisuuteen tai muuhun käyttäytymiseen, voidaan laskennallisesti yrittää erottaa ohjelman itsenäinen vaikutus. Mutta kaikkia olennaisia tekijöitä tai niiden vaikutusta ei juuri koskaan tunneta. Siten valikoitumiseffektin mahdollisuus heikentää kaikkien sellaisten vertailuasetelmien luotettavuutta, joissa koe- ja kontrolliryhmään tulevia yksiköitä ei pystytä arvomään.

6. KiVa muistuttaa, että kunnollinen arviointi on mahdollista toteuttaa.

KiVa on jälleen osoittanut, että satunnaistettuun koe-kontrolliasetelmaan perustuvia arviointitutkimuksia on mahdollista tehdä myös yhteiskunnallisista hankkeista. Tämä ei tarkoita, että vastaava olisi mahdollista jokaisen hankkeen yhteydessä. Eri syistä se on usein mahdotonta. Sen sijaan olisi syytä aina pyrkiä niin vahvaan arviointitutkimusasetelmaan kuin mahdollista. Hyvin harvoin on pakko tyytyä vain siihen, että haastatellaan ohjelman vetäjiä ja muutama siihen osallistunutta ja kysytään, miten tyytyväisiä he ovat. Melkein aina on mahdollista mitata jotakin olennaisempaa. Melkein aina on mahdollista rakentaa vertailuasetelma, jossa hankkeen kohteena olevia yksiköjä verrataan sellaisiin vastaaviin yksikköihin, joissa hanketta ei ole toteutettu. ■

Kauhajoen tutkintalautakunta suosittaa tiukennuksia aseiden saatavuuteen

Kauhajoen koulusurmia selvittänyt tutkintalautakunta suosittaa tietyn-tyyppisten aseiden kieltämistä ja aselupaehto-ten tiukentamista. Ehdotus herätti heti tuoreeltaan runsasta keskustelua. Se ehdottaa myös muita toimia, joiden tarkoituksena on parantaa turvallisuutta, terveydenhuoltoa sekä vuorovaikutusta oppilaitoksissa. Tutkintalautakunta luovutti raporttinsa oikeusministeri **Tuija Braxille** helmikuussa.

Syyskuussa 2008 Kauhajoella 22-vuotias ammattikorkeakoulun opiskelija ampui koulussaan yhdeksän oman opiskelijaryhmänsä oppilasta, opettajan ja lopuksi itsensä. Hän myös syytti rakennuksessa useita tulipaloja. Tekijä käytti ampumisissa pienikaliiperista, mutta silti suuret vahingot mahdollistavaa itselataavaa eli puoliautomaattista ampumasetta. Koulusurmien tekijä sai aseluvan helposti ja myös myöhemmässä poliisin puhuttelussa hänen katsottiin soveltuvan ase- en haltijaksi.

Tutkintalautakunnan mukaan turvallisuus ei voi perustua siihen, että aseluvan hakijan mahdolliset rikolliset aiheet varmuudella havaittaisiin poliisin tai lääkärin haastattelussa. Lautakunta suosittaa, että kaikki sellaiset käsiaseet, joilla on mahdollista ampua lyhyessä ajassa paljon laukauksia, kerätään pois esimerkiksi maksua vastaan eikä uusia hankkimislupia näille aseille myönnetä. Tutkintalautakunnan puheenjohtaja, Mielenterveyden keskusliiton puheenjohtaja **Pekka Sauri** perustelee ehdotusta sillä, että viimeaikaiset Jokelan, Kauhajo- en ja Sello- n joukkosurmat on toteutettu tällaisella aseella.

Muiden aseiden osalta suositetaan lupa- ehtojen tiukentamista niin, että ase- en hallussapidon ikäraja nostetaan 20 vuo-

teen, luvista tehdään määräaika- isia ja luvan saajalta edellytetään vähintään kahden vuoden ampumaharrastusta. Aseiden saatavuutta koskevista suosituksista on eriyvä mielipide.

NUORTEN MIELENTERVEYS- HOIDOSSA KEHITETTÄVÄÄ

Tekijän päätyminen koulusurmaajaksi oli pitkän kehityksen ja monien seikkojen seurausta. Tekijä oli kärsinyt kiusaamisesta, hänellä oli mielenterveysongelmia ja hän ihanoi koulusurmia. Ystävät tiesivät, että hänellä on ase ja jotkut heistä olivat huolissaan asiasta. Tiedot eivät kuitenkaan siirtyneet läheisille aikuisille tai opiskelijahuoltoon eikä kenelläkään ollut kokonaiskuvaa tekijän tilanteesta. Tekijä sai lääkettä masennukseen ja ahdistukseen, muttei koskaan ollut psykiatrin tutkittavana.

Nuorten mielenterveyshoidon kehittämiseksi tutkintalautakunta suosittaa, että alle 23-vuotiaille ei aloiteta mielen- terveystarkastuksia ilman psykiatria- an tai nuorten psyykenlääkähoidon perehtyneen lääkärin tutkimusta. Lautakunta suosittaa myös opiskelijaterveydenhuol- lon resurssien vahvistamista erityisesti mielenterveyden osalta sekä pakollisia terveystarkastuksia opiskelijoille.

Opiskelijoiden ongelmien tunnistamista ja hoitamista edistäisi opiskelija- huollon, oppilaskuntatoiminnan ja terveydenhuollon vahvistaminen sekä hyvä vuoropuhelu kouluissa nuorten ja aikuisten välillä. Opiskelijoille olisi hyvä luoda myös koulukohtaisia mahdollisuuksia tuoda myös verkossa esiin huoliaan ja keskustella ammatti- ihmisen kanssa. Järjestelmään tulisi liittää menetelmät ongelmatilanteiden tunnistamiseksi ja käsittelemiseksi.

TURVALLISUUTEEN PARANNUSTA ENNAKOINNILLA

Tapahtumakoulussa Kauhajoella oli tehty paljon turvallisuussuunnittelua ja varauduttu erilaisiin onnettomuustilanteisiin. Yleisesti ottaen turvallisuussuunnitelmia koskeva ohjeistus kouluissa on moninaista ja tekee tilanteesta sekavan. Koulu- en turvallisuussuunnittelun toimivuutta edistäisi se, että eri ohjeistukset keskitettäisiin yhteen säännöllisesti päivitettävään asiakirjaan. Keskeistä on riskien tunnistaminen ja niiden toteutumisen suunnitelmallinen ehkäisy. Helposti opittavat, esimerkiksi taskukokoisena opiskelijoille jaettavat toimintamallit eri tilanteisiin olisivat eduksi.

Viranomaisten yhteistoimintaa esimerkiksi koulusurmatilanteissa tulisi kehittää luomalla poliisille, pelastus- toimelle ja ensihoidolle yhteiset toimintasuunnitelmat. Myös ennalta ehkäisevää turvallisuustyötä viranomaisten tulisi tehdä yhdessä. Lisäksi psykososiaalisen tuen koordinoimiseksi tulisi tehdä suunnitelmat kriisien varalta.

Ministeri Brax kertoo, että Kauhajo- en tutkintalautakunnan jäseniksi valittiin onnettomuustutkinnalle ominaiseen tapaan riippumattomia asiantuntijoita. Tutkinnan tavoite on oppia tapahtuneesta ja löytää keinoja vastaavien tapahtumien välttämiseksi. Valtioneuvosto päättää, mihin toimiin suositusten johdosta ryhdytään. Koulusurmien johdosta on jo käynnistetty lukuisia toimia mm. sisäisen turvallisuuden ohjelman puitteissa.

Kauhajo- en koulusurmat 23.9.2008. Tutkin- talautakunnan raportti. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 11/2010.

Koulun turvallisuussuunnitteluun ohjeita

Koulujen turvallisuuden parantamista pohtinut työryhmä ehdottaa opetusministeriölle turvallisuusoppaan laatimista kouluille. Siinä annettaisiin ohjeita oppilaitosten riskinarviointiin ja turvallisuussuunnitteluun.

Työryhmän mukaan oppilaitosten tulisi koota kaikki turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat turvallisuuskansioon. Turvallisuussuunnitelmien tulisi pohjautua riskinarviointiin, joka tehdään koulukohtaisesti koulun ja viranomaisten yhteistyönä. Kouluilla on oltava turvallisuusorganisaatio, jossa on selkeästi jaettu vastuut. Sisäasiainministeriön asettama työryhmä teki myös useita oppilaitosten rakenteelliseen turvallisuuteen liittyviä ehdotuksia mm. pakoteistä ja kuulutus- ja paloturvallisuussuunnitelmista. Myös tallentavaa kameravalvontaa ja koulunvalvontajärjestelmiä esitetään harkittavaksi riskinarvioinnin perusteella.

Työryhmä pitää tärkeänä koulun ja kodin yhteistyön tiivistämistä. Vanhemmille tulisi

lukuvouden alussa tiedottaa pääperiaatteet koulun käytännöistä vaaratilanteissa. Opettajakoulutuksessa tulisi olla nykyistä enemmän turvallisuuskoulutusta sekä varhaiseen puuttumiseen liittyvää koulutusta. Lisäksi kouluilla tulee säännöllisesti harjoitella toimintaa erilaisissa vaaratilanteissa.

Työryhmän suositukset koskevat perusopetusta ja toisen asteen opetusta. Niitä voidaan soveltuvin osin hyödyntää myös vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. Sisäisen turvallisuuden ohjelman puitteisissa on käynnissä korkeakoulujen turvallisuushanke.

Useita toimenpiteitä on jo käynnistetty. Poliisilla on ohjeistus kouluampumis- ja uhkaustilanteita varten. Poliisi, pelastustoimi ja opetushallinto ovat käynnistäneet koulujen henkilökunnan turvallisuuskoulutuksen. Poliisi ja pelastustoimi ovat nimenneet kouluille yhteyshenkilöt, jotka toimivat koulujen turvallisuuden asiantuntijoina ja opastavat kouluja.

Turvakotijärjestelmässä puutteita

Turvakotipalvelut ovat selvityksen mukaan riittämättömiä suhteessa lähisuhde- ja perheväkivallan määrään. Turvakodeilta puuttuu yhtenäinen, valtakunnallinen ohjaus. Lisäksi kuntien pitäisi ottaa suurempi vastuu palvelujen järjestämisestä. Suomesta puuttuu myös salainen turvakoti. Se takaisi hengen- ja vaarassa olevan perheväkivallan uhrin turvallisuuden.

Suomi ei täytä palvelutarjonnassa Euroopan Neuvoston suositusta, jonka mukaan 10 000 asukasta kohden tulisi olla yksi turvakodin perhepaikka. Suomessa on tarjolla 123 perhepaikkaa. Maassamme toimii 21 turvakotia, joista suurin osa on yhdistyspohjaisia. Rahoitus on epävarmaa, sillä se perustuu asiakaskohtaisiin kunnan maksusitoumuksiin ja ostopalvelusopimuksiin. STM:n tilaaman selvityksen teki Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Väkivallan kierteen katkaisuun etsitään keinoja

Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos valmistelee poikkihallinnollista ohjelmaa naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi yhteistyössä usean ministeriön kanssa. THL koordinoi hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan kuuluvan ohjelman toimeenpanoa.

Yksi ohjelman tavoitteista on etsiä keinoja väkivallan kierteen katkaisuun. Näitä ovat esimerkiksi väkivallan tekijän ohjaaminen hoitoon lähestymiskieltoon määräämisen yhteydessä sekä paremman tuen tarjoaminen lähestymiskielolla suojatulle. Väkivaltaan voidaan puuttua myös kehittämällä hoitomuotoja sekä väkivallan uhreille että tekijöille esimerkiksi päihdeohjelmien yhteydessä. Arvioimalla systemaattisesti väkivallan

uusiutumisen riskiä ja tarvittavin toimin uhattua auttamalla voidaan puuttua vakavaan väkivaltaan. Parisuhdeväkivallan riskin systemaattisen arvioinnin menetelmiä kokeillaan parhaillaan Helsingissä, Lahdessa ja Oulussa. Menetelmiä on kehitetty mm. Ruotsissa ja Ison-Britanniassa. Suomessa väkivallan uusiutumisen riskiä ja siihen puuttumisen tarvetta ei tähän asti ole systemaattisesti arvioitu.

Väkivallan riskiä lisää erotilanne. Erotilanteessa riski pitäisi pystyä ennakoimaan paremmin esimerkiksi huoltajuus- ja tapaamisoikeudesta sovittaessa. Myös uhrin suojelua on parannettava. Pitkään jatkuneeseen parisuhdeväkivaltaan liittyy usein alistamista, uhkailua ja toisen pitämistä pelossa. Jatkuvan pelon alla

eläminen ja alistetussa asemassa olominen vaikuttavat uhrin psyykeen, eikä hän siten usein pysty irrottautumaan väkivallan tekijästä ilman ulkopuolisten tai viranomaisten apua.

Ohjelmassa painotetaan sellaisiin väkivallan muotoihin puuttumista, joiden uhreiksi joutuvat erityisesti naiset. Yksi painopisteistä on seksuaalisen väkivallan vähentäminen. Se vaatii lainsäädännön kehittämistä, keskitettyjä palveluita seksuaalisen väkivallan oikeuslääketieteelliseen tutkintaan ja akuutin avun antamiseen sekä ammattihenkilöstön kouluttamista seksuaalisen väkivallan uhrien kohtaamiseen.

Poliisin turvallisuustutkimuksessa ei suuria muutoksia

Poliisin valtakunnallisen turvallisuustutkimuksen mukaan suomalaisten turvallisuudentunne on jonkin verran heikentynyt vuodesta 2006 vuoteen 2009. Lisäksi kansalaisten huolenaiheita ovat taantuman myötä työttömyys ja syrjäytyneisyys. Kansalaisten mielestä turvallisuutta parannetaan parhaiten nuorisotoimintaa ja harrastusmahdollisuuksia lisäämällä.

Keväällä 2009 tehdyssä kyselyssä selvitettiin mm. kansalaisten joutumista erilaisten rikosten kohteeksi kuluneen vuoden ja kolmen viime vuoden aikana. Reilu seitsemän prosenttia ilmoitti joutuneensa väkivallan kohteeksi kuluneen kolmen vuoden aikana. Osuus on kasvanut vuodesta 2006. Väkivallan uhriksi ovat joutuneet erityisesti 20–24-vuotiaat miehet, joista lähes joka viidennellä on uhrikokemuksia. Sen sijaan omaisuusrikkosten kohteeksi joutuminen on hieman vähentynyt. Lisäksi kysyttiin, kuinka tur-

valliseksi ihmiset kokevat liikkumisen kotikuntansa keskustoissa tai omalla asuinalueellaan myöhään viikonloppuiltaisina. Edelleen viisi kuudesta kokee olonsa turvalliseksi omalla asuinalueellaan ja kaksi kolmesta keskusta-alueilla.

Kyselyssä pyydettiin vastaajia arvioimaan myös poliisitoiminnan onnistumista. Kansalaiset arvioivat poliisin onnistuneen kokonaisuudessaan yhtä hyvin kuin vuonna 2006. Poliisi on onnistunut aiempaa paremmin selvittämään rikoksia, mutta liikenne- ja muun valvonnan koetaan hieman heikentyneen. Selvästi aiempaa heikommin poliisin arvioidaan onnistuneen lupapalvelujen hoitamisessa. Lupapalvelut hoidetaan kansalaisten mielestä kuitenkin edelleen kiitettävästi.

Kyselyssä selvitettiin myös poliisin eri palvelujen tärkeyttä kansalaisille. Tärkeimpänä pidetään hälytyspartioiden nopeaa saapumista sekä rikosten nopeaa selvittämistä sekä poliisin hyvää

näkyvyyttä. Selvästi aiempaa suurempi osa pitää poliisin verkkopalveluja tärkeinä, mm. rikosilmoituksen tekemistä internetissä ja sähköistä ajanvarausta. Etenkin alle 20-vuotiaat pitävät tärkeänä mahdollisuutta keskustella poliisin kanssa internetin keskustelupalstoilla.

Poliisin turvallisuustutkimus tuottaa laaja-alaisesti paikallista tietoa turvallisuusasioista ja täydentää muita turvallisuus- ja uhritutkimuksia. Käsitteitä turvallisuudesta voidaan hyödyntää esimerkiksi kuntien turvallisuussuunnittelussa. Tutkimus toteutettiin satunnaisotantaan perustuvana postikyselynä maaliskuussa 2009. Vastaajia oli noin 46 000 ja vastausprosentti 41. Siihen saattoi vastata myös poliisin verkkosivuilla. Kysely tehtiin nyt kolmannen kerran.

Suomi – Euroopan turvallisin maa? Poliisin ylijohdon julkaisut 7/2009. Ks. www.poliisi.fi/julkaisut.

Suurille kaupungeille laaditaan turvallisuusohjelma

Sisäasiainministeriö on asettanut hankkeen valmistelemaan suurille kaupungeille oman turvallisuusohjelman vuoden 2010 loppuun mennessä. Turvallisuusohjelma laaditaan yhteistyössä kaupunkien kanssa. Hanke etsii eri viranomaisten ja järjestöjen yhteistyöhön malleja, jotka edistävät tietopohjaista johtamista ja toiminnan ohjausta, tukevat päätösten tehokasta jalkauttamista, vahvistavat kansalaisten osallistumista oman turvallisuutensa parantamiseen sekä edistävät paikallista turvallisuussuunnittelua.

Hankkeessa laaditaan myös yhteiset linjaukset, miten lasten ja nuorten turvallisuutta parannetaan ja nuorten häiriökäyttäytymistä vähennetään. Maahan-

muuttajataustaisten lasten ja nuorten tilanne otetaan erityistarkasteluun silloin, kun se poikkeaa normaalista. Lisäksi linjataan väkivallan vähentämisen toimintamalleja. Mielenterveysongelmiin ja alakulttuureihin liittyvä väkivalta samaten kuin ikääntyviin kohdistuva väkivalta sekä hoiva- ja huoltolaitosten turvallisuuden parantaminen otetaan huomioon. Myös rakentamiseen, kaavoittamiseen ja asuntopoliittikkaan paneudutaan. Hankkeessa valmistellaan esitys, miten asumisen ja asuinalueiden turvallisuutta voidaan parantaa.

HARVAANASUTUT ALUEET

Myös harvaanasuttujen alueiden turvallisuudesta on menossa hanke sisäisen

turvallisuuden ohjelman puitteissa. Siihen liittyen järjestettiin helmikuussa Kaajanissa seminaari otsikolla Turvaverkot tiheimmäksi. Tavoitteena oli jakaa tietoa ja kokemuksia keinoista ja ratkaisuista, joilla voidaan turvata ja edistää harvaanasuttujen alueiden turvallisuutta, elinvoimaisuutta ja hyvinvointia sekä edistää yhteistyötä ja vuorovaikutusta viranomaisten ja järjestöjen välillä.

Loppuvuonna ilmestyi myös kaksi julkaisua: tilanneraportti turvallisuudesta harvaanasutuilla alueilla ja raportti harvaanasuttujen alueiden asukkaiden turvallisuuskokemuksista. Lisäksi Pudasjärvi valittiin äskettäin hankkeen kokeilukunnaksi.

Lisätietoa www.intermin.fi/sisainturvallisuus

Väitös Suomen, Tanskan ja Norjan kriminaalipolitiikasta

Irlantilaisen **Kevin Warnerin** väitöskirjan mukaan Suomi, Tanska ja Norja ovat onnistuneet torjumaan kriminaalipolitiikassaan uutta rankaisemispainotteista ajattelua. **David Garlandin** (2001) mukaan nyky-yhteiskunnassa vallitsee kontrollin kulttuuri, joka näkyy erityisesti vankeuden laajenevassa käytössä, käänöksessä kuntoutusajattelusta rankaisemiseen ja populistisessa kriminaalipolitiikassa keskustelussa. Warnerin tutkimuksessa arvioidaan paitsi vankeusrangaistuksen käyttöä ylipäätään myös vankeusrangaistuksen sisältöä sekä tuomitun suhdetta yhteiskuntaan. Tutkimus perustuu kirjallisiin lähteisiin, avainhenkilöiden haastatteluihin sekä vierailuihin vankiloissa.

Irlannin rangaistusjärjestelmä muistutti 1990-luvun puoliväliin saakka paljon pohjoismaista järjestelmää. Sen jälkeen rangaistuspolitiikka on koventunut selvästi. Nykyään Irlannissa on noin 89 vankia 100 000 asukasta kohti, kun Tanskassa heitä on 63, Suomessa 64 ja Norjassa 69.

Kovempaa rangaistuspolitiikkaa vaati-

via puheenvuoroja on aika ajoin esiintynyt pohjoismaisessakin kriminaalipolitiikassa keskustelussa ja vankiluvuissa on ollut pientä nousua. Norjassa paine on viime vuosina ollut suurinta, mutta kuntoutusajattelu on sielläkin pitänyt pintansa. Eri toimilla kuten vaihtoehtoisten rangaistusten kehittämisellä vankiluvun nousu on saatu pysäytettyä tai käännettyä.

Vankeuden sisältöä on pyritty kehittämään avoimempaan suuntaan. Suomessa on vertailumaista vähiten vankeja avolaitoksissa (22 %; Tanskassa 38 % ja Norjassa 32 %) mutta silti neljä kertaa enemmän kuin Irlannissa. Tanskan avoimeen linjaan tekee poikkeuksen uusi Itä-Jyllannin turvakankila. Pohjoismaiset vankilat ovat muihin maihin verrattuna myös pieniä. Tästä on etua mm. vankilajärjestyksen ja vangin perhesiteiden ylläpitämisessä, kun hän ei joudu kauas kotiseudultaan. Olosuhteet vankiloissa ovat suhteellisen hyvät.

Pohjoismaissa vangit nähdään yhteiskunnan jäsenenä eikä kuten anglosaksisissa maissa urarikollisina. Kykyyn muuttua

uskotaan ja rikoksettomaan elämään tarjotaan vankilassa valmiuksia kuten päihdehoitoa ja koulutusta.

Warnerin vetää pohjoismaisten vankeinhoitomallien perusteella johtopäätöksiä, miten Irlannin vankeinhoitoa pitäisi kehittää: Ensimmäiseksi vankiluku pitäisi saada alennettua noin tuhannella (nyt 3 500). Kolmannes vangeista pitäisi siirtää avovankiloihin. Vankeinhoito kannattaisi järjestää useamman pienen vankilan kuin muutaman suuren varaan. Vankien sellissä oloaika saisi olla korkeintaan 12 tuntia ja tarjolla pitäisi olla työtä, koulutusta ja muuta hyödyllistä ohjelmaa. Kaikille vangeille pitäisi järjestää yksityissellä vankiloilla panostaa vähintään yhtä paljon kuin päihdekontrolliin. Vankien kansalaisoikeuksia pitäisi kunnioittaa nykyistä paremmin. Lisäksi yleisön osallistuminen vankeinhoitoon kehittäminen pitäisi varmistaa.

Kevin Warner (2009) Resisting the New Punitiveness? Penal policy in Denmark, Finland and Norway.

Rikossovittelulain soveltamista arvioitu

Valtaosa lähisuhdeväkivallan sovitte- lussa olleista piti sovittelua puolueettomana ja hyödyllisenä, ilmenee THL:n arviointiraportissa rikossovittelulain täytäntöönpanosta. Toisaalta heissä oli muihin rikostyyppisiin (esim. varkaus, pahoinpitely) verrattuna eniten niitä, joilla sovittelu ei ollut helpottanut oloa eikä edistänyt vastapuolen ymmärtämistä. Tutkimuksessa haastateltiin poliisi- ja syyttäjäviranomaisia ja sovittelutoimistojen johtajia. Asiakaspuolelta vastasi 952 sovitteluun osallistunutta.

Poliisien ja syyttäjien mukaan sovitteluun lähettäjien piiriä tulisi voida laajentaa niin, että sovittelutoimistojen johtajat ja

kuntien sosiaalityöntekijät voisivat itseenäisemmin ratkaista, mitkä lähisuhdeväkivaltatapaukset lähetetään sovitteluun. Mielipiteet myös jakaantuivat selvästi: Osa suhtautui lähisuhdeväkivallan sovitte- luluun pidättyvästi, osa myönteisesti, mutta hyvin tarkkaan harkiten. Osa haastateltavista ei nähnyt lähisuhdeväkivallan sovitte- lussa ongelmia, jos sovittelijat vain ovat ammattitaitoisia.

Tutkimuksessa 90 prosenttia sovittelun osapuolista näki 2005 annetun sovitte- lulin keskeisten laatutavoitteiden toteutu- neen. Näitä tavoitteita olivat asiantunte- mus, puolueettomuus, luottamuksellisuus ja oikeudenmukaisuus. Eroja ryhmien vä-

lillä ei juuri ollut rikostyypeittäin eikä asi- anomistajien ja epäiltyjen välillä. Jyrkim- mät erot syntyivät sopimuksen saavutta- neiden ja siihen pääsemättömien välillä. Kaikkiaan viisi prosenttia vastaajista kertoi hyvin kielteisestä kokemuksesta ja kohte- lusta sovitte- lussa.

Kaikki eduskunnan laille asettamat ta- voitteet eivät näytä toteutuneen. Sovittelu ei toteudu maassa yhtenäisesti. Sovittelun merkitystä voitaisiin täsmentää säätämällä siitä ns. nopeutetun käsittelyn menettely- nä, jolloin sovittelu saavuttaisi entistä itse- näisemmän aseman rikosprosessissa.

Juhani Iivari: Oikeutta oikeuden varjossa. THL:n raportti 5/2010.

RIIKKA KOSTIAINEN

Yhdyskuntapalveluun muutoksia

Yhdyskuntapalvelulakiin esitetään muutoksia, jotta käytännön toimeenpanossa esiintyneet ongelmat poistuisivat. Yhdyskuntapalveluun sisällytettäisiin nykyistä enemmän kuntoutusta ja muuta toimintaa. Myös päihteettömyyden valvontaa tehostettaisiin.

Tuomitun edellytyksiä suorittaa yhdyskuntapalvelu parannettaisiin lisäämällä palvelussa muun kuin työn osuutta nykyisestä 10 tunnista 30 tuntiin. Tällöin tuomittu voisi osallistua nykyistä laajemmin kuntouttaviin ja elämänhallintaa tukeviin ohjelmiin, joiden tarkoituksena on uusintarikollisuuden ja päihdeongelmien vähentäminen.

Päihdeiden käytön valvontaa yhdyskuntapalvelun aikana tiukennettaisiin. Lakia selvennettäisiin siten, että huumeidenkäyttö kiellettäisiin koko yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanon ajaksi. Nykyisin päihteettömyyttä valvotaan

havainnoimalla ulkoisia päihtymystilamerkkejä ja tarvittaessa ottamalla puhalluskoe. Esityksen mukaan tuomittu olisi jatkossa velvollinen antamaan virtsa-, sylki- tai verinäytteen, jos hänen epäillään käyttäneen huumausainetta.

Lisäksi esitetään, että yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanoa voitaisiin lykätä tai keskeyttää määräajaksi tuomitun elämäntilanteesta johtuvista syistä, kuten asevelvollisuuden suorittamisen tai pitkäaikaisen vakavan sairauden takia. Nykyisin tuomion suorittamiselle asetettu vuoden määräaika on joissain tapauksissa ehtinyt kuluu umpeen, jolloin tuomioistuimelta on pitänyt hakea lisäaikaa.

Yhdyskuntapalvelu on enintään kahdeksan kuukauden pituisen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittava rangaistus, jossa tuomittu tekee palkatonta, yleishyödyllistä työtä vähintään 20 ja enintään 200 tuntia valvonnan alaisena.

Sakkovankeudelle etsitty vaihtoehtoja

Oikeusministeriön työryhmän mielestä sakkovankeuden vaihtoehtoja saattaisivat yhdyskuntaseuraamuksista soveltua jollain muotoa vain yhdyskuntapalvelu tai suunniteltu valvontarangaistus. Näiden seuraamusten käyttöön muuntorangaistuksena liittyy kuitenkin monia periaatteellisia ja käytännöllisiä hankaluuksia. Käyttö edellyttäisi esimerkiksi, että sakkovangeille järjestettäisiin erityisiä tukitoimia ja että heille löydetäisiin soveltuvia suorituspaikkoja.

Työryhmä laati lisäksi ehdotukset sakon muuntorangaistuksen kehittämiseksi. Sakkoa ei voisi muuntaa vankeudeksi pelkästään sen vuoksi, ettei tuomittu pysty sitä maksamaan. Muuntorangaistus voitaisiin tuomita vain sellaisille sakotetuille,

joiden rikokset osoittavat ilmeistä piittämättömyyttä lain kielloista ja käskyistä. Lähtökohtana on, että sakkorangaistus on tarkoitettu varallisuuteen kohdistuvaksi eikä vapautta rajoittavaksi rangaistukseksi. Myös rangaistummääräysmenettelyssä tuomitut sakot tulisivat jälleen muuntokelpoisiksi tietyin edellytyksin.

Sakkoja ei voisi enää maksaa vankilassa. Tarkoituksena on selkiinnyttää maksujärjestelmää sekä vähentää maksamisjärjestelyistä aiheutuvaa työtä siinä vaiheessa, kun henkilö jo on vankilassa. Myös muuntorangaistuksen määräämismenettelyä halutaan yksinkertaistaa. Syyttäjän ei tarvitsisi yleensä enää osallistua muuntorangaistusasioihin, vaan jatkossa muuntorangaistuksen laittaisi vireille Oikeusrekisterikeskus.

Yhdyskuntaseuraamusten kokonaisuudistus käyntiin

Oikeusministeriö on asettanut toimikunnan valmistelemaan yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistusta. Tavoitteena on kehittää selkeä ja johdonmukainen kokonaisuus, joka täyttää perustuslain vaatimukset. Nykyinen lainsäädäntö on hajanaista ja vaikeasti ymmärrettävää, koska säännöksiä on uudistettu useassa otteessa monen vuosikymmenen ajan.

Toimikunnan tehtävänä on määritellä yhdyskuntaseuraamusten sisältö, tavoitteet ja seuraamusten keskinäinen suhde nykyistä selkeämmin. Sen tulee ottaa huomioon myös valmisteilla olevat seuraamukset, kartoittaa mahdollisia uusia vaihtoehtoja yhdyskuntaseuraamuksiksi sekä jatkaa pohdintaa siitä, mikä yhdyskuntaseuraamus voisi toimia vankeuden ohella sakon muuntorangaistuksena. Toimikunnan on otettava kehittämistyössä huomioon mm. Euroopan neuvoston suosituksia. Sen on määriteltävä myös parhaat toimintatavat ja periaatteet yleisten tukijärjestelmien hyödyntämiseksi yhdyskuntaseuraamuksissa.

Seuraamusjärjestelmän painopistettä halutaan siirtää yhdyskuntaseuraamukseen. Lähtökohtana on vähentää uusintarikollisuutta. Parhaiten tähän päästään kuntouttavilla toimilla vapaudessa. Seuraamuksen puolestaan on edistettävä edellytyksiä rikoksettomaan elämään ja täytäntöönpanon on tapahduttava turvallisesti ja oikeusturvaa kunnioittaen.

Puheenjohtajana on professori **Pekka Koskinen** ja varapuheenjohtajana osastopäällikkö **Jarmo Littunen** oikeusministeriöstä. Toimikunnan on määrä laatia ehdotukset lainsäädäntömuutoksiksi 2011 loppuun mennessä.

Rikosseuraamuslaitoksesta alan uusi viranomainen

Rikosseuraamusalalla koko 2000-luvun jatkunut uudistustyö on saatu tällä erää päätökseen, kun vuoden alusta Suomeen syntyi uusi rikosseuraamusalan viranomainen. Rikosseuraamusvirasto ja sen alaisuudessa toimineet Kriminaalihoitolaitos ja Vankeinhoitolaitos yhdistyivät Rikosseuraamuslaitos-nimiseksi viranomaiseksi.

Rikosseuraamuslaitoksen valtakunnallisia yksiköitä ovat Helsingissä sijaitseva keskushallintoyksikkö sekä vankien terveydenhuollosta vastaava terveydenhuoltoyksikkö Hämeenlinnassa. Perusyksiköitä ovat yhdyskuntaseuraamustoimistot sekä avovankilat ja suljetut vankilat.

Suomi jakaantuu entisen viiden alueen sijasta nyt kolmeen rikosseuraamusalueeseen, joilla lausuntotyö, tuomittujen arviointi ja sen perusteella tehtävä rangaistusajan suunnittelu on keskitetty arviointikeskukseen sekä hallinnolliset tukitoiminnot aluekeskukseen.

Uudistuksella halutaan luoda yhtenäisesti toimiva rangaistusten täytäntöönpano-organisaatio, jossa vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano hoidetaan entistä tehokkaammin.

Yhteiskunnan turvallisuutta lisätään eristämällä rikoksista vankeuteen tuomitut silloin kuin he ovat vaarallisia, mutta ennen kaikkea lisäämällä yhdyskuntaseuraamusta tai vankeusrangaistusta suorittavien valmiuksia elää rikoksetonta elämää rangaistuksen suorittamisen jälkeen.

– Rikosseuraamuslaitos haluaa olla aktiivinen yhteistyökumppani kaikille viranomais- ja muille sidosryhmille, jotka voivat myötävaikuttaa rangaistusta suorittavien paluuseen normaaliin elämään, lupaa Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja **Esa Vesterbacka**.

Uudistuksessa päällekkäistä hallintoa poistetaan sekä toimintatapoja ja oh-

RIIKKA KOSTAINEN

Uudistuksella pyritään mm. turvaamaan tuomitulle katkeamaton tuki niin vankeusaikana ja vapauteen siirryttäessä.

jausta yhtenäistetään. Yhdenmukaiset käytännöt ja tuomittujen yhdenvertainen kohtelu eri puolilla maata voidaan varmistaa aikaisempaa helpommin.

Toimintaa yhtenäistämällä pyritään turvaamaan tuomituille katkeamaton tuki niin vankeusaikana ja vapauteen siirryttäessä kuin yhdyskuntaseuraamuksia suoritettaessa. Uudistus helpottaa myös toiminnan painopisteen siirtämistä vankeusrangaistuksista avoseuraamusten suuntaan.

KESKUSPAIKAT HELSINKI, TAMPERE JA KUOPIO

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen päätoimipaikka on Helsinki, Länsi-Suomen Tampere ja Itä- ja Pohjois-Suomen alueen päätoimipaikka on Kuopio. Jokaiselle rikosseuraamusalueelle tulee oma arviointikeskus ja koko maahan yhteensä 29 vankilaa sekä 16 yhdyskuntaseuraamustoimistoa.

Vangit pyritään sijoittamaan lähelle heidän kotipaikkaansa. Kullekin alueelle tulee yhteensä noin 1 100 vankipaikkaa. Päivittäin toimeenpanossa olevien yhdyskuntaseuraamusten määrä vaihtelee alueilla 1 200 ja 1 800 välillä.

– Uuden organisaation toiminta on käynnistynyt jouhevasti. Pitkäaikainen ja hiottu valmistelutyö on taannut sen, että suuri yllätyksiä ei ole päässyt tulemaan. Asetus uudesta laitoksesta saatiin vasta joulukuun puolivälissä, minkä johdosta eräät virkajärjestelyt ovat viipyneet tämän vuoden puolelle, mutta viimeisetkin uudelleen virkoihin sijoittelut saadaan tehtyä maaliskuun aikana, sanoo pääjohtaja Vesterbacka.

Uudistus on merkittävä myös valtion tuottavuusohjelman tavoitteiden kannalta. Kahden vuoden ylimenokauden kuluessa rikosseuraamusalan henkilöstövuosien määrä vähenee 300:lla. Johtajien ja apulaisjohtajien virkojen määrä pienenee, kun laitoksessa on uusina virkoina muun muassa ns. yhdistelmäjohtajia, jotka johtavat sekä yhdyskuntaseuraamustoimistoa että vankilaa.

Kirjoittaja on Rikosseuraamuslaitoksen viestintäpäällikkö.

HAASTE tänä vuonna

Haaste-lehti ilmestyy vuonna 2010 seuraavasti:

- 14. kesäkuuta (aineisto 10.5.)
- 27. syyskuuta (aineisto 23.8.)
- 13. joulukuuta (aineisto 8.11.).

Toimitukselle voi lähettää artikkeliehdotuksia, keskustelupuheen vuoroja ja juttuideoita. Yhteystiedot löytyvät sivulta 3.

Haasteen päätoimittajana 2010–2012 toimii erikoistutkija **Juha Käärinen** Poliisiammattikorkeakoulusta.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankoh-
taisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö
ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä jul-
kaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä
kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työ-
kenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on
hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu-
ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus-
alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa
25 euroa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpos-
titse haaste@om.fi.

HAASTE

- Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa/4 numeroa/12 kk
- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen
päättymisestä (laskutusväli 12 kk)
 - määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki